

ZASNOVA PROSTORSKEGA RAZVOJA SISTEMA KRAJINE

Naročnik:
Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije,
Urad RS za prostorsko planiranje

Izdelovalec:
Acer Novo mesto, d.o.o

Novo mesto, november 1999

Poročilo 4. faze naloge

Naslov naloge: **ZASNOVA PROSTORSKEGA RAZVOJA
SISTEMA KRAJINE**

Naročnik: Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije, Urad RS za
prostorsko planiranje

*Predstavnik
naročnika:* mag. Marko Prem, u.d.i.k.a.
Jelena Hladnik, u.d.i.k.a.

Izvajalec: ACER, Krajinska arhitektura in varstvo okolja
Novo mesto d.o.o.

Številka pogodbe: 2514-98-442086

Odgovorni nosilec: mag. Jelka Hudoklin, u.d.i.k.a.

Direktorica: Suzana Simič, u.d.i.k.a.

Novo mesto, november 1999

VSEBINA

1. UVOD

- 1.1. Namen zasnove prostorskega razvoja sistema krajine
- 1.2. Krajina kot del prostorskega razvoja Slovenije
- 1.3. Vsebinske in metodološke osnove

2. IZHODIŠČA ZA NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA SISTEMA KRAJINE

- 2.1. Vloga krajine pri urejanju prostora
- 2.2. Izhodišča sektorjev, ki s svojo dejavnostjo oblikujejo krajino
- 2.3. Mednarodna izhodišča
- 2.4. Cilji prostorskega razvoja sistema krajine

3. MOŽNOSTI PROSTORSKEGA RAZVOJA SISTEMA KRAJINE

- 3.1. Analiza stanja na področju urejanja krajine v veljavni zakonodaji in v prostorskih sestavinah planskih aktov
- 3.2. Analiza stanja in trendov krajinskega prostora v Sloveniji
- 3.3. Problemi in priložnosti prostorskega razvoja sistema krajine
- 3.4. Alternativne možnosti prostorskega razvoja sistema krajine

4. PREDLOG PROSTORSKEGA RAZVOJA SISTEMA KRAJINE

- 4.1. Cilji
- 4.2. Koncept prostorskega razvoja sistema krajine
- 4.3. Usmeritve za prostorski razvoj posameznih dejavnosti v sistemu krajine

5. SKLEP

6. VIRI

POVZETEK

Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine je pripravljena kot strokovna podlaga za novi prostorski plan države, ki ga bodo sestavljali sistem poselitve, infrastrukturni sistemi in sistem krajine. V okviru slednjega je opredeljeno zeleno stanje slovenskega krajinskega prostora, poleg tega pa so navedene usmeritve za doseganje zelenega stanja. Te so prostorsko opredeljene in se nanašajo na dejavnosti, ki se uveljavljajo v krajinskem prostoru: kmetijstvo, gozdarstvo, izkoriščanje mineralnih surovin in vodno gospodarstvo ter varstvo naravnih in kulturnih vrednot, obenem pa so navedene tudi usmeritve za poselitev in infrastrukturo.

Sestava, merilo in vsebina Zasnove prostorskega razvoja sistema krajine so prilagojeni merilu in namenu prostorskega plana. Priprava zasnove temelji na strokovnih gradivih, ki so bila v zadnjih letih pripravljena po naročilu MOP in na podatkih in predlogih, ki so jih različni sektorji posredovali v sklopu priprave novega prostorskega plana RS. Kot del prostorskega plana države pomeni zasnova prostorskega razvoja sistema krajine sintezo zasnov prostorskega razvoja dejavnosti, ki izkoriščajo in oblikujejo gozdna in kmetijska območja, vodni in obvodni prostor, območja izkoriščanja rudnin in območja naravnih in kulturnih vrednot.

Namen izdelave te zasnove je priprava strokovne podlage za vnos vrednosti slovenskega krajinskega prostora v novi prostorski plan države, ki bo opredelila zeleno stanje slovenskih krajin. To je v zasnovi opredeljeno bodisi kot obstoječe bodisi kot novo stanje, ki pomeni izboljšanje obstoječih nesprejemljivih razmer ali pa uresničitev možnosti za nove načine rabe prostora. Z usmeritvami za razvoj dejavnosti v krajini v smeri zelenega stanja naj bi zagotovili vzdržno rabo krajinskih sestavin in potencialov ter uravnotežen prostorski razvoj ob upoštevanju zakonitosti krajinske zgradbe z vsemi tipološkimi značilnostmi in posebnostmi, ki so posledica naravnih razmer in dosedanje rabe prostora.

Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine je nastajala v več zaporednih delovnih korakih, ki se kažejo tudi v sestavi naloge. Ugotovitvam o stanju, vrednostih in zakonitostih razvoja slovenskega krajinskega prostora ter opredelitvi vloge sistema krajine v prostorskem planu države sledijo predstavitev sektorskih razvojnih in varstvenih potreb ter izhodišča oz. cilji posameznih sektorjev v krajinskem prostoru, ki pa v času izdelave te zasnove še niso bili posredovani v celoti. Na podlagi teh podatkov pa tudi pregleda mednarodnih izhodišč za poseganje v krajino so bili opredeljeni cilji prostorskega razvoja sistema krajine, v katerih je poudarjeno, da je treba z usmerjanjem prostorskega razvoja dejavnosti, ki se uresničujejo v krajinskem prostoru, in z usmerjanjem razvoja poselitve ter infrastrukturnih sistemov ustvarjati:

- krajino kot funkcionalno, ekološko in oblikovno uravnotežen sistem prostorskih struktur, ki omogočajo prijetno, varno in zdravo bivanje,
- krajino kot prostor, v katerem se uveljavljajo gospodarske dejavnosti, ki s poseganjem v prostor uresničujejo razvojne možnosti in hkrati preoblikujejo krajinsko zgradbo,
- krajino kot naravno zgradbo in prostor, v katerem se odvijajo naravni procesi,
- krajino kot nosilko nacionalne identitete in drugih kulturnih pomenov

V nadaljevanju so predstavljeni analitičen pregled stanja in trendov na področju prostorskega razvoja slovenskih krajin, pregled problemov in priložnosti prostorskega razvoja območij za posamezne dejavnosti, ki se uresničujejo v krajinskem prostoru, ter predlog in vrednotenje alternativnih možnosti prostorskega razvoja sistema krajine. Na podlagi izbora najustrežnejšega modela prostorskega razvoja, ki izhaja iz predpostavke, da je treba zagotavljati ustrezne razvojne možnosti ter ob tem ohraniti in varovati naravne in kulturne vrednote ter naravne vire, je bil oblikovan predlog zasnove prostorskega razvoja sistema krajine v Sloveniji. Predlog prinaša členitev na območja, ki se med seboj razlikujejo po stopnjah razvojnih možnosti:

- **območja prednostnega razvoja:** v teh območjih je predviden prednosten razvoj gospodarskih dejavnosti, ob čemer pa se z usmeritvami za njihov prostorski razvoj (lokacije in tehnologije) zagotavlja varstvo naravnih virov. Vendarle bo moral razvoj v teh območjih potekati na način, ki bo hkrati z ekonomsko in tehnološko učinkovitostjo zagotavljal tudi spoštovanje vrednosti naravnega in kulturnega okolja;

- **območja razvoja ob hkratnem varstvu vrednot:** gre za naravno bolj ohranjena območja in za kakovostno kulturno krajino ter za območja pomembnejših naravnih virov, kjer se bodo morale razvojne dejavnosti prilagajati zahtevam za varstvo naravnih virov ter ekoloških in kulturnih značilnosti krajine. V teh območjih bo zahtevano poudarjeno spoštovanje načel vzdržnosti;

- **območja prednostnega varstva vrednot:** ta območja zajemajo naravno najbolj ohranjena območja in območja najvrednejše kulturne krajine, kjer bo ves razvoj podrejen ohranjanju ekosistemskih vrednosti in krajinske zgradbe. Hkrati se v to kategorijo uvrščajo območja najbolj ogroženih naravnih virov, ki zahtevajo posebno varstvo.

Z uveljavitvijo tako zasnovanih planskih kategorij so oblikovana območja, v katerih so poudarjene bodisi razvojne možnosti bodisi varstveni interesi, vendar pa se v celotnem slovenskem krajinskem prostoru uveljavlja v planu opredeljeni minimalni prag zagotavljanja varstvenih interesov in gospodarske učinkovitosti. Za vsa navedena območja so v zasnovi navedene usmeritve za razvoj posameznih dejavnosti, ki ob svojem razvoju posegajo v krajinski prostor.

Glede na to, da med pripravo te naloge zaradi pomanjkanja sektorskih podatkov in strokovnih podlag še niso bili pripravljene grafični prikazi zasnove prostorskega razvoja kmetijskih in gozdnih območij, vodnega in obvodnega prostora, izkoriščanja mineralnih surovin in varstva naravnih in kulturnih vrednot, v tej fazi tudi ni bilo mogoče pripraviti grafičnega prikaza zasnove prostorskega razvoja sistema krajine. Zato je na podlagi dosedanjega dela in usklajevanja s pripravljenci posameznih zasnove, katerih sintezo predstavlja pričujoča naloga, predlagan le postopek priprave grafičnega prikaza zasnove prostorskega razvoja sistema krajine.

Grafične priloge bodo izdelane ob uporabi računalniške podpore in banke podatkov, ki sta na razpolago na MOP-URSPP in sicer kot karte ustreznosti prostora za razvojne dejavnosti in za varstvo vrednot. Karte - zemljevidi bodo predvidoma oblikovani s prekrivanjem

sektorskih podatkov (privlačnost prostora za rabe) in po možnosti ažuriranih podatkov iz ŠROPP (ranljivost prostora).

Predlagani koncept prostorskega razvoja sistema krajine izhaja iz izkušenj z veljavnimi planskimi dokumenti in z zakonodajo, ki je v zadnjih letih omogočila visoko stopnjo osamosvajanja sektorjev pri načrtovanju svojega razvoja. Pri tem se je zmanjšala vloga prostorskega plana kot dokumenta, s katerim naj bi zagotovili skladen prostorski razvoj, ki bi ohranjal naravne vire in zavaroval največje naravne in kulturne vrednote ter s tem uresničil mednarodno uveljavljene cilje vzdržnega razvoja (*sustainable development*).

Uresničevanje predlagane zasnove naj bi pripeljalo do ekološko pestre, gospodarsko učinkovite in oblikovno skladne krajine, ob čemer pa bi bilo treba zagotoviti uskladitev s sistemom poselitve in z infrastrukturnimi sistemi v prostorskem planu države. Poleg tega bi bilo treba zagotoviti postopkovno učinkovitost na področju načrtovanja posegov v prostor, ki bi morali zagotavljati okoljevarstvene ukrepe na preventivni ravni, torej ob načrtovanju novih posegov v prostor, pa tudi v okviru izboljševanja oz. sanacij že zatečenih razvrednotenih območij. Poleg ukrepov, ki sicer ne sodijo v okvir prostorskega načrtovanja, imajo pa velik vpliv nanj (npr. sistemske rešitve na področju gospodarskega razvoja, razvoja tehnologij, davčne politike, nadzora nad dogajanjem v prostoru ipd.), bi bilo treba pripraviti ustrezen nov zakon o urejanju prostora. Ta bi moral zagotoviti obveznost priprave strokovnih podlag kot kompleksnega analitičnega aparata v postopku priprave prostorskega plana, s čimer bo zagotovljena preveritev vseh razvojnih možnosti ter potencialov in ranljivosti prostora za planirane dejavnosti oz. posege v prostor. Hkrati je treba vzpostaviti še druge mehanizme in instrumente, ki bodo zagotovili uresničevanje zelenih stanj slovenskega prostora in usmeritev za poseganje v prostor, ki jih bo opredelil prostorski plan države.

1 UVOD

Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine je pripravljena kot strokovna podlaga za novi prostorski plan države, ki bo sestavljen iz sistema poselitve, sistemov infrastrukture in iz sistema krajine. Poselitev bo predvidoma opredeljena v obliki sistema naselij z določenimi funkcijami, infrastruktura v obliki sistemov s splošnimi opredelitvami povezav v prostoru in lokacij večjih točkovnih objektov, izkoriščanje naravnih virov ter varstvo narave in kulturnih vrednot pa naj bi bilo prostorsko opredeljeno v okviru sistema krajine z usmeritvami za kmetijstvo, gozdarstvo, izkoriščanje mineralnih surovin in za vodno gospodarstvo ter za varstvo naravnih in kulturnih vrednot.

Prostorski plan bo predvsem strateški prostorski dokument, v katerem posamezne planske odločitve ne bodo lokacijsko natančne in bodo določene brez podrobnejših projektnih in tehnoloških rešitev. Na podlagi zelenega stanja slovenskega prostora, ki bo opredeljeno v planu, bodo oblikovane tudi odločitve o prostorskem razvoju, ki bodo na tej ravni predvsem usmerjevalne. Vsa planska določila bodo podana pisno ter grafično na preglednih, publikacijskih kartah v majhnih merilih in sicer kot mogoča in strateški ravni poznavanja prostora prilagojena območja lokacij za posamezne posege.

Sestava, merilo in vsebina Zasnove prostorskega razvoja sistema krajine so prilagojeni merilu in namenu prostorskega plana. Priprava zasnove temelji na strokovnih gradivih, ki so bila v zadnjih letih pripravljena po naročilu MOP in na podatkih in predlogih, ki so jih različni sektorji (v tej fazi le deloma) posredovali v sklopu priprave novega prostorskega plana RS. Kot del prostorskega plana države pomeni zasnova prostorskega razvoja sistema krajine sintezo zasnov prostorskega razvoja dejavnosti, ki izkoriščajo in oblikujejo gozdna in kmetijska območja, vodni in obvodni prostor, območja izkoriščanja rudnin in območja naravnih in kulturnih vrednot. Grafične priloge so izdelane le za vsebine, kjer to dopuščajo razpoložljivi podatki. Preostali grafični prikazi Zasnove bodo po pridobitvi vseh potrebnih sektorskih podatkov izdelani ob uporabi računalniške podpore in banke podatkov, ki sta na razpolago na MOP.

1.1 Namen zasnove prostorskega razvoja sistema krajine

Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine bo v novi prostorski plan države vključena kot samostojen sloj, v okviru katerega bo opredeljeno zeleno stanje slovenskega krajinskega prostora. Planska določila bodo v okviru te zasnove osredotočena predvsem na vprašanja prostorskega razvoja dejavnosti, ki se udejanjajo v krajinskem prostoru, ob tem pa tudi na vprašanja prostorskega razvoja poselitve in načrtovanja infrastrukture.

Namen izdelave te zasnove je priprava strokovne podlage za izdelavo prostorskega plana, v kateri bodo izpostavljene vrednosti slovenskega krajinskega prostora in ki bo opredelila zeleno stanje slovenskih krajin. To je v zasnovi opredeljeno bodisi kot obstoječe bodisi kot novo stanje, ki pomeni izboljšanje obstoječih nesprejemljivih razmer ali pa uresničitev možnosti za nove načine rabe prostora. Z usmeritvami za razvoj dejavnosti v krajini v smeri zelenega stanja naj bi zagotovili vzdržno rabo krajinskih sestavin in potencialov in uravnotežen prostorski razvoj ob upoštevanju zakonitosti krajinske zgradbe z vsemi tipološkimi značilnostmi in posebnostmi, ki so posledica naravnih razmer in dosedanje rabe prostora.

1.2 Krajina kot del prostorskega razvoja Slovenije

Krajino obravnavamo kot celovitost naravnih in kulturnih sestavin in sicer kot sestavljen prostorski sistem, katerega delovanje je podvrženo družbeno-ekonomskim tokovom. Njene naravne sestavine kažejo bolj ali manj značaj stalnic, ki se same po sebi malo ali sploh ne spreminjajo, če pa do sprememb že pride, so praviloma počasne in postopne. Drugače je z menjavami v kulturnih sestavinah, pri katerih so glavni vir dinamike raba in drugi posegi, ki zmorejo krajino temeljito predrugačiti tudi v kratkem času (Ogrin, Strategija varstva krajine v Sloveniji, 1995).

Medtem ko je ohranjenost naravne krajine odvisna od ohranjenosti naravne zgradbe in možnosti za razvoj naravne sukcesije, kar izključuje človekovo delovanje, temelji stabilnost kulturne krajine v prvi vrsti na vitalnosti rabe, ki so jo pomagale oblikovati. V slovenskem prostoru je v največji meri kmetijska raba ustvarila kulturno krajino, za katero je značilna velika pestrost krajinskih vzorcev. Ti so se oblikovali v daljšem časovnem obdobju kot odraz naravnih in družbenih razmer, predvsem pa načinov rabe in poselitvene kulture.

Zlasti zaostrene naravne razmere so bile v nekaterih predelih slovenskega prostora vzrok za oblikovanje najvrednejših krajin, v katerih se izraža visoka stopnja prilagajanja različnih tehnologij rabe tal in poselitve naravni zgradbi prostora. Nasprotno pa neprilagojenost načinov rabe tal naravni krajinski zgradbi lahko vodi do sprememb, ki jih tudi zaradi vse večje družbene občutljivosti za zmanjšanje kakovosti bivalnega in naravnega okolja prepoznavamo kot razvrednotenja prostora.

1.3 Vsebinske in metodološke osnove

Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine je pripravljena na podlagi sheme prihodnjega prostorskega plana države in izhaja iz zasnov prostorskega razvoja dejavnosti in rabe prostora, ki se umeščajo v sistem krajine (kmetijstvo, gozdarstvo, vodno gospodarstvo, izkoriščanje rudnin in varstvo naravnih in kulturnih vrednot). Zasnova postavlja planske usmeritve za urejanje krajinskega prostora, pri čemer izhaja iz analitičnega pregleda stanja in trendov v slovenskem prostoru in iz ciljev naštetih dejavnosti v sektorskih planih in v prostorskem planu države. Analiza in zasnova prostorskega razvoja celotnega sistema krajine sta pripravljena tudi ob upoštevanju drugih dejavnosti in rabe prostora, kot sta predvsem poselitev in infrastruktura, ki v svojem prostoru prav tako posegajo v krajinski prostor in ga sooblikujejo.

Po usklajevanju s pisnim in grafičnim delom sistema poselitve in infrastrukture bo Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine postala del prostorskega plana RS. Zato je prilagojena konceptualnemu in usmerjevalnemu značaju prihodnjega prostorskega plana države in prinaša členitev slovenskega prostora na planska območja z različnimi stopnjami varovanja vrednot in z različnimi stopnjami razvojnih možnosti.

Za območja, kjer zasnova predlaga predvsem zagotovitev možnosti za razvoj različnih dejavnosti in za območja, kjer bi bilo zaradi velikih prostorski vrednosti uresničevati

predvsem varstvene cilje, so v zasnovi opredeljena zelena stanja, pomemben del zasnove pa so tudi usmeritve za razvoj posameznih dejavnosti v krajinskem prostoru.

1.3.1 Metodologija izdelave zasnove prostorskega razvoja sistema krajine

Priprava zasnove prostorskega razvoja sistema krajine je vključevala podatke iz zasnov prostorskega razvoja posameznih sektorjev v krajinskem prostoru ter v grafičnem delu podatke o prostoru, ki so zbrani na MO-URSPP. Zasnova je izdelana ob upoštevanju predvidene vsebine in sestave novega prostorskega plana ter na podlagi izhodišč, zapisanih v zadnjih verzijah politike prostorskega razvoja Slovenije ter na podlagi vrednostnih izhodišč stroke. Nastajala je v zaporednih delovnih korakih:

1. Ugotovitev stanja, vrednosti in zakonitosti razvoja slovenskega krajinskega prostora ter vloga sistema krajine v prostorskem planu države;
2. Ugotovitev sektorskih razvojnih in varstvenih potreb in ciljev v krajinskem prostoru (ti v času izdelave te zasnove še niso bili posredovani v celoti) ter pregled mednarodnih izhodišč;
3. Opredelitev vizije razvoja krajine v Sloveniji in ciljev prostorskega razvoja sistema krajine;
4. Analitičen pregled stanja in trendov na področju prostorskega razvoja slovenskih krajin, pregled problemov in priložnosti prostorskega razvoja območij za posamezne dejavnosti, ki se uresničujejo v krajinskem prostoru, ter predlog in vrednotenje alternativnih možnosti prostorskega razvoja sistema krajine;
5. Oblikovanje predloga zasnove prostorskega razvoja sistema krajine v Sloveniji s členitvijo na območja, prednostno namenjena razvoju in na območja, kjer naj bi se prednostno varovale vrednote, ter z opredelitvijo zelenega stanja teh območij in z usmeritvami za razvoj posameznih dejavnosti v krajini.

Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine bo v zaključnem delu postopka za pripravo prostorskega plana države soočena s cilji na področju prostorskega razvoja sistema poselitve in infrastrukturnih sistemov. Šele ob tem se bo izoblikovala končna slika posameznih območij v slovenskem prostoru, v primerih izrazitega prekrivanja interesov pa bodo opredeljena posebna območja, ki jim bo v nadaljnjih načrtovalskih postopkih treba posvečati več pozornosti ter jim na podlagi dodatnih analiz in odločitev o prioritetah opredeliti želeno stanje ter usmeritve za prostorski razvoj posameznih dejavnosti.

2 IZHODIŠČA ZA NAČRTOVANJE PROSTORSKEGA RAZVOJA SISTEMA KRAJINE

2.1 Vloga krajine pri urejanju prostora

Kakovost nacionalnega prostora je vse pomembnejša prvina na lestvici družbenih vrednot. Zato se krajina v zadnjem času postavlja v zavesti ljudi ob bok gospodarski funkciji prostora. To je eden od pglavitnih razlogov za to, da se posveča posebna skrb krajini in odnosu do njenih naravnih in kulturnih vrednot v sistemu prostorskega planiranja (Prem, 1998).

Kulturna krajina je nasledek človekovega delovanja, ki ustvarja krajinsko zgradbo kot odraz naravnih, gospodarskih in tehnoloških možnosti ter družbenih razmer. Zlasti zaostrene naravne razmere neredko generirajo oblikovanje najvrednejših krajin, v katerih se izraža visoka stopnja prilagajanja različnih tehnologij rabe tal naravni zgradbi prostora. Nasprotno neprilagojenost načina rabe tal naravni krajinski zgradbi vodi do sprememb, ki jih prepoznavamo kot razvrednotenja prostora, največkrat zaradi spremenjenih vrednostnih opredelitev družbe do sprememb, ki jih povzročajo sicer gospodarsko pozitivno naravnani posegi v prostor, torej posegi, ki so družbeno sprejemljivi in potrebni (Hudoklin, Razvrednotenja...1999).

V Sloveniji so se tako v nasprotju z drugimi državami v Evropi ohranili deli krajin z razmeroma visoko stopnjo naravne ohranjenosti (predvsem gozdna območja, strma pobočja in območja nad gozdno mejo ter obvodni svet in mokrišča). Prav tako se je kljub družbenim in tehnološkim spremembam v zadnjih desetletjih, ko je zaradi gospodarskih interesov, predvsem razvoja kmetijstva in poselitve, prišlo do velikega predrugačenja in poenotenja krajinskih vzorcev, ohranil velik del slovenskih kulturnih krajin, oblikovanih kot nasledek tradicionalne kmetijske rabe prostora in naselbinske kulture. Temeljne značilnosti krajinske zgradbe slovenskih kulturnih krajin so skladna razmerja med obdelovalnimi površinami, poselitvijo in gozdovi. Glede na naravne razmere posameznih predelov slovenskega prostora, predvsem pa glede na naravno reliefno zgradbo in klimatske značilnosti, so se v preteklosti oblikovali različni tipi kulturnih krajin, ki se medsebojno razlikujejo po oblikah reliefa (obdelovalne terase, delane vrtače), rabi prostora (izmenjava kmetijskih kultur, drobna členjenost parcelne strukture, oblike parcel), umestitvi naselbin v prostor, umestitvi posamičnih arhitekturnih členov (cerkve, gradovi in podobni objekti z velikimi simbolnimi pomeni) ter prisotnosti drobnih vegetacijskih prvin (živice, posamična drevesa, obvodna zarast) in grajenih prvin (zidovi). Predvsem na območjih z zaostrenimi naravnimi razmerami, ki so v zadnjih desetletjih ostala zunaj razvojnih tokov, so se ohranile nekatere krajine, ki se na regionalni, državni, pa tudi širši ravni uvrščajo v v kategorijo izjemnih krajin.

Po drugi strani nekatere analize slovenskega prostora (Usmeritve za urejanje razvrednotenih območij, 1999) kažejo, da obstaja vrsta razvrednotenih območij, ki zmanjšujejo vrednosti slovenskih krajin:

- z zmanjšanjem bivanjskih vrednosti (vidno moteče spremembe, npr. spremenjen krajinski vzorec, objekt/ureditev, ki presega merilo prostorskih prvin, sprememba naravnega reliefa, ali pa reliefne zgradbe kulturne krajine, odsotnost vegetacijskih

- členitvenih prvin, vidno izpostavljeni objekti/ureditve, pa tudi psihološko neugodni objekti/ureditve in različne oblike kemijskih onesnaženj);
- z zmanjšanjem vrednosti naravnih virov (predvsem za kmetijsko rabo, za poselitev in razvoj turizma, za vodooskrbo, pridobivanje mineralnih surovin in podobno);
  - z zmanjšanjem ekosistemskih vrednosti (zaradi različnih sprememb in motenj v naravnem okolju ali pa zaradi uničenja posameznih vrst in poškodb naravnega reliefa, vegetacije, vodnih pojavov ipd.).

Z vidika urejanja prostora so pomembne vrednosti slovenskih krajin kot naravnega vira, torej pridelovalnega in poselitvenega prostora, ki ima velike potenciale za razvoj različnih dejavnosti. Ob vse očitnejšem naraščanju družbene občutljivosti za kakovost naravnega in bivalnega okolja pa se vrednosti krajinskega prostora hkrati pokažejo kot omejitveni dejavnik, ki ga je treba upoštevati pri načrtovanju razvoja, če naj bi ob ohranitvi razvojnih potencialov ohranili tudi ekološko in oblikovno skladno krajino.

V prostorskih sestavinah dosedanjih planskih aktov države krajina ni obravnavana kot poseben sistem, kot posebna kategorija. Shema novega prostorskega plana države, ki poleg sistemov poselitve in infrastrukture predvideva še opredelitev določil za poseganje v krajinski prostor je pripravljena kot posledica spoznanja, da je sedanji prostorski plan države pomanjkljiv. Gre predvsem za dejstvo, da danes plan predstavlja le zbir sektorskih planov, pri čemer prevladujejo razvojne dejavnosti. Poleg tega plan pri opredeljevanju planirane rabe prostora in organizacije dejavnosti ne izhaja iz vrednotenja celotnega nacionalnega prostora in krajinskih kakovosti. Taki so sicer tudi prostorski plani večine razvitih evropskih držav in tudi usmeritve mednarodnih teles, ob tem pa je vendarle pomembno, da v zadnjih letih postajajo ohranjena narava ter zdravo bivalno okolje, možnosti za kakovostno preživljanje prostega časa in hkrati ohranjeni naravni viri vse pomembnejše vrednote, ki jih z dosedanjim sistemom prostorskih planov ne bo mogoče uspešno ohranjati.

Razvojni in varovalni interesi se v sedanjem prostorskem planu namreč uveljavljajo le skozi normativno oz. rezervatno varstvo, ki ga uveljavljajo različni sektorji v skladu z svojimi cilji (npr. 1. območje kmetijskih zemljišč, pridobivalna območja rudnin, območja varstva naravne in kulturne dediščine). Tak pristop je zelo tog in predvsem v spremenjenih družbeno-ekonomskih razmerah ne more biti uspešen, še zlasti ob dejstvu, da se sektorski interesi po rabi prostora marsikje prekrivajo.

Z uveljavitvijo novega prostorskega plana naj bi se uveljavila vloga prostorskega planiranja kot procesa, ki vključuje vrednotenje prostora in medresorsko usklajevanje. Planske usmeritve naj bi bile oblikovane kot rezultat analitičnega preverjanja sprejemljivosti sektorskih razvojnih pobud. Te se v slovenskem krajinskem prostoru uveljavljajo predvsem na območjih kulturnih krajin, saj je naravna krajina, ki je rezultat izključno naravnih razmer, omejena na manjša območja (visokogorje, gozdni rezervati, mokrišča). Krajinsko zgradbo kulturnih krajin so oblikovale poselitev in kmetijska raba ter druge razvojne dejavnosti

S sistemom krajine v prostorskem planu naj bi zagotovili ustrežnejšo obravnavo krajinskega prostora in postavili usmeritve za prostorski razvoj dejavnosti, ki oblikujejo

krajinski prostor oziroma nanj kakorkoli vplivajo. V okviru sistema krajine se tako obravnajo kmetijstvo, gozdarstvo, vodno gospodarstvo in izkoriščanje rudnin ter varstvo naravnih in kulturnih vrednot, hkrati pa se vzpostavlja tudi odnos do načrtovanja razvoja poselitve in infrastrukturnih sistemov. Z opredelitvijo zelenega stanja slovenskih krajin so določene največje vrednosti, ki naj se ohranjajo, in pragovi, ki naj bi zagotovili, da razvojni posegi ne bodo povzročili razvrednotenja prostora, pa naj gre za krajino kot gospodarsko kategorijo, za naravne krajine z velikimi ekosistemskimi vrednostmi ali pa za krajino kot prostor bivanja z vsemi asociativnimi, kulturnimi in identifikacijskimi pomeni.

Z zasnovo prostorskega razvoja sistema krajine naj bi na ravni državnega plana presegli dosedANJI pretežno normativni pristop k varovanju prostorskih vrednosti in ob rezervatnem varstvu največjih naravnih in kulturnih vrednot zagotovili vrednotenje celotnega prostora kot izhodišče za načrtovanje vseh posegov v prostor.

2.2 Izhodišča sektorjev, ki s svojo dejavnostjo oblikujejo krajino

Najpomembnejši ustvarjalec krajinske zgradbe pri nas je kmetijstvo, ki je v preteklosti skupaj s poselitvijo ustvarilo največji delež kulturnih krajin. Medtem ko se gozdarstvo omejuje na gozdni prostor, se vodno gospodarstvo z urejanjem in varstvom voda uveljavlja v celotnem slovenskem prostoru. Za pridobivanje mineralnih surovin je značilna točkovna razporeditev kopov, ki obsegajo razmeroma majhne površine, a imajo velik gospodarski pomen in hkrati pomembno zmanjšujejo vrednosti slovenskih krajin. Nasproti tem predvsem razvojno naravnanim, gospodarskim dejavnostim se v okvir sistema krajine uvršča tudi varstvo naravnih in kulturnih vrednot, ki izpostavlja največje krajinske vrednosti in v odnosu do razvojnih dejavnosti nastopa kot omejitveni dejavnik.

Kmetijstvo

Kmetijstvo je poleg gozdarstva površinsko najobsežnejša dejavnost. Z obdelovalnimi postopki preteklih obdobij je ta dejavnost v določenih družbenih razmerah ustvarila kmetijsko krajino, ki je dala pečat prostoru. Kmetijstvo pri izvajanju dejavnosti kot nekakšen stranski proizvod pomembno soustvarja krajinsko zgradbo, kar je ena njegovih najpomembnejših značilnosti, ki se posebno v zadnjih letih močno poudarja in v kontekstu strategij razvoja kmetijstva postavlja v ospredje in postaja celo pomembnejša od temeljnega poslanstva kmetijstva - pridelave hrane.

Kmetijska raba je v preteklih stoletjih ustvarila krajinsko zgradbo, v kateri se izraža precejšnja prilagojenost rabe naravnim razmeram, predvsem klimatskim in reliefnim. Zlasti na območjih z zaostrenimi naravnimi razmerami so se oblikovale in tudi ohranile nekatere najvrednejše kulturne krajine, v katerih se izraža visoka stopnja prilagajanja različnih tehnologij rabe tal naravni zgradbi prostora (npr. značilno umeščanje naselbin v krajinski prostor, stiki poselitve z obdelovalnimi površinami, oblikovanje obdelovalnih teras, ekstenzivna raba površin na strminah in v poplavnem svetu in obdelovalne površine na kakovostnih, rodovitnih tleh ipd.). Rezultati vrednotenja slovenskega prostora in opredeljevanje izjemnih krajin v zadnjih letih kažejo, da so se krajinska območja, ki jih je

oblikovala tradicionalna kmetijska raba, ohranila le na odročnih območjih, ki zaradi zahtevnih naravnih razmer ali pa zaradi drugih, družbenih posebnosti ostajajo zunaj razvojnih tokov in jim marsikje grozi opuščanje ter posledično zaraščanje.

Nasprotno je sodobno kmetijstvo v preteklih desetletjih v ravninskih predelih slovenskega prostora povzročilo veliko škod, ki so največkrat nastale kot posledica uveljavljanja novih, učinkovitejših tehnologij obdelovanja tal in pridelovanja hrane. Za slovenski prostor je značilno, da so se nekoč drobno strukturirane kmetijske krajine v ravninskih predelih preoblikovale v obsežne monokulturne kmetijske površine brez členitvenih prvin, ki so ustvarjale značilno krajinsko sliko teh območij v preteklih stoletjih (npr. obvodna zarast, ekstenzivno kmetijstvo v obvodnem prostoru, drevesne in grmovne živice, posamična drevesa, obdelovalne terase, izmenjava kultur na površinah z drobno parcelno strukturo in podobno).

Danes, ko se je vrednostni sistem temeljito spremenil in ko pri obravnavi kmetijstva postaja pomembno merilo vidno skladna in ekološko pestra kulturna krajina, se postavljajo v ospredje zahteve po zelo pretehtanem in zadržanem uvajanju novih, učinkovitejših tehnologij. Okoljevarstveni vidik se kaže tudi v različnih prizadevanjih za tako imenovane sonaravne pridelovalne postopke, ki sicer ob višjih pridelovalnih stroških zagotavljajo druge in danes tudi iskane kakovosti hrane.

Tako je treba kmetijstvo opredeliti:

- na eni strani opredeliti kot razvojno - gospodarsko dejavnost, ki ima določene zahteve po prostoru in stanju naravnih virov (kmetijskih zemljišč),
- na drugi strani pa upoštevati njen naraščajoči družbeni pomen, ki se kaže v zahtevah za varstvo krajine in ohranjanju poselitve na marginalnih kmetijskih območjih.

Gozdarstvo ima kot dejavnost, ki obsega načrtovanje gozda in gospodarjenje z njim, zlasti v primerjavi z drugimi sektorji svojstven položaj. Gospodari in upravlja namreč z naravno najbolj ohranjenim delom prostora in ni naključje, da je bilo načelo vzdržnega, sonaravnega razvoja, ki se danes uveljavlja kot eno izmed bistvenih splošnih načel ravnanja s prostorom, v gozdarstvu spoštovano že v začetkih organiziranega in smotrnega gospodarjenja z gozdom. Sektor gozdarstva ima v sebi zato že vnaprej vgrajeno varstveno strategijo, kar pomeni, da je ta dejavnost najmanj problematična, z vidika povzročanja negativnih vplivov na okolje. Zato so tudi mnogi od širših družbenih interesov (zlasti okoljevarstveni ali naravovarstveni) v znatni meri že vgrajeni v dejavnost gozdarstva. To v znatni zmanjšuje potrebo po širšem družbenem nadzoru nad gozdarstvom.

Druga posebnost sektorja gozdarstva je, da upravlja več kot polovico ozemlja države. Kljub velikemu prostorskemu obsegu so prostorsko-razvojni problemi, ki jih ustvarja gozdarstvo, razmeroma majhni. V slovenskem prostoru je gozd zaradi velikega obsega in prostorske razporeditve pomemben nosilec krajinske identitete, kar hkrati pomeni, da stanje gozdnega prostora pomembno določa stanje celotnega slovenskega krajinskega prostora.

Glede na to, da je največji delež slovenskih gozdov upravljan in da v njem gospodari gozdarstvo, ki je vendarle gospodarska dejavnost, lahko tudi gozdna območja štejemo med sestavine slovenskih kulturnih krajin. Vendarle pa je ob tem treba poudariti, da so gozdovi

najbolj ohranjeni ekosistemi in jih je zato mogoče obravnavati tudi kot naravne krajine (sklenjena gozdna območja). Gozd se sicer v manjšem obsegu pojavlja tudi kot pomembna prvina v kulturni krajini in v zelo majhnem obsegu celo v mestni krajini, kje pa ima kljub majhnim površinam zelo velik in večplasten pomen za življenje v mestu, saj v urbanem okolju predstavlja doživljajsko in ekološko pester sistem z mnogimi potenciali za rabo (predvsem rekreacija v naravnem okolju).

Ob sorazmerni uravnoteženosti gozdnih ekosistemov in sonaravne naravnosti gozdarstva so v slovenskem prostoru opazne spremembe stanja gozda, ki so odraz razvojnih aktivnosti sektorja. Ta namreč v sklopu gospodarjenja z gozdom nujno posega v spontanost naravnih procesov in s tem spreminja naravno stanje zemljišča. Na drugi strani pa so spremembe stanja gozda posledica splošnih družbenih dogajanj in razvojnih teženj drugih dejavnosti, ki v gozdu iščejo prostorski potencial za svoj razvoj (npr. poselitev, infrastruktura, izkoriščanje mineralnih surovin). V nekaterih predelih Slovenije površina in delež gozda naraščata, kar je posledica strukturnih sprememb na podeželju; opuščanje kmetovanja in splošna odsotnost "razvojnih interesov" v tem prostoru ima za posledico zaraščanje, kar se kaže kot eden pglavitnih problemov gozdarstva in kmetijstva in predvsem kot prostorsko razvojni problem. Navsezadnje velja omeniti posege v gozd oz. gozdni prostor, ki povzročajo zmanjševanje, drobljenje, razvrednotenje gozdnih površin, vse to pa se odraža v ekološkem, socialnem in funkcionalnem siromašenju gozdnega prostora.

Izhodišča, ki jih za razvoj gozdnih območij uveljavlja gozdarstvo, so predstavljena v določilih Zakona o gozdovih, kjer so opredeljeni cilji ravnanja in gospodarjenja z gozdovi:

- sonaravno ter večnamensko gospodarjenje, usklajeno z načeli varstva okolja in naravnih vrednot,
- trajno in optimalno delovanje gozdov kot ekosistema,
- trajno uresničevanje vseh njihovih funkcij.

Poleg gozdarske zakonodaje so temeljni dolgoročni cilji gospodarjenja z gozdovi predstavljeni tudi v načrtih za gospodarjenje z gozdovi, predvsem pa v Programu razvoja gozdov v Sloveniji, ki navaja:

- ohranitev in trajnostni razvoj gozdov v smislu njihove biološke pestrosti ter vseh njegovih funkcij,
- ohranitev naravnega okolja in ekološkega ravnovesja v krajini,
- ohranitev poseljenosti in kultiviranosti krajine ter izboljševanje kakovosti življenja na podeželju.

Iz teh ciljev sledi, da naj se obseg gozdnih površin ne bi povečeval, kar je pomembna usmeritev v kontekstu priprave prostorskega plana.

Vodno gospodarstvo kot dejavnost posega v vodni in obvodni prostor, za katerega je značilna velika biološka pestrost in ki praviloma ustvarja pestra krajinska prizorišča kot pomembno prvino slovenskega krajinskega prostora.

Vode so ključni dinamični oblikovalec površja zemlje in hkrati naravni vir, ki je v prostoru odločujoč razvojni ali omejitveni dejavnik. Krajinski zgradbi dajejo svojevrsten pečat,

ustvarjajo pestre in ugodne razmere za življenje rastlin in živali, so prvovrstni rezervati biosfere in ustvarjajo pestra krajinska prizorišča. Vode so s svojim obvodnim prostorom najbolj raznolik prostorski sistem. S svojo edinstveno zgradbo, mešanico kopnine, vode, bujnega rastlinstva, ponujajo pitno vodo, tehnološko vodo, hrano, življenjski prostor in vidna doživetja in se uvrščajo med najzanimivejše prostorske strukture. Človek si je ta prostor hitro izbral za zadrževanje ali za bivanje ter pri tem začel sprožati spremembe, ki se namalokrat izkažejo kot razvrednotenje vodnega in obvodnega prostora.

Osnovni pomeni tega prostora so:

- voda in obvodni prostor kot del naravne in kulturne krajine vključno z mestno krajino in hkrati kot pomemben ekosistem,
- potenciali za oskrbo z vodo in za rabe vodnega in obvodnega prostora,
- obvodni svet kot izravnalno območje posrednih in neposrednih vplivov površinskih voda in kot območje velike biotske in doživljajske pestrosti.

Za slovenski prostor je značilna velika vodnatost. Zlasti površinski vodni pojavi so kot dinamična naravna prvina z obvodno zarastjo ustvarili značilna prizorišča, kar jih uvršča med pomembne ustvarjalce krajinske zgradbe. Zaradi zagotavljanja varnosti pred visokimi vodami so posegi v vodni in obvodni prostor pogosto spremenili, predvsem pa poenostavili in osiromašili morfologijo površinskih vodnih pojavov in hkrati tudi ekološke razmere v vodnem in obvodnem prostoru; posledica so zmanjšane vrednosti krajinske zgradbe. Pomembne spremembe ekoloških razmer pa tudi krajinske slike pomenijo vodni zbiralniki, zgrajeni za potrebe energetske izrabe voda ali pa za potrebe vodooskrbe in namakanja kmetijskih površin.

Izhodišča vodnega gospodarstva so naravnana predvsem na izpolnjevanje obveznosti, ki izvirajo iz ratificiranih mednarodnih sporazumov in iz Direktive o vodah (*Water Framework Directive*). S pojmom vodno gospodarstvo se v stroki označuje predvsem dejavnost vzdržnega, celovitega gospodarjenja z vodami, ki obsega upravljanje in razpolaganje z vodnimi potenciali (količino, kakovostjo, umeščenostjo vode v prostoru). Za uspešno gospodarjenje z vodami je treba poznati razpoložljivost uporabne vode, potrebe po vodi, stanje voda in vodnega okolja dejavnosti v širšem prostoru ter skrbeti za usklajenost ciljev trajnostnega gospodarjenja z vodami. Sodobno razmišljanje in poslanstvo vodnega gospodarstva je, da v okviru jasne strategije zagotavlja stabilne razmere in smotrno gospodarjenje z vodnimi sistemi, ki bo služilo naravi in družbi tako, da bodo vodni viri ohranjeni tudi za naslednje generacije. Sektor predlaga, da se zaradi razdrobljenosti sedanjih občin zavarujejo vsi vodni viri na državnem nivoju in tako presežejo lokalni interesi.

Izhodišča vodnogospodarskega sektorja izhajajo iz upoštevanja dvojnosti vodnega sistema in iz tega izhajajoče dvojne vloge vodnega gospodarstva. V prvi vlogi vodno gospodarstvo skrbi za varovanje splošnega javnega interesa, to je varstva okolja, ki vključuje ohranjanje zdravega vodnega okolja, varstvo zdrave pitne vode, izboljšanje kvalitete površinskih in podzemnih voda, ohranjanje in povečevanje samočistilne sposobnosti vode, večjo biotsko raznovrstnost, ohranjanje krajinskih in naravnih vrednot ter urejanje in varstvo ustreznega vodnega režima. V drugi vlogi gre za načrtovanje gospodarske rabe vode ter vodnega in obvodnega prostora, kjer pa je vodno gospodarstvo, razen vodooskrbe in odvoda odpadnih voda, v službi drugih sektorjev. S svojim delovanjem namreč zagotavlja varstvo pred

visokimi vodami in omogoča zbiranje voda za izrabo vodne sile ipd., obenem pa postavlja mejne pogoje za poseganje v vodni in obvodni prostor.

Izkoriščanje rudnin ima kot dejavnost poseben vpliv na ustvarjanje krajinske zgradbe. Trenutni gospodarski pomen posamezne mineralne surovine pogojuje v določenem obdobju nastanek različnih pojavnih oblik območij izkoriščanja, ki v krajini že same po sebi pomenijo pomembno in opazno prostorsko strukturo. Ta območja so predvsem v preteklosti predstavljala razvojni dejavnik za nastanek večjih ali manjših zaključenih industrijsko-rudarskih območij, za širjenje poselitve, infrastrukturnih omrežij in v novejšem času za razvoj nekaterih terciarnih dejavnosti, predvsem turizma.

Nahajališče določene vrste mineralne surovine v posredno vpliva tudi na podobo posameznih krajinskih območij (soline, naftna polja, ugrezninska jezera, kraški kamnolomi).

Po drugi strani pa je dejavnost izkoriščanja mineralnih surovin z vidika vplivov na krajinske kakovosti tudi precej problematična - predvsem zaradi porabe večinoma neobnovljivih naravnih virov, razvrednotenja krajine, onesnaženja okolja, porabe energije in težkega transporta. Glede na značilnosti same dejavnosti in njene obstoječe pojavnosti v prostoru se tako v kakovosti krajine odražajo predvsem naslednji problemi:

- nekontrolirano izkoriščanje predvsem tržno zanimivih nekovinskih mineralnih surovin v nelegalnih kamnolomih in peskokopih, ki so v prostoru moteča, njihov vpliv na bivalne in naravne kakovosti ter na rabo prostora pa je dolgotrajen;
- nesanirani opuščeni kopi in nesanirani kamnolomi po prenehanju izkoriščanja;
- konfliktnost lokacij redkih nahajališč, ki se umeščajo v območja z drugimi rabami ali pa v naravno ohranjena območja, in
- posredni in neposredni vplivi na krajino zaradi izbranega načina in tehnologije izkoriščanja (vplivi na reliefne in talne razmere, vplivi na površinske in podzemne vode, vplivi na biotske združbe, vplivi na zrak, na zdravje in varnost, na rabo prostora, na vidne kakovosti in na socialno-ekonomske razmere).

Sektorska izhodišča poudarjajo predvsem oblikovanje racionalnega, strokovnega in okolju prijaznega ravnanja z mineralnimi surovinami, ki temelji na ocenjenem stanju, potrebah in trendih na področju izkoriščanja mineralnih surovin. Ti pa kažejo, da se bo pridobivanje mineralnih surovin v Sloveniji v prihodnosti usmerilo na energetske mineralne surovine (premog, geotermalna voda, nafta, plin) ter na pridobivanje nekovinskih mineralnih surovin. Vsa nahajališča kovinskih mineralnih surovin so zaradi svetovnih trendov v tem trenutku in verjetno tudi v daljšem časovnem obdobju nerentabilna in za izkoriščanje neperspektivna in lahko predstavljajo le surovinsko rezervo v daljšem časovnem obdobju. Takšni trendi se v smislu prostorskega razvoja dejavnosti kažejo v naslednjih sektorskih izhodiščih:

- zagotavljanje strateške neodvisnosti s pridobivanjem lastnih energetskih mineralnih surovin (nafta, plin in predvsem premog za zadovoljevanje potreb termoelektrarne),
- čim večja samooskrba na področju pridobivanja nekovinskih mineralnih surovin, predvsem tehnološkega kamna in kamninskih agregatov,
- vzpodbujanje rudarske dejavnosti kot osnove za razvoj nekaterih sekundarnih in terciarnih panog (gradbeništvo, predelovalna industrija),
- proučevanje možnosti primernega koriščenja opuščeni objektov in

- proučevanje naravnih zalog rudnega bogastva v smislu opredelitve možnih pridobivalnih prostorov.

Varstvo naravnih in kulturnih vrednot v nasprotju z razvojnimi dejavnostmi, ki dejavno oblikujejo krajinsko zgradbo, v prostoru nima neposrednih posledic, pač pa se učinki varstva kažejo posredno, skozi omejevanje razvojnih dejavnosti pri poseganju v prostor. Varstvo naravnih in kulturnih vrednot je usmerjeno predvsem k preprečevanju posegov, ki bi utegnili spremeniti naravno zgradbo prostora in razvoj naravnih procesov v območjih z velikimi naravnimi vrednostmi in značilno ali izjemno zgradbo kulturnih krajin. V veljavni zakonodaji in planskih dokumentih je bil doslej najbolj uveljavljen pristop z razglašanjem zavarovanih območij, v katerih je bil razvoj kakršnihkoli dejavnosti bolj ali manj omejen (npr. narodni, regijski in krajinski parki) ali celo prepovedan (naravni rezervati). Prepoved izvajanja dejavnosti se uveljavlja predvsem v območjih z velikimi naravnimi vrednostmi, kjer so razvojni interesi že sicer majhni ali jih celo ni, torej na težko dostopnih legah, visokih nadmorskih višinah, velikih strminah in v razmeroma veliki oddaljenosti od poselitve.

Na območjih, kjer se varuje kulturna krajina, pa je uresničevanje varstvenih zahtev bolj zapleteno, saj se tu srečujejo različne rabe prostora in različne dejavnosti. Vloga varstva se tu kaže v usklajevanju različnih resorjev in v usmerjanju njihovega razvoja k doseganju zelenih stanj, opredeljenih v varstvenih režimih posameznih območij. V takih območjih raba prostora ni že v načelu prepovedana, pač pa je bolj ali manj ozko usmerjena. Značilne so zahteve po omejevanju uvajanja tehnologij rabe tal, ki bi utegnile spremeniti krajinsko zgradbo, nastalo s tradicionalnimi oblikami poselitve in obdelovanja kmetijskih zemljišč (obdelovalne terase, parcelna struktura, izmenjava kmetijskih kultur, vegetacija kot členitvena prvina v krajinski sliki, grajene prvine, naselbinska struktura in stiki poselitve z obdelovalnimi površinami, merilo objektov in obdelovalnih zemljišč, stiki z gozdnimi zemljišči ipd.).

Izhodišča in cilji sektorjev, pristojnih za varstvo narave in za varstvo kulturne dediščine, so naravnani na zavarovanje največjih naravnih vrednot in kulturne dediščine, pri čemer je zlasti poudarjeno normativno varstvo. V ciljih MOP - Uprave za varstvo narave je postavljen cilj parkovnega zavarovanja vsaj četrte ozemlja Slovenije ter rezervatno varstvo naravnih spomenikov in rezervatov, v ciljih MK – Uprave za kulturno dediščino pa je zelo poudarjena zahteva po celovitem obravnavanju območij kulturne dediščine. V kontekstu sistema krajine so pomembna predvsem območja kompleksnega varstva kulturne dediščine v odprtem prostoru in dediščinska kulturna krajina. Pristop, ki uveljavlja zlasti normativno varstvo naravnih in kulturnih vrednot, je usklajen tudi z izhodišči, ki so na tem področju uveljavljena v tujini.

Cilji varstva naravnih vrednot so predvsem:

- zagotoviti celovito ohranjanje oz. varstvo narave,
- zagotoviti ohranitev ogroženih rastlinskih in živalskih vrst in habitatov, biološke raznovrstnosti in geotopske ter krajinske pestrosti,
- z oblikovanjem novega sistema parkov spodbujati in omogočati skladen in vzdržen razvoj Slovenije in s parkovnim varstvom zavarovati vsaj četrtno ozemlja,
- z določili prostorskega plana države povečati učinkovitost celotnega sistema varstva narave,

- zagotoviti sodelovanje Slovenije v evropskem in svetovnem sistemu varstva narave z vključevanjem mednarodnih dogovorov in
- zagotoviti mednarodno primerljiv sistem varstva naravne dediščine ob vstopu Slovenije v Evropsko unijo.

Cilji varstva kulturne dediščine so usmerjeni predvsem k zagotavljanju trajne ohranitve kulturnih vrednot, sanacijam prizadete kulturne dediščine in spodbujaju ohranitve in prenosa kulturnih referenc na prihodnje generacije ter poudarjajo predvsem:

- vzdrževanje in obnavljanje kulturne dediščine ter preprečevanje njene ogroženosti;
- zagotavljanje materialnih in drugih pogojev za uresničevanje kulturne funkcije kulturne dediščine, ne glede na njeno namembnost;
- zagotavljanje javne dostopnosti kulturne dediščine ter omogočanje njenega preučevanja in raziskovanja;
- preprečevanje posegov, s katerimi bi se utegnile spremeniti lastnosti, vsebina, oblika in s tem vrednost kulturne dediščine;
- skrb za uveljavljanje in razvoj sistema varstva dediščine.

2.3 Mednarodna izhodišča

Prizadevanja za kakovostno urejanje prostora, ki je predpogoj kakovostnemu življenju, se na mednarodni ravni uveljavljajo tako na ravni Združenih narodov, Unesca kot Sveta Evrope in na regionalnih ravneh, kot je npr. alpski prostor. Velika pozornost se posveča odnosu do krajine in predvsem uvajanju načel kakovostnega urejanja v sektorsko zakonodajo in načine izvajanja ter poseganja posameznih dejavnosti v prostor (Prem, 1998).

2.3.1. ESDP (Evropska prostorska razvojna politika, 1999)

a) Izhodišča, ki so navedena v ESDP in se nanašajo na razvoj krajine:

- upoštevanje kakovostnih standardov na površinah, ki mejijo na naravno ohranjena območja,
- spodbujanje obnove zapuščenih in razvrednotenih območij ob naseljih in mestih,
- ohranjanje in razvoj krajin z posebnim zgodovinskim, estetskim in ekološkim pomenom,
- povečevanje vrednosti kulturne krajine v okviru celostnega prostorskega razvoja,
- kreativna obnova krajin, ki so bile podvržene človekovim posegom, vključno s sanacijskimi ukrepi,
- usklajevanje razvojnih ukrepov, ki imajo vpliv na krajino.

b) Izhodišča ESDP, ki se nanašajo na rabo prostora in naravnih virov - predvsem;

- vzpostavljanje transnacionalnih omrežij (transport, tržišče) v smislu rabe prostora in preskrbe s surovinami ter spodbujanje funkcijski povezav, ki ustvarjajo medsebojno soodvisnost (npr. sovplivanje med transportnimi možnostmi in izrabo prostora);
- harmoničen, uravnotežen in vzdržan razvoj z ohranjanjem kulturne raznolikosti, razvojem in varstvom naravne in kulturne dediščine in naravnih virov;
- zaščita okolja in izboljšanje kakovosti okolja;

- uveljavljanje pomena varstva okolja kot lokacijskega faktorja za umeščanje ali premeščanje dejavnosti;
- spodbujanje zaprtih krogotokov na relaciji naravni vir -energija - odpadki, z namenom zmanjšanja obremenitev okolja in omejevanja porabe neobnovljivih ali počasi obnovljivih naravnih virov;
- spodbujanje okolju prijaznih načinov pridobivanja in rabe energije s povečano rabo obnovljivih virov (sončna, vetrna, energija iz vodnih virov, biomase, odpadkov) in spodbujanjem energetske varčnih oblik poselitve in transporta;
- spodbujanje ekonomskih reform, ki zmanjšujejo pritiske na okolje.

c) Izhodišča ESDP na področju varstva naravne in kulturne dediščine:

- prostorski razvoj lahko igra pomembno vlogo v ohranjanju in vzdržni rabi biotske raznovrstnosti na celotnem območju, na lokalni in regionalni ravni;
- čeprav so včasih upravičeni strogi varovalni ukrepi, je pogosto ustrezneje vključiti varstvo in upravljanje ogroženih območij v prostorske razvojne stregije obsežnejših območij;
- evropska kulturna dediščina izraža identiteto in ima svetovni pomen. Strogi varovalni ukrepi lahko pokrivajo samo manjši del dediščine;
- naravna in kulturna dediščina sta gospodarska dejavnika, ki postajata vse pomembnejša za regionalni razvoj;
- poleg varovanih območij imajo visoko stopnjo biološke raznovrstnosti tudi različna okoljsko občutljiva območja (gorska območja, mokrišča, obala, otoki), ki jih ni mogoče ohraniti samo z zavarovanjem. Njihova manj občutljiva območja je smotno nameniti gospodarski rabi ter hkrati ohranjati njihovo ekološko funkcijo. Na ta način se odpirajo nove razvojne možnosti posameznih regij;
- varovalna zakonodaja in omejitve razvoja ne bi smele imeti negativnih učinkov na bivanjske pogoje prebivalcev, kar je mogoče doseči z ustrežno davčno politiko. Na ta način si posamezne regije lahko ustvarijo svoje lastne razvojne možnosti ob hkratnem varovanju naravne dediščine;
- varovana in ogrožena območja je treba obravnavati kot sestavni del urbanega prostora in podeželja. Prostorsko planiranje lahko pri tem igra odločilno vlogo;
- skupna značilnost številnih evropskih krajin je njihov stalen razvoj. Zavarovati bi bilo treba le majhno število območij kot edinstvenih primerov zgodovinskih kulturnih krajin;
- za mnoga območja v Evropi bi bilo treba vzpostaviti individualno, ustvarjalno politiko urejanja krajine (zavarovanje najvrednejših krajin, umestiti varstvo kulturnih krajin v okvir celovite prostorske razvojne strategije, sanacija razvrednotenih krajin).

2.3.2. Priporočilo Odbora ministrov državam članicam (Sveta Evrope) o celostnem varstvu kulturne krajine kot delu politike urejanja krajine (1995)

V poročilu je kulturna krajina opredeljena kot poseben, topografsko določen del krajine, ki ga oblikujejo različne oblike človekovega delovanja in naravnih procesov. Kulturna krajina odslukuje družbeni razvoj, razvoj poselitve in narave v času in prostoru, v katerem se je oblikovala. Socialno in kulturno prepoznane vrednote na različnih teritorialnih ravneh so posledica prisotnosti fizičnih prvin, ki izražajo preteklo rabo prostora, dejavnosti in spretnosti ali določenih tradicij ali pa posledica navedb v literarnih in umetniških delih in dejstva, da se je na določenem območju dogajal pomemben zgodovinski dogodek.

Namen tega priporočila je dvojen. Zagotovil naj bi navodila za oblikovanje politike utrejanja krajine ob upoštevanju in vzpodbujanju evropske kulturne identitete, hkrati pa naj bi predlagal merila za ohranitev in nadzorovan razvoj območij kulturne krajine. Priporočilo pravi, da mora biti politika urejanja krajine vključena v prostorski plan in v kmetijske in gozdarske politike.

2.3.3. Konvencija o evropski krajini (Evropska krajinska konvencija), Strassbourg, september 1999

Namen te konvencije, ki jo sklepajo države članice Sveta Evrope, je vzpostavitev instrumenta za zagotovitev zavarovanja, upravljanja krajin in načrtovanja v krajinskem prostoru, kar vključuje najvrednejše in vse preostale krajine. Med drugim so v preambuli navedena izhodišča, ki poudarjajo:

- pomembno vlogo krajine na kulturnem, ekološkem in družbenem področju in njeno vlogo kot gospodarskega vira;
- da je krajina bistveni del bivanjskega okolja in bistvena sestavina evropske naravne in kulturne dediščine, ki prispeva k dobrobiti blagostanju človeštva in utrjevanju evropske identitete;
- da je krajina pomembna povsod: v naseljih in na podeželju, v razvrednotenih območjih in v območjih največjih vrednosti, v izjemnih območjih in v drugih, manj pomembnih območjih.

2.3.4. Konvencija o varstvu Alp (Alpska konvencija, marec 1995)

Alpska konvencija med splošnimi obveznostmi določa, da podpisnice s preudarno in trajno rabo virov ter upoštevanjem načela preventive, povzročiteljeve odgovornosti in sodelovanja zagotavljajo enotno politiko za ohranitev in varstvo Alp. Te ukrepe naj bi poleg urepov na področjih prebivalstva in kulture ter ohranjanja čistega zraka dosegali tudi s prostorskim načrtovanjem, katerega cilj je zagotavljanje varčne in preudarne rabe ter zdravega usklajenega razvoja celotnega prostora. Pri tem se posebej upoštevajo nevarnosti naravnih katastrof, preprečuje prevelika ali premajhna raba ter ohranja oziroma obnavljajo naravni in življenjski prostori. Zato sta potrebni celovita spoznava in ocena potreb po rabi, daljnovidno integralno načrtovanje in določitev iz tega izhajajočih ukrepov.

2.3.4. Konvencija o biotski raznovrstnosti (Rio de Janeiro, 1992)

Konvencija je bila sprejeta v Rio de Janeiru junija 1992, v Sloveniji ratificirana maja 1996. Pogodbenice te konvencije se zavedajo resnične vrednosti biološke raznovrstnosti in ekoloških, genetskih, družbenih, gospodarskih, znanstvenih, izobraževalnih, kulturnih, rekreacijskih in estetskih vrednosti biološke raznovrstnosti in njenih sestavnih delov. "Biotska raznovrstnost" po konvenciji pomeni raznolikost živih organizmov iz vseh virov, ki vključujejo med drugim kopenske, morske in druge ekosisteme ter ekološke komplekse, katerih del so; to vključuje raznovrstnost znotraj samih vrst, med vrstami in raznovrstnost ekosistemov.

Z vidika kulturne krajine so pomembna njena določila v 6.členu, ki navajajo Splošne ukrepe za ohranitev in vzdržno rabo. Vsaka pogodbenica v skladu s svojimi posebnimi pogoji in sposobnostmi:

- a) razvija državne strategije, načrte in programe za ohranitev in vzdržno rabo biotske raznovrstnosti ali v ta namen prilagodi že obstoječe načrte ali programe, iz katerih so med drugimi vidni ukrepi, določeni s konvencijo,
  - b) povezuje, kjer je to mogoče in primerno, ohranitev in vzdržno rabo biotske raznovrstnosti v ustreznih sektorskih ali medsektorskih načrtih, programih in politikah.
- Konvencija poudarja potrebo po vključevanju ekološke krajinske pestrosti v sektorje skozi načrtovalske postopke.

Konvencija predpisuje varstvo "in situ", kar je navezano na sistem zavarovanih območij in vse kulturne krajine, ki jih ta območja zajemajo ter ohranitev "ex-situ", kar je navezano na botanične vrtove in druge podobne inštitucije.

Konvencija zavezuje k vzdržni rabi sestavnih delov biotske raznovrstnosti, tako da med drugim varuje in spodbuja običajno rabo biotskih virov v skladu s tradicionalnimi kulturnimi običaji in tako, da podpira lokalno populacijo pri razvoju in sanaciji razvrednotenih območij, kjer je biološka raznovrstnost zmanjšana. (Kolar Planinšič, V., 1999)

2.3.5. Direktiva o ohranitvi naravnih bivališč ter divje favne in flore, "Habitatna direktiva" (*Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora*)

Namen te direktive je prispevati k zagotavljanju biotske raznovrstnosti z ohranjanjem naravnih habitatov prostoživeče faune in flore v Evropi. Z ustreznimi ukrepi naj bi na podlagi te direktive obdržali ali pa ponovno vzpostavili naravne habitate in vrste prostoživeče faune in flore in jim zagotovili najustrežnejši status. Izvajanje ukrepov, ki sledijo iz te direktive, mora upoštevati gospodarske, družbene in kulturne zahteve ter regionalne in lokalne posebnosti.

V treh aneksih, ki sledijo direktivi, so opredeljena merila za pripravo seznama naravnih habitatnih tipov vrst, ki naj bi ga za vsako državo članico potrdila komisija pri Svetu. V 4. členu Direktiva med drugim določa, da ta komisija v soglasju s posameznimi državami članicami potrdi seznam območij varstva habitatov in vrst. Dežele članice, ki bi po merilih iz omenjenih aneksov morale zavarovati več kot 5% državnega ozemlja, lahko v soglasju s komisijo zaprosijo za prilagoditev oz. večjo fleksibilnost kriterijev iz 3. aneksa.

2.3.6. Vodilna načela za vzdržni prostorski razvoj evropskega kontinenta (*Guiding Principles (GP) for sustainable spatial development of the European continent, CEMAT, Draft September 1999*)

Osnutek, ki ga bo obravnaval CEMAT- European Conference of Ministers Responsible for Regional Planning (Evropska konferenca ministrov, pristojnih za regionalno (prostorsko) planiranje) na naslednji konferenci 7.- 8.9. 2000 v Hannoveru, v okviru vizij prostorsko-

razvojnih politik v Evropi navaja medkontinentalne odnose kot strateški element za evropsko prostorsko planiranje, različnost kultur, velike evropske regije kot podlago za vzajemno pomoč in sodelovanje ter povezavo zahodne in vzhodne Evrope.

Med načeli vzdržne prostorske politike za celoten evropski kontinent navaja, da je treba:

- spodbujati skladen socio-ekonomski razvoj regij in izboljšati njihove možnosti za tekmovalnost, konkurenčnost,
- spodbujati razvoj urbanih funkcij in izboljšanje odnosa med mestom in podeželjem in zagotoviti enakomerno dostopnost,
- spodbujati dostop do informacij in znanja,
- omejevati in zmanjševati okoljske škode,
- izboljševati in zaščititi naravne vire in naravno dediščino (voda, kmetijstvo, gozdarstvo, ekološko omrežje, zavarovana območja, ekološko občutljiva območja, krajina),
- spodbujati rabo kulturne dediščine kot razvojnega dejavnika,
- spodbujati razvoj virov energije in zagotavljanje varnosti (obnovljivi viri, nuklearke ipd) in
- spodbujati visoko kakovosten, vzdržni turizem.

GP navaja, da so v raznolikem evropskem prostoru območja, v katerih je zaradi geografskih, okoljskih in razvojnih posebnosti potrebno določiti nekatere specifične cilje sonaravno zasnovanega prostorskega načrtovanja in sicer urbana območja, podeželje, gorska območja, obalna območja in otoki, porečja in poplavne ravnice, območja sanacij in obmejna območja. GP podrobno navaja ukrepe za vsa ta območja.

Urbana območja

- nadzor širjenja naselij, obnova depresivnih sotesk, urbani ekosistemi, učinkovit in okolju prijazen promet, kulturna dediščina

Podeželje

- varstvo, izboljšanje naravnih virov, diverzifikacija gospodarstva,
- spodbujati mala in srednje velika mesta, podjetja,
- pospeševati dostopnost,
- izboljšanje življenjskih razmer na splošno, večja pozornost varstvu naravnih in kulturnih vrednot v kmetijstvu in gozdarstvu, preverjati vplive na okolje, spodbujati ustrezno infrastrukturo in servisne storitve,
- spodbujati rabo obnovljivih naravnih virov,
- izboljšati oskrbo, trženje visoko kakovostnih kmetijskih, gozdnih produktov, izdelkov obrti,
- krepiti posebnosti podeželskih območij z namenom ohranitve in podpore kulturni identiteti,
- ohranjati naravno ravnovesje in razvijati funkcionalnost, rekreacijski potencial, še zlasti za mestno prebivalstvo in zaščititi območja 'lepe' narave ter območja okoljskega in znanstvenega pomena
- spodbujati kmete in gozdarje k uporabi tehnologij, prilagojenih naravnim pogojem, s čimer lahko prispevajo k ohranjanju biološke raznovrstnosti; možnost kompensacij,
- pospeševati razvoj visoko kvalificiranih del (diverzifikacija gospodarstva) in
- preprečevati migracije na dolge razdalje s podeželja (diverzificirati možnosti zaposlitve na podeželju, ustanavljanje partnerstev med mestom in podeželjem).

Gorska območja

- uvajanje integralne politike socio-ekonomskega razvoja ob hkratnem varstvu in skrbnem upravljanju z naravnimi viri, ob spoštovanju lokalnih tradicij in kultur, na načelih vzdržnega razvoja. Ekološke, okoljske značilnosti in omejitve so hkrati tudi priložnost za prebivalce gorskih območij. Dosegati je treba ustrezno ravnovesje med gospodarstvom in okoljem.

Obalna območja in otoki

Oblikovati je treba integralno regionalno in prostorsko politiko za vzdržni razvoj in spodbujati nastanek delovnih mest na otokih.

Povodja, naplavne doline

Zavarovati je treba posebej ranljive ekosisteme, zagotoviti renaturacijo in vzdržnejše upravljanje vodnih sistemov, omejiti širjenje naselij v ekološko občutljiva območja (poplavna), zagotoviti zaščito pred poplavami ter oblikovati program za zavarovanje manjšega števila naravno ali polnaravno ohranjenih rek z dobro razvitimi naravnimi prvinami.

Območja sanacij

Sanirajo naj se razvrednotena industrijska območja, spodbujajo novi investitorji, zagotovi naj se obnova mest in naselij v industrijskih regijah ter spodbuja razvoj tehnoloških centrov, novih podjetij, tehnologij. Organizirati je treba medregionalno in mednarodno sodelovanje za zmanjšanje izolacije in sprožati nove razvojne pobude.

Obmejna območja

- razvijati prometno in servisno infrastrukturo, telekomunikacije,
- čezmejno sodelovanje pri zavarovanih območjih in vzdržna raba naravnih virov, še zlasti v gorskih, obalnih območjih, gozdovih in mokriščih,
- spodbujati čezmejno oskrbo in druge zasebne storitve,
- celovito planirati čezmejna naselja, območja etničnih skupnosti,
- organizirati čezmejne zaposlitvene možnosti in
- zmanjševati čezmejno onesnaževanje.

GP poudarja, da so za uresničevanje teh usmeritev pomembni interdisciplinarnost, sodelovanje med različnimi vejami oblasti, ter tesna povezava med prostorskimi in regionalnimi politikami, pa tudi dolgoročne prostorske perspektive, ki naj služijo kot okvir za odločitve na lokalni ravni. Prostorska politika mora zagotoviti smernice in celovit, konsistenten okvir za razvoj. Poleg tega so pomembni vertikalno sodelovanje med različnimi nivoji oblasti, horizontalno sodelovanje med sektorji in sodelovanje oz. vključevanje javnosti.

Med prioritetnimi področji za uveljavljanje vodilnih načel GP navaja eurokoridorje, integralno planiranje in upravljanje obalnih območij, evropskih notranjih morja in velikih mednarodnih povodij, evropsko omrežje ekoloških koridorjev (varstvo in zavarovanje, izboljševanje naravne in kulturne dediščine, krajine, zavarovanje in renaturacija velikih biotopov, sistemov, omrežij, ekološko občutljiva območja (mokrišča), velike kulturne poti in tehnološko informacijsko omrežje.

2.3.7. Panevropska strategija biološke in krajinske raznolikosti

Panevropska strategija biološke in krajinske raznolikosti je nastala na pobudo Sveta Evropa in pomeni evropski odziv in podporo udeležanju Konvencije o biološki raznovrstnosti. Hkrati pomeni inovativen in aktiven pristop k ustavitvi in spremembam procesov razvrednotenja vrednosti biološke in krajinske raznolikosti. Svet Evrope je v strategiji označil ekosisteme, krajine, vrste in regije kot območja, ki zaslužijo posebno pozornost (Kolar Planinšič, V., 1999)

Panevropska strategija je 20.letni načrt, ki naj bi v Evropi zagotovil:

- da se bodo procesi uničevanja biotske in krajinske raznolikosti ustavili in nevarnosti zmanjšale,
- da se ponovno povrne biotska in krajinska raznolikost,
- da se okrepi ekološko omrežje v Evropi,
- da se javnost aktivno vključi in da zavest o biotski in krajinski raznolikosti naraste.

Trenutno je v pripravi strategija izvajanja konvencije, ki bo opredelila tudi akcijske načrte za področje kulturne krajine.

2.4. Cilji prostorskega razvoja sistema krajine

Z usmerjanjem prostorskega razvoja dejavnosti, ki se uresničujejo v krajinskem prostoru, in z usmerjanjem razvoja poselitve ter infrastrukturnih sistemov je treba ustvarjati:

- krajino kot funkcionalno, ekološko in oblikovno uravnotežen sistem prostorskih struktur, ki omogočajo prijetno, varno in zdravo bivanje,
- krajino kot prostor, v katerem se uveljavljajo gospodarske dejavnosti, ki s poseganjem v prostor uresničujejo razvojne možnosti in hkrati preoblikujejo krajinsko zgradbo,
- krajino kot naravno zgradbo in prostor, v katerem se odvijajo naravni procesi,
- krajino kot nosilko nacionalne identitete in drugih kulturnih pomenov.

Uresničevanje teh ciljev bo mogoče doseči le z vključevanjem okoljevarstvenih načel v vse ravni načrtovanja posegov v prostor, s čimer se lahko omogoči uresničevanje načela preventive. Vzpodbujati je treba pristope k načrtovanju posegov v prostor na podlagi variantnih rešitev, pri čemer je pomembno, da se pri odločanju o posegih v prostor zagotovi oz. omogoči dialog z javnostjo.

Poleg tega naj se za zagotovitev uresničevanja teh ciljev:

- **v čim večji meri zagotovi varstvo kulturne krajine**, njenega obsega in zgradbe, predvsem pa njene strukturne urejenosti. Ohranjajo naj se značilni ter redki krajinski vzorci, v katerih se izražajo tradicionalne oblike rabe prostora in prostorska pestrost;

kulturna krajina naj se ohranja in ureja kot območje rabe naravnih virov, kot območje bivanja in preživljanja prostega časa ter hkrati kot pomembna nosilka identitete;

- **ohranjajo območja naravnih krajin**, katerih največje vrednosti so visoka stopnja naravne ohranjenosti in velika biološka pestrost ter habitati redkih in ogroženih vrst;
- **zagotovita funkcionalnost in hkrati racionalna raba krajinskega prostora** ter ohranitev kakovosti in količin naravnih virov z usmerjanjem razvojnih dejavnosti na območja, kjer je ustreznost prostora zanje največja; za uveljavljanjem načel zdržnega razvoja naj se zagotavlja skladje med različnimi funkcijami;
- **zagotovita usklajenost in tak razvoj sektorjev, ki bo upošteval zelen razvoj krajinskega prostora** in se bo vsaj na vrednejših območjih, npr. območja naravnih in kulturnih vrednot in območja zadržanega razvoja, prilagajal omejitvenim zahtevam;
- **normativno ohranijo in varujejo najvrednejša krajinska območja**, pa naj gre za območja z veliki naravnimi vrednostmi ali pa za območja kulturne krajine. Za najvrednejše med naravnimi območji naj bi predvideli normativno varstvo s prepovedjo dejavnosti oz. poseganja v prostor, z najvrednejše kulturne krajine pa naj bi se uveljavile predvsem omejitve v načinu rabe tal in uresničevanja dejavnosti. V skladu s tem naj bi zagotovili sistemske rešitve z organizacijo upravljanja ter z ukrepi v okviru davčne politike in podobno. Zaradi ostrih režimov varstva je z normativnim varstvom smotrno ščititi le majhno število območij in sicer krajine majhnega prostorskega obsega;
- **zagotovi sanacija razvrednotenih krajinskih območij**, ki bo izhajala iz predhodne analize in iz zelenega stanja posameznih območij. Na območjih naravnih vrednot naj se zagotovi razvoj naravnih procesov ("vračanje naravi"), v kulturnih krajinah pa naj se predvidi doseganje zelenega stanja z nadomestnimi rabami, ki bodo temeljile na ustrežnejših prostorskih ureditvah in tehnologijah rabe tal. Treba je vzpostaviti sistem prioritete za izvajanje sanacij, s čimer naj se prednostno sanirajo razvrednotenja na območjih naravnih in kulturnih vrednot.

3. MOŽNOSTI PROSTORSKEGA RAZVOJA SISTEMA KRAJINE

3.1. Analiza stanja na področju urejanja krajine v veljavni zakonodaji in v prostorskih sestavinah planskih aktov

Analiza je pripravljena na podlagi pregleda vsebin zakonodaje in sektorskih in prostorskih planov ter dejanskega stanja v krajinskem prostoru kot pomembnem viru za razvoj posameznih sektorjev - kmetijstva, gozdarstva, pridobivanja mineralnih surovin in vodnega gospodarstva pa tudi za varstvo naravnih in kulturnih vrednot. Analiza izhaja s prostorskega vidika in izpostavlja sektorsko in predvsem prostorsko zakonodajo ter veljavni državni plan in obravnavo posameznih sektorjev v njem.

3.1.1. Veljavna zakonodaja

Sestava in vsebina prostorskih in sektorskih planov sta določeni v sektorski in prostorski zakonodaji. Z vidika priprave prostorskega plana države so pomembni predvsem:

- Zakon o urejanju prostora (Uradni list SRS, št. 18/84, 15/89, 71/93)
- Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 32/93)
- Zakon o ohranjanju narave (Uradni list RS, št. 56/99)
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 7/99)
- Zakon o vodah (Uradni list SRS, št. 38/81)
- Zakon o gozdovih (Uradni list RS, št. 30/93)
- Zakon o varstvu kmetijskih zemljišč (Uradni list RS, št. 59/96)
- Zakon o rudarstvu (Uradni list RS, št. 56/99)

V zadnjih letih sprejeti sektorski zakoni vzpostavljajo vse bolj avtonomno vlogo sektorjev tudi pri načrtovanju njihovega prostorskega razvoja. Na ta način so zaradi vse večjih družbenih zahtev po varstvu narave in po zagotavljanju zdravega, varnega in prijetnega bivanjskega okolja v te zakone vgrajena določila o okoljevarstvenih ukrepih in o obveznih sanacijah razvrednotenj prostora, povzročenih zaradi sektorske dejavnosti. Vendar pa ob tem sektorska zakonodaja vzpostavlja oz. nadaljuje že doslej uveljavljene pristope rezervatnega varstva zemljišč, ki "svojemu" sektorju zagotavlja izključno pravico do rabe določenih zemljišč kot naravnega vira, v okviru varstva naravnih in kulturnih vrednot pa omejuje vse ali pa večino razvojnih dejavnosti. V okviru prostorskega načrtovanja je tak črno-bel pristop nevzdržen, saj izhaja iz političnih odločitev o vnaprej opredeljenih rezerviranih površinah, ki bi bile morda primernejše za kako drugo rabo, predvsem pa ne zagotavlja strokovnih odločitev o prostorskem razvoju, ki bi izhajale iz celostnega vrednotenja prostora. Planske odločitve bi morale temeljiti na ugotovitvah analiz možnosti prostorskega razvoja in bi morale izzveneti kot družbeni konsenz o racionalni rabi prostora, ki bo zagotovila zadostne razvojne možnosti in hkrati optimalno stopnjo varstva naravnih in kulturnih vrednot ter naravnih virov.

V tem kontekstu je utemeljena obravnava sistema krajine kot enega od treh temeljnih slojev prihodnjega prostorskega plana države. S planskimi določili, ki bodo podrobneje opredeljena v sistemu krajine, bodo v prihodnji prostorski plan vneseni vidiki varstva okolja (varstvo prostora kot naravnega vira, varstvo narave in varstvo bivanjskega oz. neonesnaženega okolja). Poleg varstva naravnih in kulturnih vrednot, ki uresničuje

okoljevarstvene cilje predvsem na področju varstva narave in bivanjskega okolja, je pomembno zlasti varstvo naravnih virov, ki jih sicer ob svojem prostorskem razvoju izrabljajo dejavnosti: kmetijstvo, gozdarstvo, izkoriščanje mineralnih surovin ter vodno gospodarstvo.

Prostorska zakonodaja iz leta 1984 (zakon o urejanju prostora, zakon o urejanju naselij in drugih posegih v prostor) predpisuje vrsto postopkov, s pomočjo katerih naj bi se uresničevala varstvena prizadevanja. Gre predvsem za analitične postopke vrednotenja privlačnosti in ranljivosti prostora za posamezne dejavnosti oz. posege v prostor. Tudi v zakonu o varstvu okolja so opredeljene študije ranljivosti okolja in presoje vplivov na okolje, s katerimi naj bi se postopno vzpostavile strokovne podlage za odločanje o planskih različicah prostorskega razvoja. Nasprotno vsebine varstva okolja na področju kurative, to je obravnave sanacij razvrednotenih območij, v zakonodaji, tako prostorski kot sektorski, niso povsem ustrezne. Zagotavljajo namreč le postopke za sanacijo razvrednotenj kot posledice prihodnjih posegov v prostor, ne pa tudi sanacije že obstoječih razvrednotenj prostora.

V sklopu načrtovanja prostorskega razvoja je treba zagotoviti uskladitev razvojnih interesov in okoljevarstvenih ciljev. Zato bi bilo treba na državni ravni pripraviti usmeritve za racionalno rabo prostora kot naravnega vira in za varstvo vrednot, hkrati pa zagotoviti tudi instrumente za uresničevanje plana in za nadzor nad poseganjem v prostor in tako nad uresničevanjem planskih ciljev. V tem kontekstu bi bilo optimalno, če bi prostorska zakonodaja in prostorski plan dobila vlogo krovnega zakona in koordinatorja prostorskega razvoja – zlasti ob dejstvu, da se v zadnjih letih sprejema sektorska zakonodaja, ki sektorjem zagotavlja visoko stopnjo avtonomnosti pri načrtovanju njihovega razvoja v prostoru. Vendar pa so si pravno formalno vsi zakoni enakovredni in torej dejansko ni krovnega, povezovalnega zakona, ki bi v splošnem postavljajl okvire za poseganje v prostor, opredeljeval ciljno stanje in prioritete ter urejal medsebojne odnose med različnimi sektorji. To naj bi bila sicer ena od funkcij bodoče prostorske politike kot temeljnega dokumenta o dolgoročnem prostorskem razvoju, ki opredeljuje izhodišča, temeljna načela, smotre, cilje in instrumente prostorskega razvoja in pomeni temeljno vodilo za urejanje prostora in izdelavo prostorskih planov. Prostorska politika opredeljuje regulativne okvire in instrumente za izvajanje politike ter določa prostorska razmerja do drugih sistemov oz. podsistemov družbenega razvoja in je hkrati podlaga konkretnjšim pravnim in upravnim ukrepom, s katerimi zagotavljamo smotrni, racionalen in human razvoj (Prostorska politika RS, maj 1999).

3.1.2. Veljavni prostorski plan države

Prostorski plan države je bil izdelan in tiskan ter publiciran kot dolgoročni plani SR Slovenije za obdobje 1986-2000, ki ga sestavljajo pisni del in kartografski del - 5 grafičnih prilog merilu 1 : 250.000, ki prikazujejo zasnove primarne rabe in poselitvenega sistema, energetskega omrežja, prometnega omrežja in omrežja zvez, varstva naravne in kulturne dediščine ter območja za razvoj turizma in zasnovo ohranjanja in izboljšanja kakovosti naravnih virov.

V letu 1989 so bile pripravljene dopolnitve DP SRS, ki so ohranile vsebine in vsa temeljna razmerja v planu. Tako dopolnjen plan ni bil publiciran. V zadnjih letih (npr. 1995 zaradi

sprememb cestnega omrežja) so bile izvedene še nekatere manjše dopolnitve in spremembe, ki pa ne spreminjajo vsebin in osnovnih razmerij v planu. Zadnja večja sprememba in dopolnitev plana države je bila sprejeta v februarju 1999 (Uradni list RS, št. 11/99); ta je prinesla spremembe predvsem na področju energetike, prometa in zvez, vodnega gospodarstva in varstva naravne in kulturne dediščine.

Na področju varstva naravnih in kulturnih vrednot so bile sprejete pomembne spremembe, ki so glede na prejšnji plan prinesle pomembno povečanje območij naravnih parkov in vnesle novo kategorijo varstva kulturne dediščine. Še zlasti podrobno so zapisani cilji in usmeritve za poseganje v prostor v okviru Energetike, kjer so predstavljene usmeritve za posege, ki naj bodo načrtovani in izvedeni tako, da bo ohranjene največje naravne vrednosti in največje kulturne vrednote. Podobno so usmeritve za poseganje v prostor zapisane tudi v okviru poglavij Vodno gospodarstvo in Usmerjanje poselitve, v manjši meri pa tudi v poglavju Promet in zveze.

Ob pregledu veljavnega plana lahko ugotovimo, da že v dosedanem sistemu prostorskega planiranja sektorski plani predstavljajo takorekoč enakovredne sestavne dele prostorskega plana, ki je bil doslej le njihov seštevek oziroma zbir. Zaradi neuskkljenih pogledov na posege v prostor, ki izhajajo iz različnih interesnih izhodišč (temeljno je nasprotje med varovalnimi in razvojnimi interesi), so si ti sektorski plani lahko v nasprotju in tako niso izjemni primeri, ko so npr. za isto območje predvidene povsem različne, tudi medsebojno izključujoče planske usmeritve. Izostanek uskladitev na takih območjih sicer premoščajo predpisane organizacijske naloge, ki zahtevajo usklajevanje, vendar pa to ne spremeni dejstva, da je veljavni plan ponekod nedorečen. Problem medsebojne neuskkljenosti sektorjev se izraža na dveh ravneh: po eni strani si sektorji namreč v svojih planih zagotavljajo svoje razvojne možnosti, po drugi strani pa želijo zavarovati svoje naravne vire, k čemur pristopajo z rezervatnim varstvom (npr. vodni viri, kmetijska zemljišča, naravna inkulturna dediščina), ki izključuje druge, morda z vidika širših interesov ustrežnejše rabe prostora.

Kljub temu, da sektorski plani vključujejo predvsem razvojni vidik določenega sektorja in so kot taki praviloma v nasprotju s širšimi varovalnimi interesi, bodo ti plani v prihodnosti vendarle ohranili določeno stopnjo varstvenih ciljev. Pričakujemo namreč lahko, da bodo vedno obstajali minimalni standardi, neka raven varovanja, ki jo bodo sektorji vgrajevali v svoje plane, saj bodo ob vedno večjih družbeni občutljivosti za kakovostno bivalno okolje in za varstvo narave želeli gospodarske ukrepe opravičevati tudi s pozitivnimi premiki na ekološkem področju. Ob tem naj bi prostorska zakonodaja skrbela za skladen prostorski razvoj, kar pomeni zagotavljanje možnosti razvoja vseh sektorjev ob hkratnem ohranjanju narave, naravnih virov in neonesnaženega okolja (Varstvo okolja v politiki..., 1995).

Krajinski prostor je cilj mnogih dejavnosti, ki brez določenih naravnih danosti in prostorskih ureditev ne bi mogle delovati; ob tem se posledice njihovega delovanja kažejo na različnih sestavinah okolja. Hkrati je prostor javna dobrina, ki je predmet širšega družbenega interesa. Prostorski plan bi torej kot strateški, usmerjevalni dokument moral zagotavljati možnosti za razvoj dejavnosti in ob tem za ohranjanje čimbolj skladnega razvoja ob upoštevanju naravne zgradbe prostora in naravnih procesov (načelo spoštovanja narave), kar bi se moralo izraziti v ciljih prostorskega razvoja. Zato bi bilo treba preveriti možnosti za uveljavitev ostrejših okoljevarstvenih zahtev do sektorjev in upoštevanje pogojev, ki bodo zagotavljali ugodne rezultate na ravni varstva okolja ter bodo hkrati

sprejemljivi in uresničljivi v okviru posameznih sektorjev. Te zahteve in pogoje bo treba ažurirati oz. prilagajati glede na nove tehnološke možnosti pa tudi ob upoštevanju novih vrednostnih izhodišč in iz tega izhajajočih novih varstvenih zahtev.

Za doseganje ciljev prostorskega razvoja je nujna priprava skladnih planov ter vgrajevanje varovalnih zahtev v sektorsko zakonodajo in predvsem povečanje vloge prostorske zakonodaje, še pred tem pa oblikovanje in sprejetje prostorske politike, ki bo na načelni in formalni ravni postavila temeljna izhodišča za razvoj in varovanje prostorskih oziroma okoljskih vrednosti.

3.1.2.1. Kmetijstvo

Sektorski plan za področje kmetijstva za obdobje 1986-2000 je bil izdelan na podlagi Kategorizacije kmetijskih zemljišč. Kmetijstvo je vključeno v prostorski plan kot samostojni sloj in sicer kot Zasnova območij kmetijskih zemljišč in agrooperacij, ki je prikazana v dolgoročnem planu SR Slovenije 1986-2000 na karti I: Zasnova primarne rabe in poselitvenega sistema v M 1 : 250.000.

Območja kmetijskih zemljišč so v DP SRS 1986-2000 v sklopu Zasнове primarne rabe prikazana kot območja kmetijskih zemljišč - 1. območje (obvezno republiško izhodišče) in kot območja agrooperacij. Z vidika prostorskega planiranja je pomembno, da 1. območje kmetijskih zemljišč predstavlja opredelitev za normativno varovanje kmetijskih zemljišč, katerih namembnost je izključno kmetijska pridelava. V to kategorijo se uvrščajo kmetijska zemljišča, na katerih je možna najširša raba tal, kjer je možno gojenje vseh kmetijskih rastlin, ki uspevajo pri nas, če lega tal omogoča uporabo ustrezne mehanizacije.

Glavne pomanjkljivosti dosedanjih planskih opredelitev kmetijskih zemljišč so:

- kategorizacija oz. razvrstitev kmetijskih zemljišč v območja je bila opravljena brez natančnih podatkov o talnih značilnostih, proizvodna sposobnost pa je bila povzeta iz zatečene rabe. Ustrežnejša bi bila opredelitev zemljišč, ki imajo velik potencial za kmetijsko rabo glede na naravno zgradbo pa tudi glede na opremljenost zemljišč, oddaljenost od poselitvenih središč, cest, trga ipd.;
- agrarne operacije so bile v plan uvrščene brez predhodnih presoj negativnih vplivov na okolje in cost-benefit analize; tako so bili gospodarski učinki agrarnih operacij prikazani nekritično in pogosto premalo pretehtano;
- z uveljavitvijo 1. območja kmetijskih zemljišč in z zakonom zelo ozko določenih izjemnih posegov se uveljavlja rezervatni pristop k varovanju kmetijskih zemljišč. Zlasti na širših mestnih območjih je na ta način skorajda onemogočeno planiranje rabe prostora, ki je že vnaprej rezerviran za kmetijsko rabo, čeprav značaj in pomen ter funkcije posameznih naselij terjajo razpoložljive površine za svoj razvoj. Posledično prihaja do slabih prostorskih rešitev (širitev pozidave na zemljišča, ki so manj primerna za kmetijsko pridelavo - npr. pobočja, a prinašajo vrsto novih težav in neracionalnosti pri zagotavljanju komunalne infrastrukture, dražjo gradnjo, večje posege v prostor, vnašanje nelogičnih poselitvenih vzorcev v krajino ipd.). Navsezadnje ni nepomembna ugotovitev kmetijskih strokovnjakov, da se trend pozidave kmetijskih zemljišč ni zmanjšal, ampak celo povečal (Zasnova kmetijske krajine, 1994).

3.1.2.2. Gozdarstvo

Sektorski plani na področju gozdarstva so gozdnogospodarski načrti, ki imajo splošni in prostorski del. Medtem ko je splošni del predvsem analitične in tehnološke narave, so v prostorskem delu prikazani že razglašeni varovalni gozdovi in gozd s posebnim namenom ter določena območja gozdov s posebnim namenom in usmeritve zanje, gozdovi za sanacijo (npr. od divjadi poškodovani gozdovi) in drugo (Zasnova gozdne krajine, 1994). Opredelitve v gozdnogospodarskih načrtih so po dosedanji praksi strokovne podlage za prostorski plan, pri čemer se površine gozdov, kjer lesnoproizvodna funkcija ni osnovna funkcija, le prevzamejo. Izjema so večja mesta, kjer so bile izražene potrebe po urejanju zelenih površin, kamor se vključujejo tudi mestni in primestni gozdovi.

Gozdarstvo je vključeno v prostorski plan države kot samostojen sloj in sicer kot Zasnova območij gozdnih zemljišč, ki je prikazana v dolgoročnem planu SR Slovenije 1986-2000 na karti I: Zasnova primarne rabe in poselitvenega sistema v M 1 : 250.000. V dopolnitvah DP SRS v letu 1989 je bila izdelana karta Zasnova gozdov.

Območja gozdnih zemljišč so v DP SRS 1986-2000 v sklopu Zasnove primarne rabe prikazana kot gozdovi lesnoproizvodnega pomena, varovalni gozdovi (obvezno republiško izhodišče) in gozdovi s posebnim namenom.

Po podatkih, prikazanih v Interpretaciji dosegljivih informacij za potrebe ŠROPP (1998) na podlagi gozdarskega ekspertnega mnenja, je kategorizacija gozdov, kot je prikazana v planu, sporna, saj podatek ni ažuriran in ne temelji na informacijah o dejanskem površinskem pokrovu, opredelitev gozdov z njihovim lesnoproizvodnim pomenom pa je preozka in preveč enostranska. Smotrno bi bilo povzeti členitev gozda na kategorije, ki jih je predlagal Ž. Košir (Vrednotenje gozdov po varovalnem in lesnoproizvodnem pomenu, 1976 - 2 karti v M 1 : 400.000 s prikazom cone z različnimi stopnjami glede na lesnoproizvodni pomen in varovalni pomen), s čimer bi na podlagi vrednotenja posameznih gozdnih območij glede na značilnosti gozdnih združb, njihove stabilnosti in občutljivosti za različne vplive lahko izdelali niansiran prikaz gozdov glede na varovalni pomen, npr.: varovalni gozd, gozd s posebnim namenom, lesnoproizvodni gozd na najboljših rastiščih in lesnoproizvodni gozd.

3.1.2.3. Vodno gospodarstvo

Dejavnost vodnega gospodarstva je vključena v prostorski plan kot samostojni sloj in sicer kot Zasnova vodnih virov in oskrbe z vodo, ki je prikazana v dolgoročnem planu SR Slovenije 1986-2000 na karti I: Zasnova primarne rabe in poselitvenega sistema v M 1 : 250.000. V dopolnitvah DP SRS v letu 1989 je bila izdelana karta Zasnova vodnih virov.

Vodni viri in oskrba z vodo so v dolgoročnem planu SRS 1986-2000 v sklopu Zasnove primarne rabe prikazani kot območja pomembnejših podtalnic, možne akumulacije, varstveni pasovi zajetij podzemnih voda in izvirov, območja regionalne oskrbe s pitno vodo ter večji regionalni vodovodi in vododeficitalna območja (stanje 1984). Območja pomembnejših ožjih in najožjih varstvenih pasov zajetij podzemnih voda, območja pomembnejših zajetih in nezajetih izvirov ter večji regionalni vodovodi in površinski zbiralniki vode so v planu prikazani kot obvezno izhodišče dolgoročnega plana SRS za

pripravo dolgoročnih in srednjeročnih planov občin. V Zasnovi ohranjanja in izboljšanja kakovosti naravnih virov (karta V) je prikazana kakovost vodotokov, opredeljeni so odseki vodotokov, kjer je predvidena prednostna sanacija ter območja pomembnejših podtalnic in zasnova čistilnih naprav. V Zasnovi varstva naravne in kulturne dediščine ter območja za razvoj turizma (karta IV) so predvidena zavarovanja predvsem zgornjih delov vodotokov, ki se v veliki meri pokrivajo s 1. in 2. kakovostnim razredom.

Zadnje spremembe in dopolnitve prostorskega plana države (UL RS, št.11/99) ne prinašajo sprememb grafičnega dela plana, v pisnem delu pa prinašajo nova izhodišča za posege v vodni in obvodni prostor in delno povzemajo filozofijo novejših strokovnih gradiv na tem področju. V poglavju Varovanje življenjskega okolja in naravnih sestavin okolja je voda in obvodni prostor posredno opredeljen v:

- varstvu količin in kakovosti naravnih virov,
- v usmeritvah za trajnostno oblikovanje, predvsem brežin, akumulacij in pregrad hidroelektrarn,
- v usmeritvah za zagotovitev, da z izgradnjo objektov ne bodo povzročeni novi degradacijski procesi, da bodo vplivi na dol vodni režim in ekološko in kemijsko kakovost vode čim manjši .

Veljavni prostorski plan države obravnava vodo v različnih vidikih urejanja. V celoti gledano voda in vodni prostor nista izpostavljena kot prostorska kategorija, podobno kot je to pri kmetijstvu in gozdarstvu; ni opredeljena kot sestavni del tipologije slovenskih krajin in kakovosti vidnega okolja. Posegi v vodo so opredeljeni le v smislu varovanja vodnih količin, zavarovanih območij in vodnega gospodarstva. Kot za preostale segmente planiranja tudi za vodo in vodni prostor niso opredeljeni mejni pogoji za posege oziroma za vstopanje drugih rab prostora.

Ena najpomembnejših in prostorsko najobsežnejših vsebin veljavnega plana na področju vodnih virov in oskrbe z vodo je pomembnejša podtalnica. Po podatkih, prikazanih v Interpretaciji dosegljivih informacij za potrebe ŠROPP (1998) na podlagi hidrogeološkega ekspertnega mnenja, je ta prikaz podzemnih voda zelo sporen, saj je premalo natančen in zato tudi napačen, ker ne prikazuje vseh peščeno-prodnih vodonosnikov ter ne vsebuje informacije o nivoju podzemne vode in o obsegu in lokaciji kraških vodonosnikov ter o varstvenih pasovih podtalnice.

3.1.2.4. Izkoriščanje mineralnih surovin

Pridobivanje mineralnih surovin je vključeno v prostorski plan kot samostojni sloj in sicer kot Zasnova ravnanja z rudninami in mineralnimi potenciali, ki je prikazana v dolgoročnem planu SR Slovenije 1986-2000 na karti I: Zasnova primarne rabe in poselitvenega sistema v M 1 : 250.000. V dopolnitvah DP SRS v letu 1989 je bila izdelana karta Zasnova rudnin.

Rudni in mineralni potencial je v DP SRS 1986-2000 v sklopu Zasnove primarne rabe prikazan za energetske, kovinske in nekovinske mineralne surovine, pri čemer uvaja dva velikostna razreda (območja, večja od 500 ha in območja, manjša od 500 ha). Območja energetskih, kovinskih in nekovinskih mineralnih surovin so prikazana kot obvezno izhodišče dolgoročnega plana SRS za pripravo dolgoročnih in srednjeročnih planov občin.

Strategija rabe in oskrbe Slovenije z energijo (UL RS št. 9/96) izpostavlja pomen energetskih mineralnih surovin kot pomembne planske sestavine razvoja območij mineralnih surovin. Poudarjena je usmeritev v lastne proizvodne vire ter v obnovljive vire, pomembna pa je tudi usmeritev v zmanjšanje rabe fosilnih virov energije. Kot najpomembnejši energetski mineralni vir Strategija izpostavlja premog in lignit, predvideva pa tudi povečanje pomena geotermalnih virov. Z vidika načrtovanja prostorskega razvoja je ne nazadnje pomembna tudi strateška usmeritev k sanacijam območij pridobivanja mineralnih surovin, ki pa so predvidene šele v zadnjih obdobjih obratovanja rudnikov.

Ob preverjanju realizacije planskih opredelitev je pomembna ugotovitev, da je bilo urejanje, usklajevanje in nadzor velikih, pomembnejših rudniških objektov na državni ravni dokaj zadovoljivo, veliko več problemov pa se je pojavljalo v povezavi z glinokopi, kamnolomi, peskokopi in gramoznicami, ki so pod nadzorom občin (Zasnova prostorskega razvoja območij mineralnih surovin, 1999).

V kontekstu načrtovanja prostorskega razvoja posameznih območij je pomembno, da pridobivanje mineralnih surovin pogosto vodi do neskladij z drugimi interesi po rabi prostora in varstva zemljišč (s škodljivimi vplivi so pogosto prizadeta kmetijska zemljišča) predvsem pri pridobivanju gramoza, ki lahko vodi k izgubi kmetijskih zemljišč ali pa k zmanjšanju njihove proizvodne sposobnosti. Obenem so nahajališča gramoza pogosto tudi območja vodnih virov, zato je v takih primerih pridobivanje gramoza v nasprotju z interesi za zagotavljanje vodooskrbe.

3.1.2.5. Varstvo naravnih in kulturnih vrednot

Sektorski plan na področju varstva naravnih in kulturnih vrednot predstavlja Zasnova varstva naravne in kulturne dediščine. S to zasnovo je bilo varstvo naravne in kulturne dediščine vključeno v prostorske sestavine dolgoročnega plana SR Slovenije 1986-2000 v letu 1986 in v njegovih spremembah in dopolnitvah leta 1989, ki je veljavna še danes. Na področju varstva naravne in kulturne dediščine v letu 1992 vnesene še dopolnitve, povezane z izgradnjo cestnega omrežja. Zadnja večja sprememba in dopolnitev plana države je bila sprejeta v februarju 1999 (Uradni list RS, št. 11/99). Na področju varstva naravnih in kulturnih vrednot so bile sprejete pomembne spremembe, ki so glede na prejšnji plan prinesle pomembno povečanje območij naravnih parkov in vnesle novo kategorijo varstva kulturne dediščine.

Zasnovo varstva naravne dediščine tvorijo že zavarovana in za zavarovanje predvidena območja naravne dediščine: narodni park, regijski parki in krajinski parki ter 59 enot naravnih rezervatov in 730 naravnih spomenikov. Zasnovo varstva kulturne dediščine predstavlja 1421 enot pomembnejše kulturne dediščine in 60 pomembnejših območij kulturne dediščine ter druga kulturna dediščina, registrirana po predpisih o kulturni dediščini in je obvezna sestavina prostorskih planskih in izvedbenih aktov lokalnih skupnosti. To so območja in objekti kulturne dediščine, ki so izvorni, izjemni, tipični, imajo visoko pričevalno vrednost, izkazujejo razvojno kontinuiteto, bogastvo in različnost ter prepletanje kulturnih pojavov.

Sedanji sistem prostorskega planiranja ohranja pristop k varstvu dediščine kot rezervatne kategorije z vnaprej določenimi varstvenimi režimi, ki pa pred razglasitvijo varovanih

območij niso posebej specificirani in preverjeni. Tak način varstva ima sicer nekatere prednosti: je vsaj navidez zelo obvladljiv in praktičen, saj dokaj nedvoumno opredeli meje varovanih območij in jim določi varstvene režime, poleg tega pa je tak sistem vsaj načeloma tudi mednarodno primerljiv, čeprav slovenske varstvene kategorije niso povsem primerljive z mednarodnimi (IUCN). Na področju varstva narave je tak način varstva sicer smiseln, saj predpostavlja samodejno odvijanje naravnih procesov ter obnavljanje in samovzdrževanje naravnih sistemov (Marušič, 1998). Glede na to, da pa območja naravne in kulturne dediščine obsegajo zelo velik delež kulturnih vrednot, lahko rezervatnemu varstvu vsaj v kontekstu prostorskega plana očitamo vrsto slabih lastnosti:

- rezervatno varstvo razen redkih izjem oz. manjših območij (npr. izjemne krajine, kulturne krajine kot kulturna dediščina) ne more biti rešitev za kulturno krajino, ki je sama po sebi dinamična in jo je oblikovala določena raba prostora (predvsem kmetijstvo
- izpostavlja vrednejša območja, v katera se že po definiciji ne smejo umeščati problematični posegi; varuje le območja, ki so v tem trenutnu najvišje ovrednotena in ne upošteva prostorskih vrednosti, ki so velik potencial za VNKD, npr. razvrednotenih območij ipd.;
- ne opredeli ogroženih območij, kjer bi bilo treba prostorske probleme reševati prioriteto;
- prostor zunaj varstvenih območij ostaja brez ustreznih varovalk in je zato bistveno bolj izpostavljen možnostim, da se vanj umestijo nezaželene in problematične dejavnosti ter rabe prostora oz. posegi, ki bodo povzročili večje spremembe in negativne vplive;
- ob zavarovanju se posameznim varovanim območjem predpiše varstveni režim, ki temelji na trenutni, zatečeni problematiki in določa pogoje za znane posege v prostor ter pri tem izhaja iz dotedanjih znanj o varovanem območju, ko hkrati na varovanih območjih ostaja še veliko neraziskanega.

3.2. Analiza stanja in trendov v krajinskem prostoru Slovenije

Analiza stanja krajinskega prostora je sestavljena iz ocen stanja po posameznih sektorjih, ki so obravnavani v okviru sistema krajine: kmetijstvo, gozdarstvo, vodno gospodarstvo, izkoriščanje mineralnih surovin in varstvo naravnih in kulturnih vrednot.

V nadaljevanju analiza obsega pregled stanja v krajini. Merila za pripravo tega prikaza so obstoj, obseg in kakovost najvrednejših naravnih krajin in kulturnih krajin na eni strani ter razvrednotenih območij na drugi strani, ob tem pa tudi obstoj in kakovost naravnih virov.

Tako lahko med najpomembnejše kazalce stanja in trendov krajinskega postora uvrstimo:

- **območja z velikimi naravnimi vrednostmi** kot območja s pomembnim deležem naravnih prvin, za katera sta značilni odsotnost človekovega delovanja in velika biotska raznovrstnost in kjer se nemoteno odvijajo naravni procesi;
- **kulturna krajina in izjemne krajine** kot krajinska območja, ki so se oblikovala skozi rabo prostora in so se v kategorijo krajin posebnih vrednosti uvrstile zaradi velikih kulturnih, simbolnih in pričevalnih vrednosti,
- **območja pomembnejših naravnih virov** kot območja z velikimi potenciali za posamezne dejavnosti, ki se uresničujejo v krajinskem prostoru in ga z rabo prostora sooblikujejo in

- **razvrednotena območja** kot območja, katerih prostorske vrednosti so zaradi človekovih posegov zmanjšane pod sprejemljivo raven in je zato treba zagotoviti njihovo sanacijo.

3.2.1. Ocena stanja po posameznih sektorjih

Kmetijstvo: Slovenija je reliefno močno raznolika dežela, ki jo opredeljujejo trije podnebni pasov, alpski, sredozemski in panonski. Med njimi je vrsta prehodnih območij.

Razprostranjenost kmetijskih zemljišč je v vertikalnem smislu zelo velika, saj segajo od morja preko nadmorske višine 1000 m. Sklenjenost kmetijskih zemljišč je velika predvsem v ravninskih predelih, dolinah in uravninah, medtem ko se na višjih nadmorskih višinah in strminah kmetijske površine prepletajo z gozdnimi.

V Sloveniji je 785 000 ali 39 % kmetijskih zemljišč. Večje sklenjene površine kmetijskih zemljišč so na nižjih nadmorskih višinah, kjer je manj gozda. Razmerje med kmetijskimi in gozdnimi zemljiščii se v različnih regijah Slovenije precej razlikuje. V Prekmurju je ta delež približno 1 : 5 v koristi njivskih površin, na Kočevskem pa je približno 1 : 10 v korist gozda. Glede na to in na različne razvojne programe so različni tudi urejevalski problemi. Na Kočevskem se ta, na primer, kaže predvsem kot reguliranje zaraščanja, v Prekmurju pa kot problem ohranjanja naravne zarasti v kmetijskem prostoru.

Analiza koncentracije kmetijskih zemljišč kaže, da je velikostna struktura kmetij manj ugodna tam, kjer so naravni pogoji za kmetovanje ugodnejši. To je predvsem v ravninskih predelih osrednje, vzhodne in zahodne Slovenije. Indeks koncentracije zemljišč je večji tudi v tistih območjih, kjer v strukturi kmetije gozd tvori pomembno površino kmetije.

Na območjih z ugodnejšimi razmerami za obdelovanje kmetijske zemlje je mogoče pričakovati hitrejša spremembe v smeri posodabljanja kmetijstva. Doslej so posodobitve obsegale predvsem osuševanje kmetijskih zemljišč z urejanjem osnovne odvodnje, gradnjo zadrževalnikov mokrega ali suhega tipa za urejanje vodnih režimov ali za potrebe namakanja, agromelioracije na zemljiščih z neugodnim mikroreliefom ali zarastjo, ki so obsegala po potrebi tudi relugacije manjših potokov, založno gnojenje ipd.

Med posodobitve kmetijskega prostora bi lahko šteli tudi prestavitve kmetij bližje h kmetijskim zemljiščem, kar sicer v Sloveniji ni bilo prav pogosto, predvsem zaradi omejenih procesov koncentracije zemljišč. Kmetijsko posodabljanje pogosto terjaja tudi posege v drug, "nekmetijski" prostor, predvsem gre za reguliranje vodnega odtoka in vodnega režima. S temi posegi pa kmetijstvo postaja globalni spreminjevalec naravnih procesov.

Po podatkih študije območij s težjimi pridelovalnimi pogoji tej študiji je v Sloveniji 4/5 vsega ozemlja in 3/4 kmetijskih zemljišč v območjih, kjer je zaradi izrazite reliefne členjenosti, neugodnih klimatskih in pedoloških razmer, ter oddaljenosti in težje dostopnosti proizvodna sposobnost kmetijstva skromnejše, pridelava pa dražja. Pomembna značilnost teh kmetijskih območij je zaraščanje. Pričakovati je, da se bo delež gozda še povečeval, predvsem na račun kmetijskih zemljišč v območjih z omejenimi pridelovalnimi razmerami. Tako je pričakovati zmanjšanje kmetijskih zemljišč tam, kjer je njihov delež majhen in je delež gozda že sedaj visok, ter tam, kjer so razvojni pritiski in potrebe po novih zazidljivih površinah večje.

Kmetijska dejavnost sicer spreminja naravno podobo prostora, a gospodari z naravnimi viri tako, da ohranja njihov proizvodni potencial. Način gospodarjenja pogosto ustvarja tudi tradicionalne kmetijske krajine, ki so danes visoko ovrednotene. Razmerje med kmetijsko obdelano krajino in gozdom pogosto ustvarja prepoznaven vzorec posameznih krajinskih območij, ki je pogojen s tehnologijo kmetovanja in z naravnimi razmerami.

Negativni vplivi kmetijstva na prostor so problematični z vidika zahtev za varstvo narave (ekološko osiromašenje) in za varstvo pred onesnaženjem (pesticidi, sprememba kulturne krajine). Za strukturo kmetijskih zemljišč so pomembne posledice družbenih sprememb v zadnjih letih, ki so povzročile spreminjanje lastniških razmerij: veliki sistemi so se razdrobili, s tem pa se obsežne monokulturne površine členijo, in spet se vzpostavlja drobnejša pacelna struktura.

Gozdarstvo: Za slovenski prostor je značilna velika gozdnatost, saj gozdovi pokrivajo že okoli 53% površine. Spreminjanje kmetijske v gozdno krajino poteka vse od prejšnjega stoletja. Proces dokaj hitro poteka zaradi intenzifikacije kmetijske proizvodnje in predvsem zaradi posodabljanja kmetijskih tehnologij ter uvajanja mehanizacije v kmetijska opravila ter zaradi opuščanja kmetijske rabe na površinah, kjer je obdelovanje tal zaradi naravne zgradbe prostora oteženo.

V slovenskem prostoru je bilo načelo skrbnega gospodarjenja z gozdovi že v preteklosti vgrajeno v gospodarjenje z gozdom, zato je tudi dosežena trajnost gozdne proizvodnje. Pojem sonaravnosti, ki se uveljavlja v zadnjem času, je v strokovno delo vgrajen že dlje časa. Tako so monokulturni nasadi so v slovenskem prostoru redkost in se pojavljajo le v območjih velikosti 10 - 25 ha, torej v velikosti manjšega oddelka, najpogosteje pa fragmentirano po parcelah med drugimi kulturami - kmetijskimi ali pa opuščenimi (npr. nekateri gozdovi na Kočevskem). V zadnjih 30 letih je bilo zanemarljivo malo golosekov, vendar pa novejša organiziranost gozdarske dejavnosti ponovno vzpostavlja možnosti za golosek, saj je taka izraba gozda ekonomsko gledano najučinkovitejša.

Vodno gospodarstvo: Vodni in obvodni prostor zavzemata velike površine Slovenije. Po ocenah MOP imamo skupno 27.205 vodnih površin in poleg tega še 47.991 ha poplavnih območij. Doslej je bilo reguliranih ali drugače protipoplavno urejenih 2441 km pomembnejših slovenskih rek, kar pomeni, da so bili bistveno spremenjeni biotopi četrtrine pomembnejši vodotokov oz. 9% vseh slovenskih rek in potokov (Zasnova vodnega in obvodnega prostora, 1995). Z ukrepi za varovanje površin, ogroženih s poplavami, so skoraj v celoti branjene površine ob Muri, Dravi in Savi. Za odtok voda, obrambo pred poplavami in deloma za ureditev pretočnih razmer je bilo zgrajenih več kot 2.000 vodnogospodarskih objektov in ureditev v splošni rabi (Strokovno gradivo za strategijo vodnega gospodarstva, 1993).

Medtem ko je vodno gospodarstvo pred leti s tim. klasičnimi regulacijami vodotokov povzročilo številna razvrednotenja, sodobni pristopi veliko bolj upoštevajo vodotoke kot ekosisteme in kot sestavini naravnega okolja (sonaravno urejanje vodotokov). Vodnogospodarska dejavnost se pogosto pojavlja skupaj s kmetijskimi operacijami (melioracije, osuševanje, namakanje) ali pa z energetske objekti (akumulacije) ter za zavarovanje naselij in pridelovalnih površin pred visokimi vodami. S tem se povzročijo

spremembe naravnih sestavin prostora (vodotoki in drugi vodni pojavi, struge, obreža, obvodni prostor; vodni režm v tleh, vodni pojavi kot biotopi oz. habitati, in podobno), predvsem pa spremembe v kulturni krajini (sprememba krajinske slike z uvedbo novih krajinskih vzorcev, npr. z akumulacijami, posekom obreže vegetacije, z izsušvanjem tal; ustvarjanje monotonosti prostorske zgradbe, uničenje oz. odmik od praviloma visoke stopnje naravne ohranjenosti).

Analiza stanja vodnega in obvodnega prostora kaže na velike spremembe vodnega in obvodnega prostora, ki so predvsem posledica varstva drugih rab pred vodami ali poseganje le teh v vodni prostor in prilagoditev vodnega prostora njihovim potrebam.

Izkoriščanje mineralnih surovin: Stanje na področju pridobivanja mineralnih surovin prikazujemo v okviru treh skupin; energetske mineralne surovine, kovinske mineralne surovine in nekovinske mineralne surovine.

a) Energetske mineralne surovine (lignit, rjavi premog, nafta in plin ter geotermika) imajo narodnogospodarski pomen, Kot takšna so opredeljena območja lignita v Velenju in Lendavi, rjavega premoga v Trbovljah in Hrastniku ter geotermalni viri in nahajališča nafte in plina v SV Sloveniji. Svežih ocen stanju in možnostih izkoriščanja v Sloveniji ni, kar velja zlasti za ogljikovodike (nafta, plini, premog), saj v zadnjem obdobju ni bilo vlaganj v raziskave o možnostih za njihovo izkoriščanje.

b) Kovinske mineralne surovine (živo srebro, svinec, cink) so zaradi majhnega gospodarskega pomena nazanimive za raziskave in glede na majhne količine tudi nimajo večjega pomena v kontekstu priprave prostorskega plana države.

c) Nekovinske mineralne surovine (apnenec, dolomit, prod in pesek, lapor, naravni kamen, opekarska in keramična glina, tuf, bentonit jezerska kreda, kalcit in kremenov pesek ter roženec) so z vidika načrtovanja prostorskega razvoja posameznih območij najbolj zanimive, saj se pridobivajo v površinskih kopih, ki pozročajo najbolj opazne spremembe v prostoru in se obravnavajo kot vzorčni primeri razvrednotenj prostora. Pri tem je treba poudariti, da se v zadnjem času tehnologija pridobivanja nekovinskih mineralnih surovin prilagaja povečanim okoljevarstvenim zahtevam s spremembami tehnologij (sanacije razvrednotenih površin, ustreznejše tehnologije pridobivanja in predelave, čiščenje tehnoloških voda), s proizvodnjo surovin in izdelkov, uporabnih v ekološke namene in s povečanjem izkoristljivosti posameznih ležišč.

Podatki o stanju nekovinskih mineralnih surovin so zbrani na različnih institucijah. Glede na to, da v državi očitno ni enotne metodologije za spremljanje stanja in da ni ustreznih evidenc, se ti podatki razlikujejo po pristopih in vsebini. Zato navajamo le dva od dosegljivih pregledov stanja, ki vendarle odslukujeta stanje na tem področju:

Preglednica 1: Ocena o območjih predelave nekovinskih mineralnih surovin - vrste agregata

• kameni agregat	število lokacij
dolomit	65
apnenec	41
gramoz, prod, rečni pesek	49
kremenov presek	13
keramična in opekarska glina	12
lapor	2
andezitni tuf	3
bentonit	3
kreda	3
naravni kamen	11
premog	1
morska sol	1
divji površinski kopi	600

vir: IRGO, Ljubljana

Preglednica 2: Ocena o območjih predelave nekovinskih mineralnih surovin - vrste kopov

• vrsta površinskega kopa	število lokacij
peskokop	320 - 360
kamnolom	160 - 180
gramoznice in drugi kopi	320 - 360
• stanje površinskega kopa	
opuščeni kopi	480 - 540
aktivni in občasno aktivni kopi	80 - 90
sanirani kopi	240 - 360

vir: Planinc, 1997

Varstvo naravnih in kulturnih vrednot: Naravne in kulturne vrednote se v slovenskem prostoru varujejo kot naravna in kulturna dediščina oz. kot naravne znamenitosti ter kulturni in zgodovinski spomeniki.

Varstvene skupine naravne dediščine so določene glede na svoj namen, pomen, vsebino in obseg in so na področju naravne dediščine naslednje (Inventar ...1991):

- a) temeljne varstvene skupine (naravni rezervati, naravni spomeniki in spomeniki oblikovane narave)
- b) zbirne varstvene skupine (naravni parki - narodni, regijski, krajinski)
- c) zavarovane vrste in taksonomske skupine (rastlinske, živalske)

Varstvene skupine kulturne dediščine so v Sloveniji (vir: Strokovno gradivo za sprememo in dopolnitev ...1997): arheološka dediščina, stavbna dediščina (profana, sakralna in profano sakralna), memorialna dediščina, vrtnoarhitekturna dediščina, naselbinska dediščina, naravna krajina, naravna redkost, kulturna krajina in zgodovinska krajina.

Razen regijskega parka Škocjanske jame in Triglavskega narodnega parka so v slovenskem prostoru razen naravnih rezervatov in naravnih spomenikov, ki obsegajo le majhne površine, formalno razglašeni predvsem krajinski parki (razglasitve na ravni občin), v katerih se praviloma prepletajo prvine naravne in kulturne dediščine. Tako se cilji varstva narave prekrivajo s cilji varstva kulturne dediščine predvsem v krajinskih parkih: Spominski park Trebče, Udin Boršt, Gorjuša, Štatenberg, Tivoli-Rožnik - Šišenski hrib, Sečoveljske soline, Strunjan, Zg. Idrija, Jeruzalemsko-Ormoške Gorice, Lipica, Negovsko jezero, Porezen - Davča, pa tudi v regijskem parku Škocjanske jame.

Zavarovanih območij naravne in kulturne dediščine je razmeroma malo, če seveda upoštevamo velik obseg območij, ki so v planu predvidena za zavarovanje. V spodnji preglednici navajamo podatke o stanju zavarovanih območij naravne dediščine v Sloveniji na dan 8.5.1998.

Preglednica 3: Stanje zavarovanja, 8.5.1998 (vir: MOP - UVN, julij 1998)

Varstveni status	IUCN	Število	Površina v hektarih
Narodni park	II/V	1	83807
Regijski park	III	1	413
Krajinski park	V	33	56327
Naravni rezervat	I, IV	49	*
Naravni spomenik	III	623	*
Skupaj		707	140547

*ni podatkov

3.2.2. Stanje v krajinskem prostoru

Glede kakovosti slovenskega prostora lahko postavimo splošno oceno, da je stanje dokaj ugodno, o čemer govori tudi dejstvo, da je s strani Uprave za varstvo narave in Uprave za kulturno dediščino skoraj polovica slovenskega prostora predlagana za zavarovanje naravnih in kulturnih vrednot. Kljub temu po nekaterih podatkih, oblikovanih na podlagi ekspertnih mnenj in anketnih preveritev, obstaja vrsta razvrednotenih območij (Zasnova sanacij..., 1995), ki so posledica enostranske rabe prostora, neustreznih tehnologij in/ali neustreznih lokacij posameznih rab; posledica so spremembe krajinske zgradbe, ki bistveno oz. celo nesprejemljivo zmanjšujejo vrednosti naravnega in bivanjskega okolja ter naravnih virov in bi jih bilo treba sanirati.

Območja z velikimi naravnimi vrednostmi

Delež naravno ohranjenih območij je v slovenskem prostoru majhen in omejen na območja, za katera je značilna odsotnost človekovega delovanja. Gre za območja na visokih nadmorskih višinah in strminah, v veliki oddaljenosti od poselitve in prometnih ter drugih infrastrukturnih koridorjev in pa na nekatera območja gozdov ter vodnega in obvodnega sveta in mokrišč, za katera je značilna velika biotska raznovrstnost. Zakonsko so območja s pomembnimi naravnimi vrednostmi opredeljena v Zakonu o ohranjanju narave, ki govori o ekološko pomembnih območjih in o posebnih varstvenih območjih; ta se uvrščajo med območja naravnih vrednot oz. naravne dediščine. Največji del območij z velikimi naravnimi vrednostmi predstavljajo gozdovi in med njimi varovalni gozdovi ter gozdni rezervati; vendar pa je mogoče trditi, da imajo zaradi že uveljavljenega sonaravnega gozdpodarjenja tudi lesnoproizvodni gozdovi velike ekosistemske vrednosti. To med drugim potrjuje tudi veljavni prostorski plan, ki predlaga razglasitev naravnih parkov, katerih večji del obsega prav gozdne površine.

Kulturna krajina in izjemne krajine

Izjemne kulturne krajine v slovenskem prostoru so predvsem nasledek različnih oblik tradicionalne rabe prostora. Zanje je značilna visoka stopnja prilagojenosti tehnologij

pridelovanja naravni zgradbi in naravnim procesom, ki pa se v novejšem času umika sodobnim tehnologijam. To je še zlasti očitno na področju poljedelstva, kjer je stopnja preoblikovanje naravne zgradbe največja. Ohranjanje najvrednejših kulturnih krajinskih, ki jih je oblikovala tradicionalna kmetijska raba, zahteva ohranitev temeljnih značilnosti krajinskih vzorcev. Praviloma gre za redke, enkratne ali pa za značilne in ogrožene vzorce krajinske zgradbe, katerih največje vrednosti so skladna prostorska razmerja med obdelovalnimi in poselitvenimi območji in dosledna izvedba uveljavljenih načinov obdelovanja tal. Ta se odraža v jasnih razmejitvah med naselbinami in obdelovalnimi površinami, visoki stopnji prostorskega reda, drobni členjenosti prostorskih prvin ter v ponavljajočih se prvinah krajinske zgradbe (npr. obdelovalne terase in parcelna struktura) ali pa, nasprotno, v značilnih poudarkih (npr. cerkve na vrhovih, gradovi na izpostavljenih, razglednih legah, kozolci) in ne nazadnje v rabi naravnih materialov.

V kontekstu kulturnih krajin gre v slovenskem prostoru predvsem za kmetijske krajine, katerih ohranitev oz. vzdrževanje je mogoče doseči predvsem z omejevanjem nekaterih sodobnih tehnologij pridelovanja hrane oz. obdelovanja kmetijskih zemljišč. Same tehnologije sicer niso neposreden predmet prostorskega načrtovanja, čeprav imajo pomemben vpliv na prostorsko zgradbo. (Usmeritve za urejanje izjemnih krajin, 1999). Zato se usmeritve za poseganje v prostor, ki jih prinaša ta zasnova, nanašajo predvsem na prostorske prvine in njihovo razmeščanje ter oblikovanje v smeri želenega stanja prostorskih struktur, hkrati pa pomenijo izhodišča in zahteve za prilagajanje tehnologij rabe prostora.

Po dosedanjih opredelitvah najvrednejših krajinskih območij (Usmeritve za urejanje izjemnih krajin, 1998) se v kategorijo izjemnih krajin uvršča 89 krajin, razvrščenih v 6 tipoloških skupin:

a) njivske krajine:

- njivske krajine v ravnici: Bukovnica, Doljna Bistrica - Hotiza, Globodol, del doline zgornje Kolpe, Lipica, Loški potok, Strmica pri Postojni in
- njivske krajine na gričevju v prepletu s travniki in gozdovi: Brunk, Osredek, Donačka gora, Drašički steljniki, Haloze, Izola, Labinje, Mali Vrh pri Mirni Peči, Otlica, Podsreda s Starimi gorami, Razbor pod Lisco, Sorica - Danje - Torca, Suhor pri Metliki, Svibno, Šmartno v Brdih, Šmihel ob Krki, Velika Slevica, Žirovnica;

b) krajine travnatega sveta:

- celki: Jekel, Jezersko, Macesnik in Klemenšek, Robanov in Matkov kot, Pik, Resnik - Skomarje, Rovte, Strojna, Topla,
- planine: Javornik, Uskovnica, Voje, Zajamniki, Velika planina in
- obvodne krajine in mokrotni svet: Jovsi, Dolinsko pri Polani, Radulja pri Klevevžu, Krka
- izvir, Pleterje na Dravskem polju, dobrove pri Lescah in Radovljici;

c) krajine trajnih nasadov - vinogradniške krajine: Jeruzalemske gorice, Bočje, Gadova peč in Stankovo ter Šutenska gora, Dutovlje - Tomaj, Kalvarija - Piramida, Lendavske gorice, dolina Krke Dvor - Soteska, Sveto pri Komnu, Tinska gora - Babna gora;

d) poseljene krajine:

- kulturne krajine z izrazitimi poselitvenimi vzorci: Bitnje, Črni Kal - Hrastovlje, Drežnica, Koprsko in slemenska poselitev - Koštabona, Krkavče, Padna in Šmartno; Kobilje, Rožar pri Tinjanu, Rut, Grant, Stržišče, Zali Log in

- krajine z izstopajočimi arhitekturnimi členi: Adergas, Črni vrh, Gradišče, Jamnik, Koprivna, Koreno, Marija Snežna pri Gočah, Marija Snežna - Podgorski Kras, Otočec, Studor, Širje nad Zidanim Mostom;

e) solinske krajine: Sečoveljske in Strunjanske soline;

f) krajine z izjemno naravno zgradbo: Bled, Bohinj, Cerkniško jezero, Hotedršica, Log pod Mangartom, Logarska dolina, Planinsko polje, ovršje Pohorja, Radensko polje, Škocjanske jame, Trenta, Vrtača pod Čebulovico.

Območja pomembnejših naravnih virov

V kontekstu sistema krajine kot dela prostorskega plana je smotrna obravnava naravnih virov, ki ustvarjajo možnosti za primarne rabe prostora, torej predvsem kmetijstvo in gozdarstvo ter oskrba z vodo in pridobivanje mineralnih surovin. Varstvo najvrednejših kmetijskih zemljišč, ki je prostorsko zelo obsežna kategorija, se danes zagotavlja z zakonsko opredelitvijo 1. območja, ki je dolgoročno namenjeno kmetijski rabi, posegi vanj pa so dovoljeni le izjemoma. Praviloma gre za površine, kjer je možna uporaba kmetijske mehanizacije, torej za območja z ugodnimi naravnimi razmerami, kjer se kmetijska dejavnost ohranja in celo intenzificira. Za preostale površine, kjer je uporaba mehanizacije omejena, je značilno ohranjanje tradicionalnih oblik kmetijske rabe, na območjih z zahtevnejšimi naravnimi razmerami (t.i. omejenimi dejavniki) pa opuščanje obdelovanja zemljišč, ki se posledično zaraščajo. Obseg kmetijskih zemljišč se tako krči na račun povečevanja gozdnih površin, deloma pa ga zmanjšujejo tudi poselitev in infrastruktura. Gozdovi predstavljajo naravni vir gozdarstvu, ki je izmed vseh razvojnih dejavnosti najbolj varovalno naravnano, tako da skrbi za obnovljivost svojega vira.

Podtalnica se uvršča med najpomembnejše in najobčutljivejše naravne vire, katerega kakovost, količino in dinamiko občasno ogrožajo različni posegi v prostor, ki povzročajo onesnaženje tal in podtalja ter posegi, ki lahko vplivajo na vodni režim podtalnice (npr. sprememba pretokov in gladine). Z naraščanjem zahtev po zdravem in varnem okolju so vse bolj poudarjeni ukrepi za zaščito kakovosti podtalnice kot vira za vodooskrbo. Pri tem je treba ločiti podtalnico na ravninskih, prodnih območjih (podtalnica v peščeno-prodnih vodonosnikih) in podtalno vodo na kraškem svetu, v kraških vodonosnikih.

Zlasti nekovinske mineralne surovine predstavljajo pomemben neobnovljiv naravni vir za gradbeništvo. Pridobivalna območja so predvsem v preteklosti pogojevala nastanek večjih industrijsko-rudarskih območij, širjenje poselitve in gradnjo infrastrukturnih omrežij.

Izkoriščanje mineralnih surovin je pomemben gospodarski dejavnik, ki pa hkrati pomembno preoblikuje krajinsko zgradbo.

Razvrednotena območja

Problematika razvrednotenih območij je pri nas sicer v mnogočem podobna tisti v tujini. Razlike so predvsem posledica časovnih zamikov v gospodarskem razvoju, ki je v zadnjih

desetletjih zahteval obsežne in okoljevarstveno sporne posege v prostor; hkrati pa se je pri nas nekoliko kasneje pojavila povečana družbena občutljivost za povzročanje negativnih vplivov na okolje.

Stanje na področju razvrednotenosti slovenskega prostora doslej ni bilo sistematično obravnavano. Medtem ko nacionalni program varstva okolja in publikacija *Okolje v Sloveniji* (MOP-UVN, 1996) navajata stanje okolja z vidika kemijskih onesnaženj, je bila v okviru projekta *Zasnova sanacij* (Acer, 1995) pripravljena testna evidenca razvrednotenih območij v Sloveniji, ki izpostavlja predvsem različne oblike razvrednotenj prostora. Seznam območij, izbranih ob upoštevanju vnaprej navedenih meril za evidentiranje, je bil izdelan na podlagi ankete, ki so se je udeležili krajinski arhitekti. Ker ni zajela statistično pravilnega vzorca, je le orientacijski in bi ga bilo treba še dopolnjevati s preveritvami na terenu oz. z vrednotenji.

Seznam vključuje okoli 300 objektov ali območij, ki se uvrščajo v kategorijo razvrednotenj bodisi zaradi enega samega razvrednotenja (npr. večji površinski kop, večje melioracijsko območje, obcestni prostor avtoceste, živinorejska farma) bodisi zaradi sopojavljanja različnih pojavov razvrednotenj prostora (industrija s presežnimi emisijami, odlagališča različnih materialov, površinski kopi, opuščeni objekti in opuščene površine in podobno). Rezultati poskusne evidence razvrednotenj prostora kažejo, da je med razvrednotenji prostora, katerih sanacijo naj bi načrtovali na državni ravni, številčno najbolj zastopana kategorija delujočih (36) pa tudi opuščeni površinski kopov (12), ki so zlasti v širši javnosti pogosto sinonim za razvrednotenje prostora. Sledijo jim regulacije vodotokov (30), smučišča (12), gozdne ceste (11), hidromelioracijska območja (11), odlagališča komunalnih odpadkov (9), živinorejske farme (8), rudniška območja (8), industrijska območja (7), vodne akumulacije (7), pa tudi propadajoča in neustrezno urejena naselja, ki se uvrščajo v kulturno dediščino (prek 30), ipd. Poleg tega velja omeniti še območja razpršene gradnje, predvsem stanovanjskih, pa tudi industrijskih objektov, ki niso lokacijsko omejena in se v večjem ali manjšem obsegu pojavljajo v vseh predelih Slovenije.

Danes strokovna in širša javnost v Sloveniji predvsem na deklarativni ravni zelo naklonjena varstvenim prizadevanjem in odpravljanju že nastalih poškodb, kar pa se v praksi precej relativizira ob soočanju s praviloma enormnimi stroški in zapletenimi postopki za uresničitev sanacij. Glede na podatke o stanju okolja v Sloveniji je vendarle mogoče trditi, da se stanje na področju zmanjševanja emisij v okolje izboljšuje; tako so npr. že izvedene ali pa v izvajanju mnoge sanacije (npr. sistemi za ožvepljevanje, filtri, čistilne naprave na sistemih odvajanja odpadnih vod, protihrupni ukrepi ipd.). Podlaga za to je zakonodaja, ki natančno opredeljuje dovoljene pragove različnih emisij in imisij v ozračje, tla in vode pa tudi ravni hrupa. Ne nazadnje je na tem področju z zakonodajo vzpostavljen tudi sistem kazni in spodbud.

Analogno pa lahko ugotovimo, da je na področju razvrednotenj prostora, ki jih ni mogoče številčno opredeliti in jih nedvoumno ovrednotiti kot razvrednotenje ter zahtevati sanacijo, stanje manj vzpodbudno. Vzroki za to so številni, med drugim tudi v pomanjkanju ustreznih zakonskih določil in sistemskih rešitev, ki sicer niso neposredno povezane s prostorskim načrtovanjem. V obstoječi prostorski zakonodaji je razmeroma dobro poskrbljeno za preventivo, torej za vključevanje okoljevarstvenih načel v načrtovanje prostorskega razvoja (ŠRO, ŠCPVO, PVO in AMDR). Nasprotno pa je za kurativo, torej

za izboljševanje zatečenega slabega, celo nesprejemljivega stanja v veljavni zakonodaji veliko manj izhodišč, pa naj gre za določila glede prostorskega načrtovanja ali pa za sistemske rešitve, ki niso v pristojnosti prostorskega sektorja. Tako se sanacije razvrednotenih območij le počasi uveljavljajo, za kar obstaja vrsta vzrokov. Pomembna težava pri načrtovanju sanacij je v problemu sredstev, ki se povezuje z vprašanji lastništva in pristojnosti. Med vzroki za počasnost uresničevanja sanacij je treba omeniti še vedno ali pa celo vse bolj uveljavljeno sektorsko pristopanje k načrtovanju posegov v prostor in premajhno vlogo prostorskih načrtovalcev kot usklajevalcev različnih resorjev v prostoru. Poleg tega v zadnjem času tudi ni zanemarljiva razdrobljenost slovenskega prostora na veliko število majhnih občin, ki bo pri načrtovanju sanacij zahtevala medobčinska sodelovanja.

3.2.3. Trendi v krajinskem prostoru

Trendi glede poseganja v prostor so sicer različni glede na značilnosti, zahteve in tehnološke možnosti posameznih sektorjev, kar je podrobneje prikazano v spodnjih poglavjih. Vendar v splošnem ugotavljamo, da se ob vse bolj prisotnem trgu, kjer odločajo kapital in kratkoročni interesi, ki niso vedno skladni s cilji varstva okolja, uveljavljajo tudi vse bolj ekološko naravnani pogledi na poseganje v prostor. Vzroki za to so številni in večplastni; med drugim je pomembno vse bolj zahtevno javno mnenje, ki ga v zadnjih letih sooblikujejo višja raven poznavanja okoljskih problemov, večja zahtevnost glede zdravega življenjskega okolja in ne nazadnje nekatere zaostritve prostorskih problemov v zadnjem času ter spremenjeni vrednostni sistem družbe. Prav tako niso nepomembna prizadevanja Slovenije za vstop v EU, ki postavlja visoke zahteve glede varstva vrednot in poseganja v prostor ter nadzora in pravnega reda na tem področju in ima navsezadnje v povprečju precej več zavarovanih območij naravnih in kulturnih vrednot.

Po podatkih Poročila o stanju okolja 1995 se stanje okolja v zadnjih letih ni bistveno spremenilo, vendar so razlike med posameznimi vidiki znatne: onesnaženost zraka v splošnem upada; kljub temu so nekatere emisije nad mejnimi vrednostmi. Kakovost površinskih voda je boljša, slabša pa se kakovost nekaterih podtalnic. Medtem ko je onesnaženost tal vse bolj sistematično (čeprav ne za celoten slovenski prostor) raziskana, ostaja problem hrupa nezadostno obdelan. Poročilo izpostavlja problem naravne dediščine, ki je pod vse večjimi pritiski neposrednih in posrednih vplivov različnih posegov v prostor. Prav tako je stanje neustrezno na področju odpadkov.

Območja z velikimi naravnimi vrednostmi

Ob dejstvu, da so se naravno ohranjena območja ohranila zaradi njihove neprivlačnosti za poselitev in za kakršnokoli drugo rabo prostora, bodo predvidoma taka ostala tudi v prihodnje. Njihovo zmanjševanje je na podlagi dosedanjih teženj vendarle mogoče pričakovati ob posodabljanju in novogradnjah cestnega omrežja in energetske infrastrukture, delno pa tudi zaradi pozidave, predvsem razpršene gradnje. Zaradi privlačnosti ravninskih območij za kmetijstvo in poselitev se še naprej uveljavljajo težnje po poseganju v obvodni prostor, ki se zaradi zagotavljanja varnosti pred visokimi vodami zmanjšuje, kar hkrati zmanjšuje obseg naravnih zadrževalnikov (retencijski prostor).

Posledica so zmanjšane možnosti za naravno zadrževanje visokih voda, kar gorvodno zahteva še dodatne ureditvene posege v vodotoke, s čimer se spreminja njihova morfologija in zmanjšuje biotska raznovrstnost.

Po drugi strani pa narašča obseg površin, ki se zaradi omejenih dejavnikov za pridelovanje hrane opuščajo iz kmetijske rabe. Posledica je zaraščanje s gozdom, ki nima pomembnejše lesnoproizvodne vloge, pač pa je velik njegov pomen kot biotop in habitat. Podobno je z območji opuščenih površinskih kopov, ki se zaraščajo s pionirsko vegetacijo in z območji opuščenih gramoznic, kjer se zaradi dviga talne vode oblikujejo biološko pestri sekundarni biotopi.

Kulturna krajina in izjemne krajine

Z vidika stanja kulturnih krajin so pomembni posegi v prostor oz. ukrepi, ki v zadnjem času spreminjajo krajinsko sliko: opuščanje obdelovanja kmetijskih zemljišč in njihovo zaraščanje z gozdom, izgradnja infrastrukturnih omrežij in objektov, razpršena poselitev in izgradnja neustrezno dimenzioniranih objektov v vrednejših krajinskih območjih, pa tudi nekatere intenzivnejše oblike turističnih in rekreacijskih dejavnosti.

Pomemben dejavnik v razvoju kulturne krajine so številne spremembe lastništva nekdanjih družbenih zemljišč ter zemljiška politika in možnosti za obvladovanje pritiskov na kakovostna krajinska območja. Številne izjemne krajine se v to kategorijo uvrščajo zato, ker so ohranile svojo tradicionalno drobno členjeno parcelno strukturo – kar pa je najpogosteje posledica zmanjšanih razvojnih možnosti zaradi oddaljenosti od regionalnih središč in prometnic, težavne dostopnosti ali pa administrativne zaprtosti (npr. vojaška območja). Zaradi odseljavanja iz teh odmaknjenih območij in staranja prebivalstva se pojavlja zlasti problem zaraščanja prej dosledno obdelanih površin in vzdrževane kulturne krajine. Manjšo nevarnost predstavljajo kmetijske operacije (izboljševanje in združevanje ali zaokrožanje zemljišč) in poselitev, saj so ta območja zaradi odmaknjenosti od razvojnih tokov ekonomsko neprivlačna za ponovno vzpostavljanje tradicionalne krajinske zgradbe.

Vendarle se kažejo možnosti za vzdrževanje ali celo rekonstrukcijo vsaj majhnega dela slovenskih izjemnih krajin in sicer v okviru kmetijskega resorja. Ta območja so namreč zelo visoko ovrednotena in pomembna tudi v okviru Evrope, ki je zaradi intenzivnega razvoja kmetijstva po 2. svetovni vojni izgubila veliko večino svojih tradicionalnih kmetijskih krajin.

Območja pomembnejših naravnih virov

Dosedanji način varstva najboljših kmetijskih zemljišč se je uveljavljal v okviru planskih dokumentov. Po oceni samega sektorja ni prinesel ustreznih rezultatov, saj se obseg kmetijskih zemljišč neprestano zmanjšuje, poleg tega pa tak način sproža negativne posledice na področju pozidave in gospodarjenja s stavbnimi zemljišči, kar se kaže v nadaljevanju trenda razpršene pozidave. Določitev zemljišč za pozidavo namreč zaradi rezervatnega varstva najboljših kmetijskih zemljišč ne izhaja iz analitičnega vrednotenja celotnega prostora, pač pa se usmerja na preostale površine, ki so morda prostorsko veliko manj ustrezne za pozidavo. Kmetijska zemljišča se ohranjajo predvsem v ravninskih predelih, kjer se kmetijska dejavnost intenzificira, na odročnejših, marginalnih območjih

pa se kmetijska raba opušča. S tem se povečuje obseg gozdnih zemljišč, pri čemer pa je gospodarska vrednost tako nastalih gozdov majhna.

Z naraščajočimi zahtevami za varstvo okolja pred onesnaženjem in za zagotovitev obnovljivosti naravnih virov se uveljavljajo tudi ukrepi za varstvo podzemnih voda. Tako se ob posegih v prostor, ki bi utegnili povzročiti onesnaženje podtalnice (npr. izgradnja avtocest) ali spremembo količin, dinamike in gladin (npr. hidromelioracije, akumulacije) upoštevajo določila posameznih odlokov o varstvu vodnih virov ter zakona o varstvu okolja in druge zakonodaje na področju varstva okolja pred onesnaženji.

Na področju izkoriščanja mineralnih surovin je pomembno dejstvo, da še vedno deluje veliko število nelegalnih površinskih kopov, ki so sicer manjšega obsega, a pridobivanje rudnin v njih ne poteka v smeri sanacije. Hkrati vendarle narašča število kopov, v katerih pridobivanje poteka v skladu s prostorsko dokumentacijo in torej v smeri končne sanacije, obenem pa se opušča veliko število manjših, nelegalnih kopov.

Razvrednotenja prostora

Zaradi vse večje družbene občutljivosti za kakovost bivalnega okolja in za ohranjanje narave ter ob dejstvu, da so primarne rabe prostora odvisne od obsega in kakovosti prostora kot naravnega vira, postajajo zahteve po značajih razvrednotenih območij vse pogostejše. Pozitivni premiki so opazni zlasti na področju kemijskih onesnaženj, za katera so v veljavni zakonodaji določeni pragovi oz. mejne vrednosti. Zaradi težavnosti opredeljevanja razvrednotenosti prostora in zlasti zaradi pogosto nedorečenih lastniških razmerij in odgovornosti ter pristojnosti pa tudi zaradi neopredeljenih zelenih stanj so sanacije razvrednotenih območij redke. Največje možnosti za sanacijo imajo razvrednotenja, katerih lokacija je zanimiva za nadomestno rabo, saj ta zahteva ustrezno prostorsko ureditev in s tem izboljšanje razmer. Prav tako se postopno, po naravni poti sanirajo različna opuščena območja nekdanjih rab in s tem ustvarjajo sekundarni biotopi, kar zlasti velja za območja gramoznic in nekaterih kamnolomov. V sklopu zapiranja rudnikov se izvajajo sanacije opuščenih območij z rudniškimi napravami in objekti, hkrati pa se urejajo območja ugreznin nad rudniškimi rovi. V zadnjih letih je prišlo do sanacij oz. regulacij nekaterih reguliranih vodotokov, poleg tega pa se z uveljavljanjem naravovarstvenih zahtev vzdrževanje vodotokov na hidromelioracijskih območjih vse bolj omejuje na samo nujna dela, s čimer se omogoča razrast obvodne zarasti.

Veljavna prostorska in okoljska zakonodaja dokaj dobro pokriva vprašanja preventive, ki jo zagotavlja obvezno vključevanje okoljevarstvenih vsebin v načrtovanje posegov v prostor. Hkrati so tudi zahteve javnosti po presojanju načrtovanih posegov v prostor vse večje. Zato v bodoče verjetno ni pričakovati nastanka pomembnejših novih razvrednotenj, kar pomeni, da je načrtovanje sanacij mogoče razumeti in zastaviti kot torišče dela za določeno časovno obdobje, v katerem naj bi postopno izboljšali kakovost slovenskih kulturnih krajin.

3.3. Problemi in priložnosti prostorskega razvoja sistema krajine

Problemi prostorskega razvoja krajine so povezani predvsem s prostorsko problematiko vseh štirih razvojnih dejavnosti (kmetijstvo, gozdarstvo, vodno gospodarstvo in pridobivanje mineralnih surovin) pa tudi s poselitvijo in infrastrukturo, ki ob svojem razvoju aktivno posegata v krajinski prostor in ga s tem preoblikujeta ter mu spreminjata ali celo jemljeta v preteklih stoletjih izoblikovano identiteto. Ne nazadnje je treba omeniti tudi dejavnost varstva naravnih in kulturnih vrednot, ki je usmerjena predvsem k ohranjanju in varstvu največjih krajinskih vrednosti. Ob uveljavljanju njenih ciljev se namreč pogosto sprožajo konflikti, ki izhajajo iz togih, izključujočih izhodišč varstva na eni strani in iz kratkoročnih, profitno naravnanih razvojnih interesov.

Priložnosti prostorskega razvoja sistema krajine je treba iskati v ugotovljenih problemih, predvsem pa v povečani vlogi prostorskega planiranja kot dejavnosti, ki usklajuje različne, pogosto nasprotujoče si interese v prostoru in katere cilj je ohranitev vrednosti krajine kot gospodarskega, naravnega in bivalnega okolja.

Slovenija razpolaga z omejenimi naravnimi viri ter z že zelo obremenjenim okoljem na gospodarsko najbolj razvitih območjih, ob tem pa tudi znatno zaostaja za razvitejšimi ekonomijami glede ravni tehnološkega razvoja in produktivnosti dela.

V prihodnosti bi bilo treba rešiti ključna ekološka vprašanja in zagotoviti, da ne bi ustvarjali novih. To terja ustreznejše vrednotenje naravnih danosti, ohranitev ekološkega ravnotežja in naravnih virov z doslednim odpravljanjem in preprečevanje žarišč onesnaževanja, obenem pa tudi ohranitev in varstvo kulturnih vrednot v krajinskem prostoru.

Za vsa zemljišča bi bilo treba opredeliti funkcije v družbeni reprodukciji in smotrneje porazdeliti zemljišča za dejavnosti, ki so odvisne od naravnih virov in zemljišča za poselitve in infrastrukturo ter pri tem varovati in izboljševati zemljišča za kmetijsko pridelavo in nadaljnje pospeševati kmetijsko rabo zemljišč.

V slovenskem prostoru bi bilo treba racionalneje izrabljati zemljepisni položaj in naravne danosti, zlasti še lega na križišču mednarodnih prometnih poti in tranzitnih tokov, obmorsko lego, morje kot potencialni vir surovin in hrane, ugodne prirodne danosti za razvoj kmetijstva in gozdarstva, še neizkoriščene hidroenergetske zmogljivosti in nahajališča nekovinskih rudnin. Hkrati bi bilo treba zmanjševati in v okviru možnosti tudi preprečevati nastajanje nevarnih škodljivih odpadkov ter preprečevati njihov vpliv na okolje obenem pa uveljaviti sisteme varnega uničevanja oziroma odstranjevanja (odlaganja) odpadkov.

Problemi in priložnosti prostorskega razvoja sistema krajine so v nadaljevanju podrobneje prikazani po posameznih dejavnostih.

3.3.1. Kmetijstvo

Dosedanji koncept varstva kmetijskih zemljišč temelji na kategorizaciji, ki je bila podlaga razvrščanja v dve planski območji, I. in II. območje. Gre za rezervatno varstvo I. območja

kmetijskih zemljišč. Varstvo predstavlja maksimirano obliko varstva kmetijskih zemljišč pred vsako spremembo njihove namembnosti. Dopusčena je le trajna sprememba namembnosti kmetijskih zemljišč zaradi gradnje kmetijskih objektov ali objektov namenjenih kmetijski dejavnosti. To povzroča vrsto problemov v prostoru, na primer, pozidavo neprimernih leg in razpršeno pozidavo.

V okviru kmetijske dejavnosti oz. rabe prostora so problematične predvsem agrarne operacije, ki na praviloma obsežnih območjih trajno ali začasno vplivajo na naravne procese ali ustvarjene danosti.

Poseben problem urejanja kmetijskega prostora predstavljajo kmetijska zemljišča v zaraščanju. Razlikovati je treba med zemljišči, na katerih je mogoče organizirati kmetijsko pridelavo in takimi, ki so za kmetijstvo marginalna. Taka zemljišča tudi za gozdarstvo niso preveč zanimiva. Zaraščanje vpliva na značilnosti kulturne krajine, na spremembo mikroklimatskih razmer, ki vplivajo na rast kulturnih rastlin, na zapiranje prostora, širi življenjski prostor divjadi ipd. V nekaterih delih prostora je zaraščanje sicer povsem sprejemljiv proces, na primer v območjih varstva vodnih virov, drugod pa je nezaželeno, na primer, kjer je cilj ohranitev poseljenosti podeželja, kulturne krajine ali posebnih biotopov, ki terjajo določeno vzdrževanje krajine.

Med deklarativno opredelitvijo ohranjanja poselitve slovenskega podeželja in izvajanjem programov, ki to omogočajo, ni ustrezne strokovne podlage, ki bi bila tudi družbeno verificirana, in bi povedala, kje v prostoru to je dejansko potrebno, smiselno in opravičljivo, oziroma kje v prostoru ne bodo prizadeti drugi posebni interesi (interesi drugih sektorjev) in splošni družbeni interesi.

Priložnosti

Varstvo kmetijskih zemljišč mora biti prvenstveno usmerjeno v varstvo kmetijskih potencialov, ki jih opredeljujejo naravni viri. Varstvo kmetijskih potencialov, ki temelji na varstvu naravnih virov je dolgoročno usmerjeno (Marušič, 1997). Zanj so pomembne predvsem tiste kakovosti okolja, ki ostajajo v časovnem obdobju bolj ali manj nespremenjene. Med te sodijo tla, relief, voda in klimatske razmere. Varstvo drugih prvin, kot je na primer, obseg kmetijskih zemljišč bolj temelji na vrednotenju sedanjega stanja prostora kot kakovostno stanje okolja. Varstvo naravnih prvin in okolja presega dosedanje rezervatne koncepte varstva in varstvo postavlja v položaj integralne dejavnosti načrtovalnega varovanja okolja, saj kvalitete virov, pomembnih za en sektor ni mogoče zagotavljati zgolj s sektorskim varstvom.

Zakon o kmetijskih zemljiščih (Zakon, 1996) sicer predvideva razdelitev zemljišč na najboljše kmetijska zemljišča in druga kmetijska zemljišča, vendar ne govori o prvem in drugem območju. Zato je mogoče kmetijska zemljišča razvrstiti tudi v skladu z zakonom, a na podlagi nove, popravljene kategorizacije za posamezne kmetijske dejavnosti.

Verjetno bo na področju planiranja prostorskega razvoja kmetijstva deloma še vedno potreben rezervatni način varstva, ki ima sicer tudi nekatere prednosti. Vendar mora tudi odločitev o rezervatnem varstvu temeljiti na realnih podatkih o kvaliteti naravnih virov za posamezne kmetijske dejavnosti.

Za agrarne operacije je potrebno predhodno opraviti ustrezne presoje in celostno opredeliti območja za njihovo izvajanje z ustreznimi krajinskimi ureditvenimi načrti.

V kolikor program CRPOV ostane znotraj ministrstva, je smiselno, da zoži svoje področje zgolj na skrb za kmete, na kmetijske tehnologije in na socialni vidik kmečkega prebivalstva. Pravilno usmerjene prenovе podeželja kot kompleksne dejavnosti je treba izvajati tako, kot da je to naloga vladne službe, ki je zunaj ministrstev in v obliki agencije ali sklada. V taki službi bi morali biti zastopani interesi vseh akterjev razvoja, ali varstva, podeželja, tako interesi lokalnega prebivalstva vseh različnih socialnih plasti, ki jih lahko prepoznamo na podeželju, toda tudi interesi nepodeželskega prebivalstva.

Kmetijstvo se s svojimi programskimi opredelitvami deklarativno pridružuje varstvu kulturne krajine. Ker za ta namen nima postavljenih meril, se mora nasloniti na izhodišča drugih javnih interesov, kot sta varstvo kulturne dediščine in varstvo narave. Vendar bi kljub privzetju izhodišč kmetijstvo samo moralo razčleniti kmetijski interes, predvsem v smislu zagotavljanja minimalne gospodarske osnove, ki lahko sledi iz podpiranja programov kulturne krajine in naravnih območij. Razviti bi bilo potrebno posebne kmetijske programe. Potrebno je poiskati tržne niše za pridelke, katerih pridelava sledi več različnim ciljem in zahtevam, tako gospodarskim kot kulturnim in okoljevarstvenim - na primer pridelava proizvodov posebne kakovosti, pridelava zdrave in kakovostne hrane. Kot gospodarska dejavnost mora imeti kmetijstvo opravičljivo in smiselno vlogo tudi v varovanih območjih, s katero se (še) identificirajo lokalni prebivalci.

3.3.2. Gozdarstvo

Pri gozdarstvu kot primarni rabi prostora ostaja z vidika negativnih vplivov na prostor problematična predvsem tehnologija upravljanja gozda. V načelu se ta dejavnost odvija v gozdu, in skrbi (oz. naj bi skrbela) za stalno obnovljivost svojih naravnih virov. Posegi gozdarstva so lahko problematični zaradi tehnologije gradnje cest, spravila lesa, krčitev gozda ipd., pri čemer lahko prihaja do navzkrižja z drugimi rabami.

Sporna je tudi zakonska opredelitev gozda (zakon o gozdovih (UL. RS, št. 30/93). Za gozd se štejejo površine, ki so porasle z gozdno vegetacijo in zagotavljajo gozdne funkcije. Sestavni del gozda je tudi gozdna infrastruktura. Zakon določa, da gozdni prostor sestavljata gozd in pripadajoče negozdno zemljišče, ki je funkcionalno ter ekološko povezano z gozdom. S takimi zakonskimi opredelitvami gozda si je gozdarsko po zakonu pridobilo pravico, da s svojimi določili in zahtevami posega tudi v negozdni prostor. S tem nastane konfliktna situacija med gozdarstvom in kmetijstvom, ki se lahko pojavi v prostoru in za svojo rabo zahteva enako dikcijo. Gozd je namreč ekološko povezan s kmetijskimi površinami in z vidika kmetijstva nanje ne vpliva le pozitivno (Zasnova gozdne krajine, 1994).

Poleg prostorsko relevantnih problemov, ki jih povzroča gozdarska dejavnost, velja omeniti še probleme, povezane s posegi v gozdna območja, ki so posledica razvoja drugih dejavnosti in prav tako vplivajo na prostorski razvoj gozdnih območij:

- čezmerne obremenitve območij gozda oz. gozdnega prostora zaradi pritiska dejavnosti, ki gozd uporabljajo kot občasno ali stalno "prizorišče", kuliso za svoj razvoj. (zlasti različne oblike turizma in rekreacije);
- krčenje (spreminjanje namembnosti) gozdov zaradi pritiska različnih dejavnosti tam, kjer je gozda (pre)malo (kulturna krajina z visoko stopnjo človekovega vpliva oz.

- delovanja (kmetijska, primestna in mestna območja v nižinskem svetu) in zaradi dejavnosti, ki posegajo v gozd, da tako uresničujejo svoje interese: primarne dejavnosti (kmetijstvo, vodno gospodarstvo, pridobivanje mineralnih surovin), poselitev, infrastruktura;
- ogozdovanje, t. j. vzpostavljanje gozda na zemljiščih, ki se izkažejo neustrezne ta druge dejavnosti (zasajevanje krašjih goličav, nasajevanje drevesnih plantaž in intenzivnih nasadov tržno zanimivih drevesnih vrst...) in urejanje zaščitnih nasadov drevja, ki ni v neposredni zvezi z gozdno gojitveno dejavnostjo.

Priložnosti

Podobno kot pri analizi stanja in opredelitvi problemov se problem usmerjanja nadaljnega prostorskega razvoja gozdov navezuje na dve njegovi osnovni obliki pojavnosti. V tem smislu je zato smotno iskati priložnosti prostorskega razvoja gozdnih območij in na teh temeljih zastaviti tudi njihovo prostorsko razvojno strategijo.

Možnosti za zmanjševanje zgoraj navedenih problemov so vsekakor v izboljševanju tehnologij na področju gospodarjenja z gozdovi, pa tudi v omejevanju poselitve, turizma in rekreacije ter morebitnih drugih dejavnosti na območju gozdov. Poleg tega velja med priložnostmi za usmerjanje ustrežnejšega prostorskega razvoja gozdnih območij omeniti še dvoje procesov ali dogajanj, ki terjata ločeni strategiji razvojnega usmerjanja. To sta proces zaraščanja in širjenja gozdnega prostora z ogozdovanjem ter proces krčenja gozdov zaradi posegov dejavnosti.

- *Zaraščanje in ogozdovanje*: strategija usmerjanja teh procesov ni v pristojnosti gozdarskega sektorja, pač pa v veliki meri zavisi od kmetijske razvojne politike, nenazadnje pa tudi od politike demografskega razvoja v prostoru. Interesi, ki izhajajo iz zasnov varstva in razvoja kulturne krajine, so lahko pomemben argument za vodenje kmetijske politike in politike demografskega razvoja v prostoru;

- *Krčenje gozda zaradi posegov v gozd*: ne glede na pozitivno bilanco razmerja krčitve/širjenje gozdov, krčitve same po sebi niso zanemarljiv problem. To še zlasti velja, ko gre za gozdove z lesnoproizvodno funkcijo in za varovalne ter druge gozdove, ki imajo velike ekosistemske vrednosti. Za preprečitev krčenja kakovostnih in občutljivih gozdov je treba zagotoviti presojanje posegov v gozd z upoštevanjem njegovih mnogih funkcij.

3.3.3. Vodno gospodarstvo

Prostorska problematika na področju vodnega gospodarstva je povezana predvsem s spremembami, ki jih v krajinskem prostoru povzročajo posegi v vodotoke, s katerimi se spreminjajo vodni režim, morfologija površinskih voda in ekosistemske značilnosti posameznih vodotokov ter obvodnega prostora. Glede urejanja in varstva prostora je mogoče ugotoviti, da:

- vodni in obvodni prostor ni bil obravnavan prostorsko celovito,
- pred poplavami so z nasipi varovane skoraj vse površine ob največjih vodotokih (Mura, Drava, Sava),

- veliko slovenskih vodotokov, zlasti manjših, je spremenjenih v zelo banalno in povsod, v vseh mogočih krajinskih prostorih ponavljajočo se, geometrijsko obliko, z odstranjenim rastjem oz. urejenimi obrežnimi potmi za strojno vzdrževanje brežin in z objekti za zadrževanje erozije in plavin,
- vodni in obvodni biotopi so zaradi odvoda visokih voda spremenjeni tako po ekološki kot vidno zaznavni zgradbi kar pomeni preoblikovanje krajinskega značaja preko 30% slovenskih rek in potokov,
- v prostoru se je pojavilo veliko različnih zadrževalnikov od suhih do pravih umetnih jezer, ki služijo namakanju ali pa varovanju pred visokimi vodami, vsi so bili večinoma izvedeni po povsem tehniških urejevalnih načelih in z zelo majhno skrbjo za oblikovanje,
- v zadnjem obdobju so bile zgrajene številne majhne HE in to praviloma v najvrednejših krajinskih območjih,
- iz zgradnjo vodnih akumulacij za potrebe hidroelektrarn (npr. spodnja Sava) se v zadnjem obdobju spreminja vodni režim iz rečnega v jezerskega, s čimer se bistveno spreminjajo vodni in obvodni ekosistemi ter krajinska slika.

Slovenija ima sorazmerno veliko količino padavin in je v povprečju kar dobro preskrbljena z vodo. Vendar je le ta mnogokje neustrezno časovno in prostorsko porazdeljena. Zadostnost vodnih količin moramo gledati tako z vidika potreb narave kot potreb človeka. V precejšnjem delu Primorske, Dolenjske, Bele Krajine in Štajerske se že srečujemo z deficitom razpoložljivih vodnih količin. Večina Slovenije leži v izvornem področju alpskih vodotokov s hudourniškim zanačajem, ki ima neugoden odnos med visokimi in nizkimi vodami in da ima na drugi strani ostala polovica vodotokov kraški izvorni značaj, je oskrba z vodo izredno zahtevna. Ugotovimo lahko, da je pitne vode je torej dovolj, ni pa prostorsko niti časovno ugodno razporejena.

V Sloveniji se 75% prebivalstva oskrbuje s pitno vodo iz organiziranih vodovodov. V splošnem je kakovost vodnih virov še zadovoljiva, vendar je njena količina ponekod že ogrožena. Zavarovanost vodnih virov namreč ni zadovoljiva, saj je od 126 evidentiranih pomembnih virov za oskrbo s pitno vodo, le 36 zavarovanih z ustreznimi občinskimi odloki o zavarovanju. Ob tem pa tudi v vodovodnih sistemih opažajo skoraj 50% izgube vode v omrežju, ki jo pripisujejo dotrajanosti omrežja.

V zadnjem času se je močno povečala težnja po gradnji hidroelektrarn, predvsem je vprašljiva gradnja malih hidroelektrarn, katerih lokacije so predvsem v naravno bolj ohranjenih odsekih vodotokov, ki so energetsko bolj zanimivi. Posledice nepremišljenih gradenj so presušene struge, spremenjena morfologija vodotokov in podobno. Povečala se je potrebna količina tehnoloških voda za hlajenje pri proizvodnji električne energije, za procesno vodo v papirniški in tekstilni industriji, za gašenje in podobno. Viri mineralnih kot termalnih vod se izkoriščajo v turizmu, prehrani, ogrevanju in podobno. Njihova raba je vedno bolj intenzivna, predvsem raba termalnih vod je v Sloveniji v hitrem porastu. Gospodarska raba vode se močno povečuje v kmetijstvu za namakanje in v ribogojstvu in marikulturi kot osnovno sredstvo za gojenje rib in školjk.

Ne nazadnje so vodne in obvodne površine ene najprivlačnejših možnosti za pasivno rekreacijo pa tudi za določene športno - rekreativne dejavnosti, kot so kajakaštvo, kanuistika, rafting, jadrnanje in deskanje, plavanje, drsanje, vodno smučanje idr.

Priložnosti

- *V okviru varstva narave in krajine:* Pomembnost vode kot prostorskega sistema se kaže predvsem skozi varstvo biotopov, rastlinskega in živalskega sveta, biološkega zdravja voda, doživljajske vrednosti ter krajinske enkratnosti vodnega in obvodnega prostora. Praviloma gre za varstvo celovitih sistemov ali za varstvo posamične naravne znamenitosti vodnih in obvodnih pojavov. Pomembni so tudi potenciali, ki jih vodni in obvodni prostor izkazuje za uvrstitev v zelene sisteme v kulturni krajini ali v mestnem prostoru. Vodni in obvodni prostor je v tem primeru nosilec tako ekološke vloge kot rekreacijske vloge in kot prostor oddiha.

- *V okviru turizma:* Kakovostne naravne danosti slovenskega prostora, bogata kulturna in zgodovinska dediščina ter tradicija omogočajo razvoj stacionarnega, tranzitnega, izletniškega, zimsko športnega, mladinskega, poslovnega, kulturnega, navtičnega, kmečkega, lovskega in drugih oblik turizma in na teh osnovah podaljšanje turistične sezone. V alpskem in predalpskem svetu so možnosti za trikratno povečanje sedanjih prenočitvenih zmogljivosti, v zdraviliških krajih in ob morju z ožjim zaledjem pa za podvojitvev.

- *V okviru energetike:* Večji poudarek bi bilo treba dati urejanju obstoječih hidroelektrarn predvsem zaradi naslonitve na lastne obnovljive vire, ugodnejših obratovalnih stroškov, dolge življenjske dobe in večje zanesljivosti obratovanja. Če je gradnja hidroelektrarn vendarle nujna, naj se usmeri na izgradnjo teh objektov na energetske že uporabljene vodotokih. Na naravno ohranjenih vodotokih naj se prepreči gradnja malih hidroelektrarn.

- *V okviru vodnega gospodarstva:* Uresničevati bi bilo treba načelo večnamenske rabe vode: za varstvo pred poplavami, osuševanje zamočvirjenih tal, namakanje, ribištvo, energetske rabe, plovbo, rekreacijo in varstvo vodnih virov. Skrbeti bo treba za redno vzdrževanje vodnogospodarskih objektov in naprav v splošni rabi, za povečanje varnosti pred visokimi hudourniškimi vodami ter erozijo in s tem prispevati k zmanjševanju škod. Protierozijsko in hudourniško dejavnost bo treba usmeriti v višinske predele, predvsem v erozijska žarišča. Z gradnjo zadrževalnikov bo v povirjih zagotovljena časovna in namenska razporeditev vode. V Triglavskem narodnem parku bo treba ukrepati, tako da bodo preprečena nadaljnja pustošenja nekaterih območij, in omogočiti revitalizacijo nekaterih višinskih predelov. Vse protierozijske ukrepe bo treba razvijati skladno s kmetijstvom in gozdarstvom. Na ogroženih območjih bomo omejevali sečnjo, pogozdovali, zmanjševali gradbene posege (poti), gradili pregrade v strugah hudournikov, razpršilne pregrade na erozijskih površinah, zadrževali prod, utrdili struge, ozelenili bregove. Urediti bo treba predvsem povirja in erozijska zaledja na Gorenjskem, v Savinjski dolini, na Pohorju in v slovenski Istri.

Z urejanjem in vzdrževanjem osnovnih odvodnikov in vodotokov bo melioriranih 66.000 ha površin, predvidenih za kmetijsko rabo, prednost pa bodo imeli tisti ukrepi, ki bodo usposabljali kmetijska zemljišča za večje donose v čim krajšem času, predvsem z gradnjo zadrževalnikov. Osnova bodočega gospodarjenja z vodo so večnamenski zadrževalniki in zbiralniki.

- *V okviru urejanja in varstva okolja:* Preprečevanje onesnaževanja okolja mora postati sestavni del planiranja družbenega razvoja, ker s stopnjevanjem onesnaženosti okolja naraščajo tudi škode, ki praviloma bremenijo celotno družbo. V SR Sloveniji je okolje na

posameznih območjih še naprej prekomerno onesnaženo. Vrsta dejavnikov bo še naprej ogrožala kakovost okolja. Z naraščanjem porabe vode bo naraščala tudi količina odpadnih voda. Večja poraba kemičnih snovi v kmetijstvu bo ob njihovi neustrezni rabi dodatno ogrožala kakovost površinskih in podtalnih voda.

3.3.4. Izkoriščanje mineralnih surovin

Stanje posameznih vrst nekovinskih mineralnih surovin v Sloveniji se v prihodnosti verjetno ne bo bistveno spremenilo, pač pa spremembe sproti nastajajo v številu in velikosti posameznih ležišč. Glede na to, da analiza prostorskih dogajanj in razvojnih trendov pri kovinskih in energetskih mineralnih surovinah kaže na neko statičnost in odsotnost novih prostorsko-razvojnih teženj (območja geotermalne energije pa prostorsko in funkcijsko še niso opredeljena), se problemi prostorskega razvoja nanašajo predvsem na območja izkoriščanja nekovinskih mineralnih surovin - predvsem surovin za gradbeno industrijo.

Pri pridobivanju nekovinskih mineralnih surovin s površine, obstaja v Republiki Sloveniji poleg legalno opredeljenih in analiziranih območij posameznih vrst surovin namreč tudi večje število pollegalnih (z izdanimi dovoljenji za izkoriščanje, vendar brez izdelane strokovno-tehnične dokumentacije, elaboratov o rezervah, projektov sanacije, brez nadzora rudarske ali druge inšpekcije in izven uradnih evidenc) in nelegalnih območij (brez vseh dovoljenj, brez vsake dokumentacije, strokovnega vodenja, nadzora, brez vednosti pristojne lokalne skupnosti in njenih služb), predvsem tehničnega gradbenega kamna - apnenca in dolomita ter surovin za gradbeništvo (prod in pesek). Razlogi za ta pojav so predvsem v t.i. montanogeoloških pogojih, saj gre za pogosta nahajališča in lahke načine pridobivanja brez miniranja in drugih rudarskih metod, razmere pa poslabšuje še nezadovoljivo tehnično in tehnološko ter okoljevarstveno stanje. Ker gre za zelo pogoste surovine, zaradi česar imajo posamezna nahajališča le lokalni značaj, je to tudi eden od vzrokov za pojav številnih nelegalnih kopov ter vsesplošno odsotnost rekultiviranja prostora po končanem izkoriščanju.

Eden od ciljev razvoja v prostoru je tako tudi odprava in sanacija nedovoljenih kopov, čeprav je to šele končni korak pri urejanju tega problema; najprej je potrebno zagotoviti ustrezen nadzor v prostoru in izvesti inventarizacijo območij nedovoljenega izkoriščanja, opredeliti lastništvo in s tem odgovornost za odpravo škode ter izdelati smernice za načine sanacij takšnih območij. Smernice za urejanje posameznih območij izkoriščanja mineralnih surovin v sklopu te naloge podajajo izhodišča za pristop k problemu.

Drug prostorski problem, ki se prav tako nanaša predvsem na izkoriščanje nekovinskih mineralnih surovin, je razdrobljeno pridobivanje v številnih manjših kamnolomih in peskokopih, ne glede na to ali gre za legalne ali nelegalne lokacije. To pa pogojujejo predvsem visoki transportni stroški in razpršeno povpraševanje. Stanje v zadnjem obdobju poslabšujejo še nove razvojne perspektive pridobivanja mineralnih surovin za gradbeništvo, ki so se pokazale z začetkom uresničevanja nacionalnega programa izgradnje avtocestnega križa, ko se pojavijo dodatna povpraševanja po raznih kamninskih agregatih. Prostorsko so ta območja zelo različno razporejena po posameznih regijah, kjer kopi gradbenega kamna - dolomita so skoraj po celi Sloveniji, kjer je razvit zgodnjetriasi krušljivi in zdrobljeni dolomit. Zelo malo jih je v apnencih. Na območju Pomurja in

Podravja prevladujejo številni manjši površinski kopi -gramoznice proda in peska, ki ponavadi ostanejo nesaniрани in na razpolago kot lokalna odlagališča odpadkov.

Priložnosti

V prihodnje se stanje glede posameznih vrst *nekovinskih* mineralnih surovin sicer ne bo spreminjalo, spremembe bodo šle predvsem v smeri številčnosti in velikosti posameznih ležišč surovin gradbenega materiala. Tu bo pritisk največji, tako v smislu obstoječih lokacij kot pri novih posegih v prostor.

Razvojne možnosti območij surovin za gradbeništvo, ki v času izgradnje slovenskih avtocest, pridobivajo vse večji pomen, so tako v prostorskem smislu po eni strani najbolj perspektivne, z varstvenega vidika pa tudi najbolj problematične. Prostorski razvoj teh območij naj bi se po eni strani usmerjal predvsem v zapiranje in sanacije kopov na najbolj problematičnih lokacijah v smislu varstva kakovosti prostora, po drugi strani pa v ohranjanje najbolj perspektivnih in okoljsko sprejemljivih lokacij, ki zagotavljajo surovino večjemu številu uporabnikov v regiji. Drugačen razvojni cilj pa velja za lokacije redkih nahajališč, predvsem edinstvenih nahajališč naravnega kamna, ki so zaradi redkosti lokalitete izkoriščanja in samega vira opredeljena kot naravna, zaradi uporabnosti v restavratorske namene in zaradi specifičnih načinov izkoriščanja pa tudi kot kulturna vrednota. V teh območjih se zaradi pomena mineralne surovine spodbuja ohranjanje izkoriščanja tudi ob manjši ekonomski in ekološki upravičenosti. Glede izkoriščanja surovin za predelovalno industrijo je cilj prostorskega razvoja ohranjanje izkoriščanja na obstoječih perspektivnih lokacijah ter opuščanje pridobivanja in sanacije na manj perspektivnih lokacijah in na okoljsko manj sprejemljivih območjih.

Trendi na področju *energetskih* mineralnih surovin gredo v ohranjanje pridobivanja v obstoječih, bilančno perspektivnih rudnikih premoga, kjer v lokacijskem smislu stanje ostaja nespremenjeno, s tem pa so tudi večje obremenitve okolja in prostora zadržane na nekaj rudarsko-energetskih središč (Velenjska kotlina, Zasavje). Cilj prostorskega razvoja teh območij je zaradi še nedefiniranih razvojnih procesov na področju pridobivanja nafte, plina in geotermalne energije možno opredeliti le za območja izkoriščanja premoga. Tu gre predvsem za izboljšave stanja v obstoječih pridobivalnih območjih z zagotovitvijo kakovostnih sprotnih in končnih sanacij, ki bodo v največji možni meri zmanjšale ekološke posledice pridobivanja. To je osnova za razvoj čim večjega spektra novih rab v prostoru, ki morajo po končani rudarski dejavnosti zagotoviti predvsem ustrezno osnovo za družbeno-ekonomski razvoj v območju..

Pri območjih izkoriščanja *kovinskih* mineralnih surovin razvojni trendi temeljijo na odločitvi o prenehanju izkoriščanja in s tem k zapiranju rudnikov. Tudi razvojne možnosti so na teh območjih zanemarljivo majhne oz. neperspektivne. V prostoru se kljub temu ohranjajo še nekatera raziskovalna območja svinca in cinka na Uršlji gori.. Prostorski razvoj teh območij naj bi bil usmerjen v obnovo krajin in okolja ter v umeščanje in razvoj novih, ekološkim razmeram prilagojenih rab prostora.

Glede na vsesplošno razširjenost surovin za gradbeništvo na ozemlju Slovenije, veliko povpraševanje in problematično stanje v prostoru in ker je pri pridobivanju teh surovin v velikih količinah dodatni dejavnik transportni strošek, se kot priložnost prostorskega razvoja kaže predvsem nova strategija racionalne rabe tega naravnega vira. Gre za koncept

porazdelitve pridobivanja in potrošnje na osnovi regionalne oskrbe, ki zagotavlja območja izkoriščanja na celotnem ozemlju Slovenije in upošteva tudi prostorsko razpršenost potreb.

To pomeni, da v območju oz. regiji, kjer se pojavlja več razdrobljenih območij pridobivanja iste surovine, ta združujejo v eno območje, na lokacijo, ki ustreza določenim kriterijem, ostala območja pa se zapirajo in sanirajo. Tudi te lokacije se določijo glede na izbrane kriterije. S tem se preseže praksa delovanja območij izkoriščanja, ki niso regionalno vezana, razvoj pa se naveže na izhodišča varovanja okolja in varstva neobnovljivih naravnih virov.

3.3.5. Varstvo naravnih in kulturnih vrednot

Planski cilji, navedeni v veljavnem prostorskem planu, ki na državni ravni predvidevajo razglasitev 6 regijskih parkov, se uresničujejo zelo počasi; vzroki za to so večplastni. Varstvo narave oz. naravnih in kulturnih vrednot je v nasprotju z drugimi dejavnostmi predvsem varstvena in ne razvojna kategorija. Pri načrtovanju prostorskega razvoja ter v praksi se je težko izogniti konfliktnim situacijam, ko prihaja do omejevanja drugih rab ali pa do neuspešnega uveljavljanja varstvenih režimov (npr. zaradi širitve pozidave, posodabljanja obdelovanja kmetijskih površin in podobno). Uspešno varstvo vrednot oz. dediščine je vsekakor težko zagotavljati v območjih, ki imajo zelo ugodne možnosti, torej velike potencialne za razvoj drugih dejavnosti. Prav tako je lahko dosežen nasproten učinek varstva, če so varovana območja zelo obsežna in/ali varstveni režimi zelo omejujoči in temeljijo na prepovedih in ne na usmerjanju v razvoj, ki bi izhajal iz primerjalnih prednosti posameznih območij in zagotovil sprejemljive razmere za lokalno prebivalstvo.

Hkrati se izpostavljata tudi vprašanje sopojavljanja in združevanja objektov in območij ter varstvenih ciljev na področju naravnih vrednot na eni in kulturnih vrednot na drugi strani ter vprašanje določanja morebitnih prednosti med njima.

Pri varovanih območjih je z vidika drugih rab, predvsem pa razvojnih dejavnosti pomembno vprašanje njihovega obsega pa tudi varstvenih režimov in njihove strogosti oz. stopnje zahtevnosti. Pogosto namreč temeljijo na ohranjanju stanja v okolju, ugotovljenega ob razglasitvi varovanih objektov in območij. Po eni strani so namreč vedno aktualna vprašanja o referenčnih stanjih okolja (npr. v katerem času v preteklosti je bila krajinska slika taka, kot jo narekuje varstveni režim), ki jih želimo ohraniti ali znova vzpostaviti; po drugi strani pa je ohranjanje statusa quo lahko v nasprotju z naravo varovanih vsebin (npr. ohranjanje povsem nespremenjene kulturne krajine je v nasprotju s samo naravo kmetijske rabe, ki jo je oblikovala v določenem obdobju; kulturna krajina je namreč le odraz časa in prostora v določenih družbenih razmerah).

Ustreznost dosedanjega sistema varstva je sicer mogoče vrednotiti tudi z dejanskim stanjem na območjih, za katera je v planu predvidena razglasitev naravnih parkov kot obvezno izhodišče dolgoročnega plana Slovenije za pripravo občinskih planov. Ena od pomembnih informacij po realizaciji plana je razglasitev, ki se uveljavi z zakonom (dražava) oz. z odlokom (občina). Izkaže se, da so bila po sprejetju zakona o naravni in kulturni dediščini na ravni države v letih 1981 - 1998 razglašena samo 4 (štiri) območja:

Triglavski narodni park (1981), regijski park Škocjanske jame (1996) in Spominski park Trebče (1981) ter Kobilarna Lipica (1996). Od teh sta bila po sprejetju sprememb in dopolnitev plana iz leta 1989 razglašena samo regijski park Škocjanske jame in Kobilarna Lipica, ob tem pa še nekaj kulturnih spomenikov na območju RP Škocjanske jame. Nasprotno je bilo do 8.5.1997 na občinski ravni z odloki razglašeni kar 33 krajinskih parkov. Po podatkih Strokovnega gradiva za spremembo....(1997) je bilo v letu 1997 razglašeno 65% evidentirane kulturne dediščine za kulturni spomenik. Razen redkih izjem gre tudi pri kulturni dediščini za občinske razglasitve.

Ob ugotavljanju slabe realizacije planskih določil je treba upoštevati navedeno problematiko varovanih območij, ki kljub dolgoletnim izkušnjam na državni ravni še ni razrešena. Predvsem je treba opozoriti, da država še vedno ni vzpostavila sistemov, ki bi varovanim območjem zagotavljali primerjalne prednosti v zameno za omejitve pri razvoju, s katerimi se zagotavlja nacionalni interes. Na to se navezuje tudi pri nas (in v tujini) uveljavljeni pristop k normativnemu varstvu, ki temelji na sistemu prepovedi in omejevanja in ki varovanim območjem posveča premalo pozornosti, sredstev in strokovnega napora. Po drugi strani je na podlagi izkušenj iz Triglavskega narodnega parka vendarle mogoče trditi, da vsaj na ravni narodnega parka primerjalne prednosti obstajajo, vendar niso splošno znane in ne dovolj razvidno in prepričljivo predstavljene širši javnosti in predvsem ne lokalnim skupnostim na območjih predvidenih varovanih območij. Ob tem je treba poudariti, da uresničevanja primerjalnih prednosti ni mogoče dosežati na kratek rok, pač pa v daljšem časovnem obdobju, saj gre za družbene in ekonomske spremembe, za spremenjene in pogosto zmanjšane razvojne možnosti in posledično tudi za odnos prizadete lokalne skupnosti do varstvenega statusa. Brez pripravljenosti in sodelovanja lokalnega prebivalstva namreč ni mogoče pričakovati uresničevanja varstvenih interesov, pa naj gre za normativno zavarovana območja ali pa za prostorske vrednosti zunaj varovanih območij.

Priložnosti

Učinkovitost varstvenih prizadevanj bi bilo mogoče zagotoviti na več načinov, predvsem pa z uveljavljanjem ciljev varstva narave in kulturnih vrednot pri načrtovanju vseh posegov v prostor in z reševanjem zgoraj predstavljene problematike normativno varovanih območij.

Planske opredelitve območij varstva naravnih in kulturnih vrednot lahko prinesejo pozitivne učinke za prebivalce in obiskovalce v teh območjih in prispevajo k ohranitvi in povečanju vrednosti narodovega ozemlja, zlasti, če bodo zagotovile:

- ohranitev naravno ohranjenih predelov ter ekološko in vizualno pestrega okolja, ki ima pomembno mesto na državni in tudi na mednarodni ravni,
- ohranitev edinstvenih in kakovostnih habitatov ter migracijskih koridorjev živalskih vrst, ki so redke ali ogrožene v državnem ali celo širšem, evropskem merilu,
- večje možnosti za neonesnaženo bivalno, počitniško in rekreativno okolje ter območja turističnih ciljev,
- izboljšanje infrastrukturne opremljenosti naselij in drugih območij,
- izboljšanje prometnih in drugih povezave z večjimi središči,
- dvig ravni in povečanje pestrosti turistične ponudbe,
- uveljavitev primerjalnih prednosti posameznih območij za uvedbo specifičnih, lokalno pogojenih dejavnosti (predvsem kmetijska proizvodnja in obrt - specifični razvojni

programi, manjši obseg proizvodnje in s tem večja prilagodljivost trgu, bio kmetijstvo, sonaravno gospodarjenje z gozdom, razvoj turizma, razvoj lastnih blagovnih znamk in proizvodov, povezanih s pojmom zdravega življenja in preživljanja prostega časa, območja za raziskovalno delo, alternativna raba energije ipd.)

- zagotovitev sodelovanja lokalnega prebivalstva, brez katerega ni mogoče pričakovati uresničevanja varstvenih interesov.

Za zagotovitev uresničevanja varstvenih ciljev bi bilo smotno, da bi se območja največjih naravnih in kulturnih vrednot, v katerih bi bilo v interesu njihovega varstva treba omejevati razvoj, členila na podobmočja - cone z različno strogimi režimi varstva. Tako naj bi se rezervatno varstvo najvrednejših območij uveljavljalo le izjemoma in še to le na majhnih površinah, kamor naj bi se npr. uvrstila ožja območja varstva narave po zakonu o ohranjanju narave (ZON). V kategorijo najstrožje varovanih območij bi bilo tako smotno uvrstiti npr. naravne rezervate, stroge naravne rezervate in naravne spomenike, ki selahkopojavljajo tudi znotraj širših območij varstva narave po ZON .

3.4. Alternativne možnosti prostorskega razvoja sistema krajine

Na podlagi zgornjega pregleda problemov in priložnosti prostorskega razvoja sistema krajine se izkaže, da so ti tesno povezani s posebnostmi posameznih dejavnosti oz. z njihovo rabo prostora, ki je sicer odvisna od številnih, predvsem pa družbenih in gospodarskih dejavnikov ter od tehnoloških možnosti. Ob pripravi prostorskega plana države se izpostavlja vprašanje, kako je mogoče uresničiti zgoraj predstavljene priložnosti oz. kako bi bilo mogoče presegati ugotovljene prostorske probleme. Ob tem seveda ni zanemarljiva odločitev države o prihodnjem gospodarskem razvoju in o tem, katere gospodarske panoge in kje naj bi se prednostno razvijale, predvsem pa odločitev o stopnji varstva različnih vrednot v prostoru. Glede na čedalje večje zahteve po zagotavljanju zdravega in varnega okolja, po varstvu narave ter v tem kontekstu tudi po pravočasnem preverjanju možnih vplivov na okolje, je treba v prostorski plan vgraditi cilje varstva narave, kulturnih vrednot pa tudi varstvo naravnih virov. Ob upoštevanju zgoraj predstavljenih problemov, povezanih z razvojem posameznih dejavnosti v krajinskem prostoru, bi bilo treba zagotavljati uveljavljanje okoljevarstvenih ciljev tako na ravni preventive (npr. vrednotenje ranljivosti prostora, opredeljevanje zelenih stanj in preverjanje sprejemljivosti razvojnih pobud s primerjavo različic načrtovanih posegov v prostor), kot na ravni kurative (sanacije kot ukrepi za izboljšanje stanja v prostoru, pa naj gre za zmanjšane vrednosti bivanjskega okolja, za zmanjšane ekosistemske vrednosti ali pa za zmanjšano kakovost ali obseg naravnih virov). Vloga prostorskega plana države kot strateškega prostorskega dokumenta naj bi bila predvsem v opredelitvi zelenega stanja slovenskega prostora. Tega je treba opredeliti na podlagi vrednostnih analiz prostora in obstoječih ter pričakovanih problemov, vse to pa na podlagi predvidenega gospodarskega razvoja in pričakovanih sprememb, ki jih ta utegne povzročiti v prostoru. Tako naj bi plan opredelil območja, kjer naj bi se zagotavljale kar največje možnosti za razvojne dejavnosti, pa tudi območja, kjer naj bi se prednostno zagotavljalo varstvo narave, kulturnih vrednot in/ali naravnih virov. Obseg enih in drugih območij je odvisen od odločitve države o tem, kako pomembne so možnosti za razvoj in torej za izrabo naravnih virov in kako pomembno je varstvo različnih vrednot v prostoru.

V sklopu priprave zasnove prostorskega razvoja sistema krajine je smotrno preveriti, kakšne so alternativne možnosti razvoja, ki pa morajo vse zagotavljati zadovoljivo raven razvojnih možnosti na eni strani in varstva naravnih in kulturnih vrednot ter naravnih virov na drugi strani. V ta namen je pripravljena primerjava alternativnih možnosti prostorskega razvoja Slovenije, ki je zasnovana na treh opcijah, treh modelih prostorskega razvoja sistema krajine:

- model prednostnega varstva vrednot in minimalnega razvoja,
- model prednostnega razvoja ter minimalnega varstva vrednot in
- model srednje stopnje varstva in razvoja.

S tremi modeli, ki predstavljajo razpon med minimalnimi in maksimalnimi razvojnimi možnostmi, so v nadaljevanju prikazani trije predlogi možnega planskega usmerjanja prostorskega razvoja. S prikazom bolj ali manj sprejemljivih razvojnih in varstvenih opcij je omogočen vpogled v možne posledice ene ali druge skrajne različice, in kar je še pomembnejše, na ta način so prikazani tudi najnižji pragovi glede uresničevanja razvojnih in varstvenih interesov na ravni države. Odločitev o tem, katera opcija je najustreznejša, bo treba sprejeti na ravni države (politika prostorskega razvoja in državni prostorski plan ter sektorske strategije) in opredeliti temeljno naravnost glede upoštevanja varstvenih in razvojnih interesov pri usmerjanju prostorskega razvoja.

V nadaljevanju predstavljeni modeli z vidika vseh treh planskih opcij prikazujejo umeščanje kategorij posameznih sektorjev v sistem krajine. V skladu s cilji vsakega od predpostavljenih modelov in glede na različne varstvene zahteve posameznih območij v sistemu krajine naj bi se posamezne sektorske planske kategorije različno razporejale v planska območja, ki bodo tudi grafično prikazana (zemljevidi).

V fazi priprave prostorskega plana se bodo ob soočanju različnih interesov oblikovala tudi posebna območja, za katera v planu še ne bodo določeni prednostni interesi in zeleno stanje. Taka območja naj bi bila sicer izjema in le nekakšna rezerva, rešitev za primere, ko med pripravo plana v sistemu krajine ne bo mogoče opredeliti ciljnih stanj in priorit (npr. razvrednotena območja, območja izrazitih konfliktov med varstvenimi in razvojnimi interesi ipd.). Zato bo zanje treba zagotoviti reševanje že zatečenih ali pa predvidenih prostorskih problemov ter v tem kontekstu v novi prostorski zakonodaji predvideti tudi posebno vrsto dokumentacije (npr. državni prostorski pogoji ali pa oblika regionalnega plana). Uvrstitev v posebna območja bo samo še poudarila pomen medresorskega in medobčinskega usklajevanja v konkretnih razmerah, prikazala pa bo tudi prostorsko razmejitev problemsko zaključenih območij oz. problemskih regij.

Medtem ko 1. model predpostavlja upoštevanje intenzivnega varstva naravnih in kulturnih vrednot in naravnih virov, 2. model upošteva predvsem razvojne interese posameznih sektorjev in le minimalno stopnjo zagotavljanja varstva vrednot. V 3. modelu je prikazana vmesna stopnja varstva in razvoja. Ta je verjetno najustreznejša in najbolj verjetna, vendar pa bo ob njenem uresničevanju potrebnih veliko več usklajevanj in poznavanja konkretnih prostorskih razmer na posameznih območjih, če naj plan jasno opredeli ciljna stanja in usmeritve za poseganje v prostor.

Značilnosti posameznih modelov prostorskega razvoja sistema krajine so:

1. model prinaša najvišjo stopnjo varstva vrednot in ob tem še zadovoljive razvojne možnosti. Z njim naj bi se uveljavilo normativno varstvo naravnih in kulturnih vrednot skoraj polovice slovenskega prostora, kar hkrati pomeni, da naj bi bile na teh območjih razvojne dejavnosti omejen ali celo izključene. Območja prednostnega varstva vrednot so v tem modelu zelo velika, precejšen del ozemlja države pokrivajo tudi območja, kjer je treba razvoj načrtovati ob upoštevanju zahtev varstva naravnih in kulturnih vrednot. Najmanjša so območja prednostnega razvoja, v katerih ima varstvo vrednot le manjši pomen. Tako radikalen varstveni pristop presega mednarodne zahteve na tem področju in vsekakor pogojuje zelo enostranski prostorski in gospodarski razvoj, omejen z varstvom zatečenih prostorskih vrednosti in z zahtevami za sanacijo obstoječih razvrednotenj. V okviru tega modela naj bi se razvijali npr. kmetijstvo z uporabo tradicionalnih tehnologij obdelovanja zemljišč; gozdarstvo kot gospodarska dejavnost le na majhnem delu gozdnih površin, ki nimajo večjih ekoloških vrednosti; vodnogospodarski ukrepi le na že razvrednotenih vodotokih in sicer v smeri sonaravnega urejanja vodnega in obvodnega prostora; pridobivanje mineralnih surovin samo v okviru sanacij obstoječih kopov; poselitev le v okviru strnjene gradnje na neposrednem obrobju večjih naselij ob upoštevanju lokalne tipologije gradnje in podobno.

2. model zagotavlja velike razvojne možnosti in le minimalno stopnjo varstva naravnih in kulturnih vrednot in sicer predvsem v okviru rezervatnega varstva majhnega števila prostorsko zelo omejenih območij, tako da je obseg območij prednostnega varstva vrednot minimalen. Območja prednostnega razvoja so v tem modelu največja, manjši del ozemlja države pokrivajo območja, kjer je treba razvoj načrtovati ob upoštevanju zahtev varstva naravnih in kulturnih vrednot. Raba naravnih virov se v tem modelu opredeljuje skozi medsebojno usklajevanje različnih sektorjev, ki temelji na ugotavljanju ustreznosti prostora za posamezne rabe in zagotavlja racionalno rabo prostora ob le minimalni stopnji ohranjanja obsega in kakovosti naravnih virov. Ta model tako ne zagotavlja zadostne stopnje obnovljivosti naravnih virov, hkrati pa predpostavlja varstvo naravnih in kulturnih vrednosti samo na delu državnega ozemlja, kar lahko vodi k pojavom razvrednotenj v preostalih, razvojnim dejavnostim namenjenih območjih.

3. model omogoča vzpostavitev skladnejših razmerij med razvojnimi in varstvenimi interesi. Ponuja največje možnosti za vzpostavitev racionalne rabe prostora, ki bo lahko omogočila gospodarsko učinkovito krajino in hkrati ohranila najvrednejša naravna območja in kulturno krajino kot nosilko kulturnih vrednot v slovenskem prostoru. Uresničitev tega modela zahteva najvišjo stopnjo usklajevanja med razvojnimi sektorji, ki bi jim bilo treba opredeliti možnosti za prostorski razvoj z določitvijo ustreznosti prostora za določene dejavnosti. Območja prednostnega razvoja so v tem modelu razmeroma majhna, precejšen del ozemlja države pa pokrivajo območja, kjer je treba razvoj načrtovati ob upoštevanju zahtev varstva naravnih in kulturnih vrednot. Na ta način naj bi zagotoviti racionalno rabo prostora in s tem kar najboljše varstvo naravnih virov. Medtem ko naj bi se v tem modelu varstvo največjih naravnih in kulturnih vrednot zagotavljalo z rezervatnim varstvom v okviru majhnega dela slovenskega ozemlja in v precejšnjem delu s poudarjenimi varstvenimi cilji, naj bi varstvo naravnih in kulturnih vrednot v preostalem prostoru zagotavljali z vključevanjem varstvenih interesov v postopke načrtovanja posegov v prostor na planski in izvedbeni ravni.

Zadnji, 3. model pomeni najustreznejšo opcijo prostorskega razvoja sistema krajine, saj ponuja največ možnosti za zagotovitev gospodarske učinkovitosti slovenskega krajinskega prostora ob hkratnem varstvu naravnih in kulturnih vrednot. Hkrati ta model zahteva največ usklajevanja med razvojnimi sektorji pa tudi usklajevanja med njimi in med interesi varstva naravnih in kulturnih vrednot. Uresničitev prostorskega razvoja sistema krajine v skladu s tem modelom ni mogoče zagotavljati samo s prostorsko-načrtovalskimi ukrepi, zato bi bilo treba zagotoviti nekatere sistemske rešitve (npr. zagotavljanje primerjalnih prednosti območij z omejenimi razvojnimi možnostmi, vključevanje javnosti v odločanje o prioritetah prostorskega razvoja posmaenzih območij ipd.) in prilagoditev zakonodaje (na primer vzpostavitev obveznosti priprave analiz razvojnih možnosti in zahteve po izvajanju transparentnih, ponovljih načrtovalskih postopkov, poenostavitev upravnih postopkov pri pripravi dokumentacije, izpopolnitev podatkovnih baz in znanja na področju uveljavljanja okoljevarstvenih ciljev ipd.).

Ob predpostavki, da bo v postopku izdelave prostorskega plana sistem krajine upoštevan kot enakovreden dejavnik, ki narekuje tudi nekatere vidike razvoja poselitve in infrastrukture, bodo planska določila lahko omogočila razvoj krajine kot funkcionalno, ekološko in oblikovno uravnoteženega sistema prostorskih struktur, ki bodo omogočali prijetno, varno in zdravo bivanje. Na ta način se bodo v krajinskem prostoru lahko učinkovito uresničevale gospodarske dejavnosti ob zadostnem varstvu naravne krajinske zgradbe in spontanosti naravnih procesov. Navsezadnje je s takim pristopom mogoče ohraniti značilnosti krajine kot nosilke nacionalne identitete in drugih kulturnih pomenov.

4. PREDLOG PROSTORSKEGA RAZVOJA SISTEMA KRAJINE

4.1. Cilji

Pri načrtovanju prostorskega razvoja posameznih območij je treba zagotoviti gospodarsko učinkovitost slovenskega krajinskega prostora in v tem kontekstu varstvo naravnih virov za različne dejavnosti, hkrati pa tudi njene ekološke in doživljajske vrednosti, kar izpostavlja varstvo naravnih in kulturnih vrednot.

Tako je cilje prostorskega razvoja sistema krajine mogoče združiti v tri skupine, ki se medsebojno razlikujejo po vrsti vrednot.

a) V območjih varstva naravnih vrednot je treba zagotoviti:

- ohranitev obsega naravno ohranjenih območij in območij z visoko stopnjo biotske pestrosti, predvsem pa vodnih pojavov in obvodnega sveta ter gozdov,
- nemoteno odvijanje naravnih procesov (naravne sukcesije),
- ohranitev naravne krajinske zgradbe,
- ohranitev ekološko pomembnih območij, habitatov in koridorjev (migracijskih poti) za prostoživeče živali,
- izboljšanje stanja (sanacije) razvrednotenih območij, pri čemer naj se z uveljavljanjem naravne sukcesije prednostno vzpostavljajo sekundarni biotopi.

b) V območjih varstva kulturnih vrednot je treba ohranjati in varovati prvine, ki so izvirne, izjemne, tipične, imajo visoko pričevalno vrednost, izkazujejo razvojno kontinuiteto, bogastvo in različnost ter prepletanje kulturnih pojavov.

Zato je na območjih varstva kulturnih vrednot treba zagotoviti:

- ohranitev čim večjega obsega kulturnih krajin, kar vključuje predvsem ohranitev kmetijske rabe prostora in poseljenosti na območjih značilnih, redkih in ogroženih krajinskih vzorcev;
- ohranitev izjemnih krajin kot najvrednejših krajinskih območij, v katerih se izraža tradicionalna raba prostora v visokem skladju z naravnimi razmerami. Ohranitev izjemnih krajin naj bo skladna z referenčnimi stanji, opredeljenimi na podlagi vrednotenja stanja in dinamike njihovega dosedanjega razvoja;
- ohraniti celovitost in vrednosti objektov in območij kulturne dediščine v krajini, predvsem pa objekte in območja z velikimi simbolnimi, asociacijskimi in kulturnimi pomeni ter vidno izpostavljene objekte;
- ohraniti skladna razmerja v krajinski zgradbi kulturnih krajin, pri čemer so zlasti pomembni umestitev poselitve v krajino, stiki poseljenih in obdelovalnih površin, način obdelave tal, stopnja členjenosti površinskega pokrova, ohranjenost vodnih prvin in obvodnega sveta;
- ohranjati mestno krajino in jo razvijati kot nosilko naravnih in kulturnih vrednosti ter kot večfunkcionalno prostorsko enoto v urbanem okolju;
- možnosti za uveljavljanje primerjalnih razvojnih prednosti posameznih območij kulturnih vrednot,
- izboljšanje stanja posameznih območij kulturnih vrednot z ustreznimi sanacijskimi ukrepi.

c) Za učinkovito varstvo naravnih virov je treba zagotavljati, da bodo posegi v posamezne predele slovenskega prostora ohranjali naravne potenciale prostora kot naravnega vira. V tem kontekstu je pomembna racionalna raba prostora, ki bo povzročila kar najmanjše negativne vplive na sestavine okolja in zagotavljala obnovljivost naravnih virov:

- podtalnica (ohranjanje količin, kakovosti, dinamike in gladin),
- območja vodnega in obvodnega prostora (ohranjanje količin in kakovosti voda ter pretokov),
- rudnine (racionalna raba redkih surovin, zagotavljanje ustreznega omrežja pridobivalnih prostorov, ohranitev nahajališč redkih surovin),
- kmetijska zemljišča (ohranitev obsega in kakovosti kmetijskih zemljišč),
- gozdna zemljišča (ohranitev gozdov, kjer je pomembna predvsem lesnoproizvodna, torej gospodarska funkcija) in
- zemljišča na poselitev (ohranjanje možnosti za poselitev na obrobjih obstoječe poselitve in na drugih območjih, ki so zanimiva za gradnjo ter hkrati niso pomemben naravni vir za druge dejavnosti).

Z uresničevanjem zgoraj navedenih ciljev je treba zagotoviti skladen prostorski razvoj in ohranitev največjih krajinskih vrednosti posameznih krajinskih regij, za katere so zelena szanja povzeta po Regionalni razdelitvi krajinskih tipov (Marušič, 1998) in hkrati zagotoviti ohranitev in povečanje vrednosti mestnih krajin, za katere so cilji načrtovanja povzeti po elaboratu Načrtovanje mestne krajine (Ogrin, 1998).

Alpske krajine: Vzorci alpskih krajin so naravno najbolj ohranjeni krajinski vzroci v Sloveniji (skalovje, skalnate planote, pobočne izravnave s travinjem, strnjeni visokogorski gozdovi in alpske doline - morene), zato so smernice za njihovo urejanje predvsem varstvene. Omejevat je treba trajnejšo človekovo prisotnost, ki bi lahko zmanjšala vrednosti naravno ohranjenih območij in v čim večji meri ohranjati možnosti za razvoj naravnih procesov. Za umeščanje različnih objektov je treba poiskati vidno neizpostavljena mesta, gradnja v strnjenih gozdnih območjih ni dopustna. V primeru interesov po obnovi gorskih pašnikov naj se ohranja značaj nekdanjih planšarij vključno s stanovi, katerih sprememba v počitniške objekte bi naj bila dovoljena le izjemoma. Goloseki so v teh krajinah nedopustni, prav tako tudi trakasto oblikovanje presek za smučišča ali infrastrukturo, ob načrtovanju katerih bi bilo treba izkoriščati obstoječe jase.

Najslikovitejši vzorci alpskih krajin so doline - morene s prepletom naravnih prvin in človekove prisotnosti. Kmetijske melioracije, počitniške hišice in druge gradnje bi bilo treba prilagajati posebni geomorfologiji in členjenemu površinskemu pokrovu in s tem ohranjati tradicionalne načine rabe tal, kar je še zlasti pomembno na vidno izpostavljenih zemljiščih.

Krajine predalpskega sveta: Te krajine označujejo vzorci: skalni robovi, strnjeni gozdovi, celki, planotast svet, gričevje, ozke doline ter ravnine v širokih dolinah. Na vidno izpostavljenih značilnih geomorfoloških oblikah in strminah, ki jih praviloma porašča varovalni gozd, zaradi njihove ranljivosti ni dopustna gradnja infrastrukturnih vodov in smučišč. Pri načrtovanju tovrstnih objektov naj se ohranja obstoječe razmerje med strnjenimi gozdnimi površinami in jasami (obseg, razporeditev). Ohranjati je treba jasno začrtane gozdne robove, ki naj mejijo na travinje; to še zlasti velja za celke, ki se ne smejo pogozdovati. Novogradnje naj se prilagajajo stavbni morfologiji in naj se ne gradijo na robovih celkov in planot. Ohranjajo naj se stara in sadijo samo visokodebelna sadna

drevesa, na gričevnih območjih pa naj se ohranja prevladujoč obseg sadnega drevja v krajini. V ozkih dolinah naj se ohranja obrežna vegetacija v obvodnem prostoru, kjer novogradnje niso dopustne; te naj se načrtujejo na višja mesta, zunaj vplivov naravne dinamike vodotokov. Na širokih poljih predalpskega sveta, ki so s sodobnim poljedelstvom dobila poenoteno podobo, je treba omogočiti obnovo rastlinskega pokrova s posameznimi drevesi, skupinami grmovja in gozdčiči ter obnavljati in dograjevati strukturno urejenost, ki je pomembna za prepoznavnost posameznih območij ravninskega sveta.

Krajine subpanonskega sveta: Krajine subpanonskega sveta označujejo vzorci ravninskega njivskega sveta, poplavni logi, vzorci močvirnega sveta in gričevje z vinogradi in gozdovi ter doline v gičevju. Na ravninskih njivskih območjih je treba omogočiti ponovno uveljavitev vegetacijskih prvin, ki bi lahko povrnile prepoznavnost nekdanj drobno členjene strukture (posamična drevesa, živice, drevoredi). V poplavnih logih kot naravno najbolj ohranjenih predelih subpanonskega sveta naj se ohranjajo naravne prvine, kot so poplavna zemljišča, meandri in hidrofilno rastje. Podobno velja za zamočvirjene ravnice, ki naj bi se ohranjale, kar pomeni, da melioracije niso dovoljene ali pa morajo biti izvedene tako, da bo z zasaditvijo vsaj delno ohranjen značaj krajinskega vzorca. Na gričevju z vinogradi in sadovnjaki naj se ohranja značilna delitev površinskega pokriva med pobočji z različno ekspozicijo in s precejšnjim deležem naravnega rastja med vinogradi, v dolinah z vodotoki pa naj se ohranja obvodna vegetacija, ki se v teh predelih že postopno razrašča.

Krajine kraškega sveta notranje Slovenije: Te krajine označujejo kopasti vrhovi, poraščeni s strnjnim gozdom, kraška polja in mehko valovit svet planot ter planote s kraškim reliefom in kraške doline - podolja. Človekove posege v strnjene gozdove je treba čim bolj zmanjšati in omejiti na vidno neizostavljena mesta. Na kraških poljih je treba ohranjati kontrastem prehod v gozdne robove polj. Poljska delitev mora ob posodabljanju kmetijstva ohranjati osnovne smeri prvotne poljske delitve, prav tako pa je treba ohranjati notranjo ureditev polja s poselitvijo sredi polja, obdano z visokodebelnim sadnim drevjem in s travinjem na robovih. Na mehko valovitem reliefu je treba ohranjati obdelovalne terase, položene na pobočja po plastnicah, in preprečevati razpršeno poselitev, ki se tu sicer že pojavlja. Ohranjajo naj se drevesne živice v dolinah vodotokov in posamične skupine drevja in grmovja, ki še dodatno členijo krajino kraških planot. Agromelioracije, ki bodo vsaj deloma preprečile zaraščanje, naj ne uničijo drobnih geomorfoloških pojavov, ki so najopaznejša značilnost tega vzorca.

Krajine primorskega sveta Krajine primorskega sveta označujejo flišno gričevje, ravnine v dolinah, robovi kraških planot ter kraška polja, kraške planote in morje ter obala. Pri obnovah vinogradov na flišnem gričevju je treba upoštevati značilnosti sedanje rabe, za katero so značilni pokritost z vinogradi skorajda ne glede na ekspozicijo, ureditev teras po plastnicah in naravno rastje v grapah med pobočji. Na ravninah in na kraških poljih naj se ohranja posameznih visokodebelnih sadnih ali drugih dreves znotraj njivskega sveta, pri čemer je treba ohranjati tudi ostre rove kraških polj in notranjo strukturo polj. Skalni robovi planot, ki prehajajo v ravnine lai flišno gričevje, so najbolj naravno ohranjeni del v krajini, zakatero je sicer zelo značilna kmetijska raba, zato je treba dovoljevati posege v te robove samo izjemoma, npr. na manj vidnih mestih. Odločitve o obnavljanju pašnikov na kraških planotah mora temeljiti na utemeljeni gospodarski učinkovitosti, ob tem pa je treba upoštevati tudi kulturnozgoovinske in ekološke vidike. Bistvena značilnosti

primoskega sveta je morje, v katerem je treba ureditve za gojenje morskih organizmov združevati in omejiti na posebna območja ter jih prostorsko ustrezno urejati, plovila pa usmerjati v plovne koridorje. Na obali naj se ohranja obstoječe stanje, ki ga označujejo predvsem ozek pas proda pod flišnimi stenami in robovi solin, sicer pa naj se uveljavlja zelo racionalna raba tega prostorsko zelo omejenega prostora z intenzivnejšo izrabo že pozidanih predelov in z umeščanjem le takih rab, ki jih nimogoče uveljavljati v drugih predelih slovenskega prostora.

Mestne krajine: Zeleni sistemi v mestih se le redko oblikujejo scela, kot novotvorba (npr. ko v mestu ni zelenja ali ko mesto nastaja povsem nanovo), pogosteje pa se oblikuje postopno, kot nadgraditev zatečenih naravnih in umetnih danosti. Za uspešno zasnovo zelenega sistema je bistvena določitev njegove narave in značilnosti ob upoštevanju večplastne funkcije teh površin (členitev mestne zgradbe in rahljanje grajenega tkiva, ter oblikovanje mestne podobe, oddih, ter ekološka, varovalna in kulturna funkcija, ponekod tudi pridelovalna funkcija in pa zelenje kot pomembna sanacijska prvina). Pri urejanju mestne krajine je treba zagotavljati pestrost rab, čim lažjo dostopnost in preskrbljenost s komunikacijami, ustrezno razporeditev sestavin zelenega sistema po območju mesta, ekološko obogatitev naravnih členov sistema, prostorsko-varovalno učinkovitost, sanacijo krajinsko-ekološko in vidno razvrstjenih območij, izboljšavo povezav med sestavinami sistema in z vsem tem obogatitev mestne podobe.

4.2. Koncept prostorskega razvoja sistema krajine

Po analitičnem pregledu stanja in trendov ter problemov in priložnosti in alternativnih možnosti prostorskega razvoja slovenskega krajinskega prostora se kot najobetavnejši izkaže v prejšnjem poglavju predstavljeni 3. model. Ta namreč v največji meri zagotavlja uresničevanje v uvodu postavljenih ciljev prostorskega razvoja sistema krajine.

Izhajajoč iz tega modela se slovenski prostor členi v območja, ki se med seboj razlikujejo po stopnji razvojnih možnosti. Z uveljavitvijo tako zasnovanih planskih kategorij se oblikujejo območja, kjer so podarjene bodisi razvojne možnosti bodisi varstveni interesi, vendar pa se v celotnem slovenskem krajinskem prostoru uveljavlja v planu opredeljeni minimalni prag zagotavljanja varstvenih interesov in gospodarske učinkovitosti.

1. Območja prednostnega razvoja: v teh območjih je predviden prednostni razvoj gospodarskih dejavnosti, ob čemer pa se z usmeritvami za njihov prostorski razvoj (lokacije in tehnologije) zagotavlja varstvo naravnih virov. Vendarle bo moral razvoj v teh območjih potekati na način, ki bo hkrati z ekonomsko in tehnološko učinkovitostjo zagotavljal tudi spoštovanje vrednosti naravnega in kulturnega okolja.

2. Območja razvoja ob hkratnem varstvu vrednot: gre za naravno bolj ohranjena območja in za kakovostno kulturno krajino ter za območja pomembnejših naravnih virov, kjer se bodo morale razvojne dejavnosti prilagajati zahtevam za varstvo naravnih virov ter ekoloških in kulturnih značilnosti krajine. V teh območjih bo zahtevano poudarjeno spoštovanje načel vzdržnosti.

3. Območja prednostnega varstva vrednot: ta območja zajemajo naravno najbolj ohranjena območja in območja najvrednejše kulturne krajine, kjer bo ves razvoj podrejen

ohranjanju ekosistemskih vrednosti in krajinske zgradbe. Hkrati se v to kategorijo uvrščajo območja najbolj ogroženih naravnih virov, ki zahtevajo posebno varstvo.

Preglednica 4: Umeščanje planskih kategorij posameznih sektorjev v 3 kategorije sistema krajine

SISTEM KRAJINE - PREGLED PLANSKIH VSEBIN		
	območja v sistemu krajine	planske kategorije posameznih dejavnosti – sektorjev
1	OBMOČJA PREDNOSTNEGA RAZVOJA	<ul style="list-style-type: none"> • območja prednostnega kmetijstva • območja gozdov intenzivnega razvoja gozdarstva • strateško energetska pomembna območja • strateško pomembna območja nekovinskih mineralnih surovin • območja razvoja v okviru obstoječe rabe in izboljšanje stanja vodnega in obvodnega prostora
2	OBMOČJA RAZVOJA OB HKRATNEM VARSTVU VREDNOT	<ul style="list-style-type: none"> • območja zadržanega razvoja kmetijstva • območja opuščanja kmetijstva in menjavanja rab • varovana območja gozdov s poudarjeno večnamensko rabo • območja edinstvenih nahajališč mineralnih surovin • območja omejenega razvoja, območja možnih sprememb vodnega in obvodnega prostora • širša območja naravnih vrednot • širša območja kulturnih vrednot
3	OBMOČJA PREDNOSTNEGA VARSTVA VREDNOT	<ul style="list-style-type: none"> • ožja območja naravnih vrednot • ožja območja kulturnih vrednot • strogo varovana območja gozdov • območja varstva vodnega in obvodnega prostora
4	POSEBNA OBMOČJA	<ul style="list-style-type: none"> • območja sanacij kmetijskega prostora • območja razvrednotenih gozdov in območja degradiranih gozdov • območja sanacij območij mineralnih surovin

Po soočanju te zasnove z zasnovo prostorskega razvoja sistema poselitve in infrasturkturkih sistemov se bodo zgoraj navedena območja verjetno prekrivala z območji za poselitve in infrastrukturo, zato bo treba pri pripravi plana postaviti prioritete. Glede na to, da med pripravo plana ne bo mogoče razrešiti nekaterih vprašanj ob prekrivanju različnih interesov, je smotno oblikovati še četrto kategorijo območij, v katero se bodo predvidoma uvrščala območja konfliktov in območja prepletanja različnih interesov. V to kategorijo naj bi se uvrstila npr. tudi območja sanacij v okviru izkoriščanja mineralnih surovin, območja sanacij kmetijskih območij in območja degradiranih gozdov. Za ta območja naj bi opredeljevali zelena stanja in usmeritve za usmerjanje prostorskega razvoja šele naknadno, po izdelavi ustreznih analiz in po postavitvi prioritete glede zadovoljevanja razvojnih oz. varovalnih interesov.

V nadaljevanju so predstavljene vse zgoraj navedene planske kategorije, povzete po zasnovah prostorskega razvoja za posamezne dejavnosti v sistemu krajine.

4.2.1. Predstavitev planskih kategorij sektorjev v sistemu krajine

Za lažje razumevanje predlaganega koncepta prostorskega razvoja sistema krajine so v nadaljevanju predstavljene planske kategorije sektorjev, ki so prikazane v zgornji preglednici.

4.2.1.1. Kmetijstvo

a) Območja prednostnega kmetijstva

Ta območja naj bi obsegala najvišje vrednosti kategorizacije za posamezne dejavnosti in najmanj ranljiva območja za kmetijstvo. Izvajanje dejavnosti naj bi se tu ravnalo po splošnih načelih varstva okolja. Tu so možne vse vrste agrarnih operacij in ukrepov, kot so komasacije, regulacije, hidromelioracije in namakanje, spremembe namembnosti teh območjih pa se dovolijo le ob pogoju, da je predhodno pripravljen načrt reorganizacije kmetijskih zemljišč v pridelovalnem in krajinskem smislu. V ta območja ne sodijo območja varstva naravnih in kulturnih vrednot.

b) Območja zadržanega razvoja kmetijstva

To so območja, kjer je kmetijska dejavnost sicer pomembna nosilka značaja krajine, kot ekonomska kategorija pa je sekundarnega pomena bodisi zaradi naravnih omejitev bodisi zaradi drugih posebnosti in izjemnosti. Sem uvrščamo tudi območja posebnih kultur za vinograde, sadovnjake. Znotraj te kategorije je potrebno določiti območja tako imenovanih posebnih leg kot posebej zavarovana območja kmetijske pridelave ter območja varstva narave, varstva krajine in krajinske kulturne dediščine. Za izboljšanje kmetijskih zemljišč so dopustne preнове vinogradov, krčenje površin in agromelioracije ob predhodno izdelani PVO in na podlagi krajinsko ureditvenih načrtov

c) Območja opuščanja kmetijstva in menjavanja rab

Gre za območja, kjer potekajo intenzivni procesi zaraščanja, a obstajajo sorazmerno dobre naravne razmere za kmetijstvo. Dopušča se tudi menjavanje kmetijske in gozdarske rabe (zaraščanje kmetijskih zemljišč, a tudi vzpostavljanje mejnih gozdnih zemljišč nazaj v kmetijsko rabo). Potencialna območja menjavanja rab in marginalizacije kmetijstva morajo biti preverjena tudi z ranljivostnimi študijami, za načine poseganja morajo biti določeni predhodni pogoji.

d) Območja sanacij kmetijskega prostora

V preteklosti je bilo v kmetijskem prostoru z agrarnimi ukrepi v prostoru narejeno veliko škode. Nekatera od takih območij bodo lahko predmet sanacij. Sanacija predstavlja namen, da popravimo določeno stanje v prostoru, ki je opredeljeno kot degradacija. V to kategorijo se uvrščajo območja, kjer je treba izvajati sanacijske ukrepe za izboljšanje stanja kmetijskih zemljišč. Sanacija je lahko opredeljena kot posebna postavka znotraj vsakega območja posebej v kolikor gre za razvrednotenja naravnih sestavin zaradi kmetijstva (eolska erozija, krajinska siromašnost, propadanje gozdov, regulacije ipd.).

4.2.1.2. Gozdarstvo

a) Območja gozdov intenzivnega razvoja gozdarstva

Gre za območja intenzivnega gospodarjenja z gozdom, kjer je potek razvoja predviden na način, ki bo hkrati z ekonomsko in tehnološko učinkovitostjo spoštoval tudi prvine naravnega in kulturnega;

b) Varovana območja gozdov s poudarjeno večnamensko rabo

Gre za območja srečevanje različnih interesov, kjer planirane dejavnosti, zaradi prisotnosti ekoloških, fiziografskih in kulturnih značilnosti krajine, zmanjšajo intenzivnost izkoriščanja naravnih dobrin in se obnašajo po načelu vzdržnosti;

c) Strogo varovana območja gozdov

Gre za območja, kjer je razvoj podrejen ohranjanju ekoloških, fiziografskih in kulturnih značilnosti krajine;

d) Območja razvrednotenih gozdov in območja degradiranih gozdov

V to kategorijo se uvrščajo območja, kjer so gozdovi razvrednoteni zaradi zunanjih vplivov in je treba ob načrtovanju prostorskega razvoja zagotoviti sanacijo razvrednotenih območij

4.2.1.3. Vodno gospodarstvo

a) Območja varstva vodnega in obvodnega prostora

- prostorsko manj obsežna območja izjemnih in največjih vrednot VOP, pretežno zunaj območij poselitve in intenzivnega razvoja. Razvoj naj bi bil tu možen le takrat, kadar bo nujno potreben za ohranjanje kvalitet. Načeloma ne bodo dovoljeni novi posegi, obstoječa intenzivna raba pa naj bi se postopoma ekstenzivirala in opuščala. Tu naj se zagotavlja varovanje vode kot naravnega vira, naravne dinamike in naravnih in kulturnih vrednot, poleg tega pa se varuje ali ponovno vzpostavlja (sanira) naravno okolje v vodnem in obvodnem prostoru

b) Območja omejenega razvoja, območja možnih sprememb, vstopov raznih sektorjev, različnih posegov in izboljšanja stanja

- prostorsko obsežnejša območja večjih vrednot vodnega in obvodnega prostora. Razvoj v območju bo podrejen ohranjanju vrednot, prioriteto naj bi se kvaliteta območja izkoristila kot potencial za turizem, rekreacijo v naravnem okolju. Posegi so možni, vendar ob upoštevanju varovanja naravne prvobitnosti in doživljajskih kvalitet prostora. Zagotavljati bo potrebno varovanje naravne dinamike, vodnih količin in kvalitet, naravnih značilnosti, strukturne in biološke pestrosti vodnih in obvodnih ekosistemov.

c) Območja razvoja v okviru obstoječe rabe in izboljšanje stanja, območja usmerjenega razvoja

- območja z visoko stopnjo prizadetosti naravnega stanja, območja spremenjenega naravnega stanja, to so območja poselitve, proizvodnje, močnejše infrastrukture (uničena močvirja, mokrotni svet vlažnih travnikov zaradi osuševanja, spremembe naravnih strug vodotokov zaradi energetske izrabe ali zmanjšane doživljajske vrednosti) so prostorsko najobsežnejša. Razvoj bo v tem območju temeljil na zadržanem koriščenju vode in

obvodnega prostora. Na razvrednotenih območjih bo treba vzpostavljati kakovostnejše stanja ev vodnem in obvodnem prostoru ter v čim večji meri ohranjati naravne prvine.

4.2.1.4. Raba mineralnih surovin

a) strateško energetska pomembna območja

- obstoječa in raziskovalna območja za izkoriščanje premoga, nafte in plina in območja za izkoriščanje geotermalnih vod

b) strateško pomembna območja nekovinskih mineralnih surovin

- območja državnega in regionalnega pomena

c) območja edinstvenih nahajališč

- lokalitete izkoriščanja redkih mineralnih surovin in občasnih odvzemov

d) območja sanacij območij mineralnih surovin

- opuščena območja, območja v zapiranju in območja izkoriščanja, ki jih je zaradi velikega razvrednotenja prostora potrebno v naslednjem planskem obdobju sanirati

4.2.1.5 Varstvo naravnih in kulturnih vrednot

a. Ožja območja naravnih vrednot

- naravni rezervati, najbolj varovani predeli naravnih parkov oz. območja z zelo visoko stopnjo naravne ohranjenosti. Hkrati gre za območja, ki imajo primerjalno večji pomen za državo in za območja, v katerih so velike naravne vrednosti že ogrožene. Zaradi velikih naravnih vrednosti so zahteve po ohranjanju naravne zgradbe in naravnih procesov v teh območjih zelo omejujoče, ponekod celo izključujoče za vse razvojne dejavnosti.

b. Širša območja naravnih vrednot

- območja z visoko stopnjo naravne ohranjenosti in območja naravnih parkov zunaj kmetijske kulturne krajine. V teh območjih so varstvene zahteve usmerjene predvsem v ohranjanje naravne zgradbe in naravnih procesov. V teh območjih naj bi bile razvojne možnosti večine sektorjev zelo omejene.

c. Ožja območja kulturnih vrednot

- izjemne kulturne krajine. Gre za območja, ki imajo največji pomen za državo in za območja, v katerih so velike kulturne vrednosti že ogrožene. Varstvene zahteve po ohranjanju oz. ponovnem vzpostavljanju kulturnih vrednot so v teh območjih zelo omejujoče za razvojne interese.

d. Širša območja kulturnih vrednot

- območja kompleksnega varstva kulturne dediščine in krajine posebnih vrednosti. Varstvene zahteve, vendar so nekoliko manjše kot v ožjih območjih, tako da naj bi bil prostorski razvoj posameznih dejavnosti manj omejujoč. V teh območjih je treba zadržati rabo prostora in jo ponekod celo ponovno vzpostavljati ter vzpodbujati poseljenost in nadaljnjo, predvsem kmetijsko rabo prostora.

4.2.2. Priprava grafičnega prikaza sistema krajine

Zasnova prostorskega razvoja sistema krajine je pripravljena kot sinteza zasnov prostorskega razvoja kmetijstva, gozdarstva, vodnega gospodarstva in pridobivanja mineralnih surovin ter varstva naravnih in kulturnih vrednot. Zato pri pripravi grafičnega dela izhajamo iz kart - zemljevidov posameznih zasnov. Pri tem je pomembno, da se zasnove prostorskega razvoja sektorjev, ki jim krajinski prostor predstavlja pomemben naravni vir, pri svojih potrebah po prostoru ponekod dopolnjujejo (npr. kmetijstvo in gozdarstvo), kar lahko vodi k skladni rabi, bodisi prekrivajo (npr. pridobivanje mineralnih surovin in kmetijstvo ter gozdarstvo), kar lahko vodi h konfliktnim situacijam. Še večje konflikte je treba pričakovati ob prekrivanju razvojnih območij z interesi za varstvo naravnih, in predvsem za varstvo kulturnih vrednot. Ti se namreč se uveljavljajo v kulturni krajini, v kateri se pojavlja vrsta različnih razvojnih dejavnosti in rab prostora.

Tako se ob medsebojnem prekrivanju planskih območij posameznih sektorjev izpostavljajo vprašanja meril za:

- določitev prioritete med posameznimi razvojnimi sektorji (primarna oz. izključna raba, npr. kmetijstvo in gozdarstvo),
- določitev pravil ob sočasnem uveljavljanju nekaterih dejavnosti in rab prostora (npr. vodno gospodarstvo in kmetijstvo) in
- določitev prioritete med razvojnimi interesi, ki želijo uveljaviti možnosti za rabo in hkrati varstvo naravnih virov in interesi varstva naravnih in kulturnih vrednot, ki omejujejo razvoj ali ga celo izključujejo.

Neposredno izhodišče za pripravo takega grafičnega prikaza je spodnja matrika, ki prikazuje umeščanje planskih kategorij posameznih sektorjev v planska območja sistema krajine.

Matrika 1: Prikaz umeščanja planskih kategorij posameznih sektorjev v planska območja sistema krajine

območja v sistemu krajine zasnove prost. razvoja po območjih	območja prednostnega razvoja	območja srednjega razvoja in varstva	območja prednost. varstva vrednot	posebna območja
1.ZASNOVA PROSTORSKEGA RAZVOJA KMETIJSKIH OBMOČIJ				
a – območja prednostnega kmetijstva	x			
b – območja zadržanega razvoja kmetijstva		x		
c - območja opuščanja kmetijstva in menjavanja rab		x		
d - območja sanacij kmetijskega prostora (posebna območja)				x
2. ZASNOVA PROSTORSKEGA RAZVOJA GOZDNIH OBMOČIJ				
a - Območja gozdov intenzivnega razvoja gozdarstva	x			
b -Varovana območja gozdov s poudarjeno večnamensko rabo		x		
c - Strogo varovana območja gozdov			x	
d - Območja razvrednotenih gozdov in območja degradiranih gozdov (posebna območja!)				x
3. ZASNOVA PROSTORSKEGA RAZVOJA OBMOČIJ MINERALNIH SUROVIN				
a – strateško energetska pomembna območja	x			
b – strateško pomembna območja nekovinskih mineralnih surovin	x			
c - območja edinstvenih nahajališč		x		
d - *območja sanacij (posebna območja!)				x
4. ZASNOVA PROSTORSKEGA RAZVOJA VODNEGA IN OBVODNEGA SVETA (VOP)				
a – območja varstva vodnega in obvodnega prostora			x	
b – območja omejenega razvoja, območja možnih sprememb,		x		
c – območja razvoja v okviru obstoječe rabe in izboljšanje stanja	x			
5. ZASNOVA PROSTORSKEGA RAZVOJA OBMOČIJ NARAVNIH IN KULT. VREDNOT				
a - ožja območja naravnih vrednot			x	
b - širša območja naravnih vrednot		x		
c - ožja območja kulturnih vrednot			x	
d - širša območja kulturnih vrednot		x		

Priprava grafičnega prikaza zasnove prostorskega razvoja sistema krajine izhaja iz izhodišč:

- zasnova mora prekriti celoten slovenski prostor,
- grafični prikaz zasnove mora predstaviti členitev slovenskega prostora na območja, kjer naj bi se prednostno uveljavljal razvoj (torej prednostna raba ob hkratnem varstvu naravnih virov), zatem območja, kjer naj bi se razvoj (raba naravnih virov) uveljavljal ob hkratnem varstvu naravnih in kulturnih vrednot in območja, kjer naj bi se prednostno uveljavljali interesi varstva vrednote (predvsem naravnih in kulturnih, pa tudi naravnih virov).

Glede na to, da med pripravo te naloge zaradi pomanjkanja sektorskih podatkov in strokovnih podlag še niso bili pripravljene dokončni grafični prikazi zasnove prostorskega razvoja kmetijskih in gozdnih območij, vodnega in obvodnega prostora, izkoriščanja mineralnih surovin in varstva naravnih in kulturnih vrednot, v tej fazi tudi ni mogoče pripraviti grafičnega prikaza zasnove prostorskega razvoja sistema krajine. Zato prilagamo le prostorska prikaza kmetijskih območij Slovenije (Zasnova prostorskega razvoja območij za kmetijstvo, 1999) in območij z različnimi stopnjami ustreznosti za pridobivanje mineralnih surovin (Zasnova prostorskega razvoja območij območij mineralnih surovin, 1999), ki pa nista preverjeni s strani sektorjev.

Na podlagi dosedanjega dela in usklajevanja s pripravljenci posameznih zasnov, katerih sintezo predstavlja pričujoča naloga, predlagamo le postopek priprave grafičnega prikaza zasnove prostorskega razvoja sistema krajine.

Ta naj bi potekal v okviru 3 delovnih korakov:

1. KORAK: Združevanje grafičnih prikazov zasnov prostorskega razvoja gozdarstva, kmetijstva, vodnega gospodarstva in pridobivanja mineralnih surovin;

2. KORAK: Izdelava karte A s prikazom medsebojnega **prekrivanja območij prednostnega razvoja posameznih sektorjev** (npr. najustreznejša kmetijska zemljišča in pridobivalno območje mineralnih surovin), ki prikazuje **območja prekrivanja prednostnega razvoja in prednostnega varstva naravnih virov** (npr. prednostni razvoj kmetijstva na območju varstva podtalnice). S tem se določijo konfliktna območja (kjer v fazi priprave te zasnove še ni mogoče opredeliti prioritete), ki predstavljajo območja prekrivanja interesov razvoja in varstva naravnih virov;

3. KORAK: Izdelava karte B kot rezultat **prekrivanja karte A** (območja prednostnega razvoja in območja prekrivanja interesov razvoja in varstva naravnih virov) **s prikazom območij varstva naravnih in kulturnih vrednot** (ožjih z najvišjo stopnjo varstva in širših z nižjo stopnjo varstva).

Karta B bo že prinesla členitev slovenskega prostora na območja, kjer naj bi imeli prednost razvojni ali pa varstveni interesi.

- Medsebojno prekrivanje najbolj varovanih območij prikaže območja, kjer je treba uveljavljati **prednostno varstvo vrednot** (naravnih, kulturnih in naravnih virov), kar velja tudi za ožja območja varstva naravnih in kulturnih vrednot in za (majhna) območja varstva ogroženih, redkih, državno pomembnih naravnih virov, ki zahtevajo rezervatno varstvo (npr. gozdni rezervati, ožji pasovi vodnih virov, izjemne krajine, kulturni spomeniki, nahajališča redkih mineralnih surovin).

- Kjer se pojavi prekrivanje območij varstva z razvojnimi območji, dobimo **območja razvoja ob hkratnem varstvu vrednot**.
- Kjer ni območij varstva, obstajajo pa razvojni interesi (glej karto A), se opredelijo kot **območja prednostnega razvoja**, pri čemer je treba medsebojno uskladiti razvojne sektorje.

Odločanje o prioritetah med različnimi razvojnimi sektorji bo mogoče opraviti na strokovi ravni. Tako je npr. v zasnovi določeno, kje ima izkoriščanje nekega vira pred varstvom naravnih ali kulturnih vrednot in obratno (npr.: izkoriščanje redkih mineralnih surovin se lahko odvija tudi na območjih najboljših kmetijskih zemljišč), kar pa je opredeljeno samo v pisnem delu. Nasprotno je odločitev o prioritetah med razvojnimi interesi in varstvom vrednot tudi grafično prikazana v okviru območij prednostnega varstva vrednote, prednostnega razvoja in območij razvoja ob hkratnem varstvu vrednot.

Merila za odločanje o prioritetah so:

- nacionalni interes,
- izjemnost vira ali vrednote,
- pomen za nacionalno identiteto,
- obnovljivost vira,
- ogroženost vira ali vrednote,
- mednarodni pomen vira ali naravne ali kulturne vrednote.

V primerih, ko določitev prioritet in s tem jasna slika o zelenem stanju določenih območij v fazi priprave te zasnove ni mogoča, je predlagana uvrstitev v posebna območja.

Podatki in podlage, ki naj bi jih morali posredovati sektorji

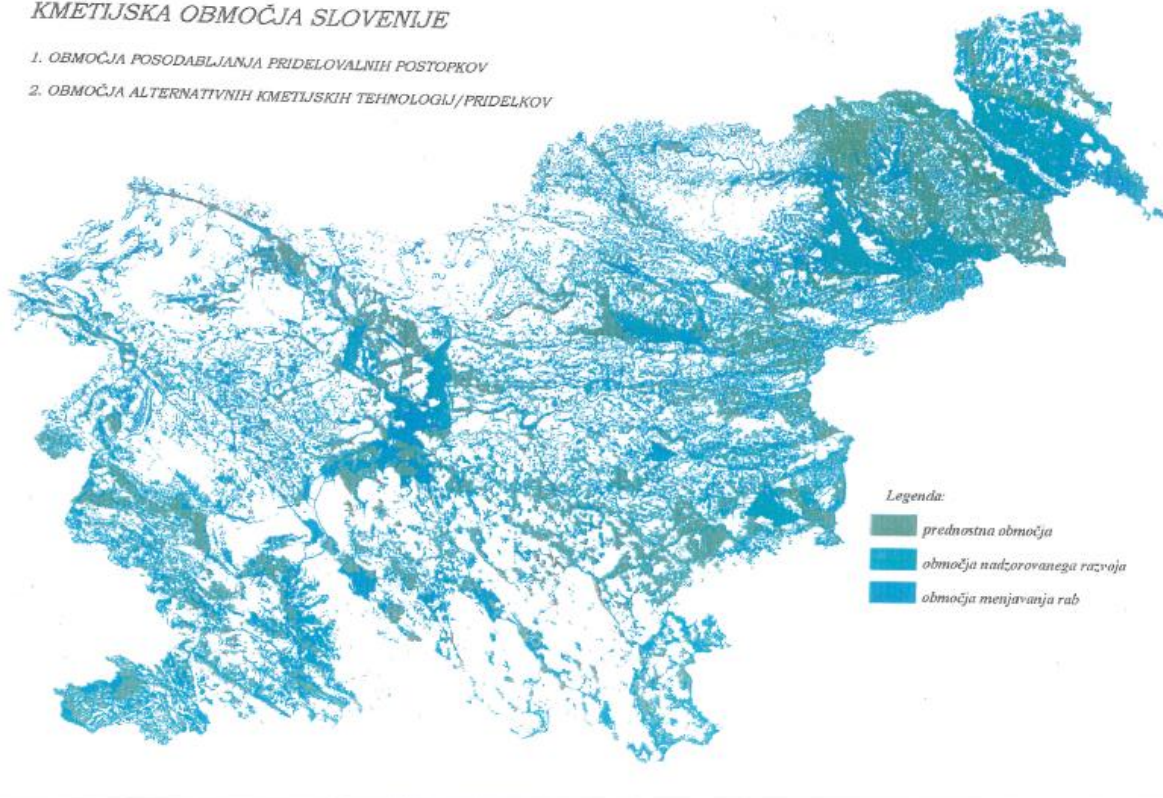
1. prikazi območij za kmetijstvo oz. preveritev priloženega prikaza kmetijskih območij Slovenije ter drugi podatki, ki so potrebni za dokončno izdelavo zasnove prostorskega razvoja območij za kmetijstvo;
2. prikazi območij za gozdarstvo ter drugi podatki, ki so potrebni za dokončno izdelavo zasnove prostorskega razvoja gozdnih območij;
3. prikazi območij vodnega in obvodnega prostora, ki so potrebni za dokončno izdelavo zasnove prostorskega razvoja vodnega in obvodnega prostora;
4. podatki, ki so potrebni za dokončno izdelavo zasnove prostorskega razvoja območij mineralnih surovin;
5. prostorski prikaz ekološko pomembnih območij in posebnih varstvenih območij ter ožjih in širših zavarovanih območij po zakonu o ohranjanju narave in prikaz dediščinskih kulturnih krajin kot ožjih območij varstva kulturnih vrednot;
6. nabor meril za določanje prioritet varstva naravnih vrednot pred varstvom kulturnih vrednot in pred uresničevanjem razvojnih ciljev, na podlagi katerih naj bi v prostorskem planu zagotavljali državni interes za varstvo naravnih vrednot.

Vsa območja naj bodo opredeljena v transparentnem postopku, ki bo zajel celoten slovenski prostor in bo izveden na podlagi prostorsko opredeljenih meril, ki jih postavi, tako da bodo posamezna območja prostorsko opredeljena ter da bo razvidno kopičenje posameznih razvojnih interesov oz. vrednosti. Tak prikaz bo namreč lahko edino argumentirano izhodišče za uveljavljanje ciljev posameznih sektorjev ob njihovem soočanju s cilji drugih razvojnih sektorjev in s cilji varstva kulturnih vrednot.

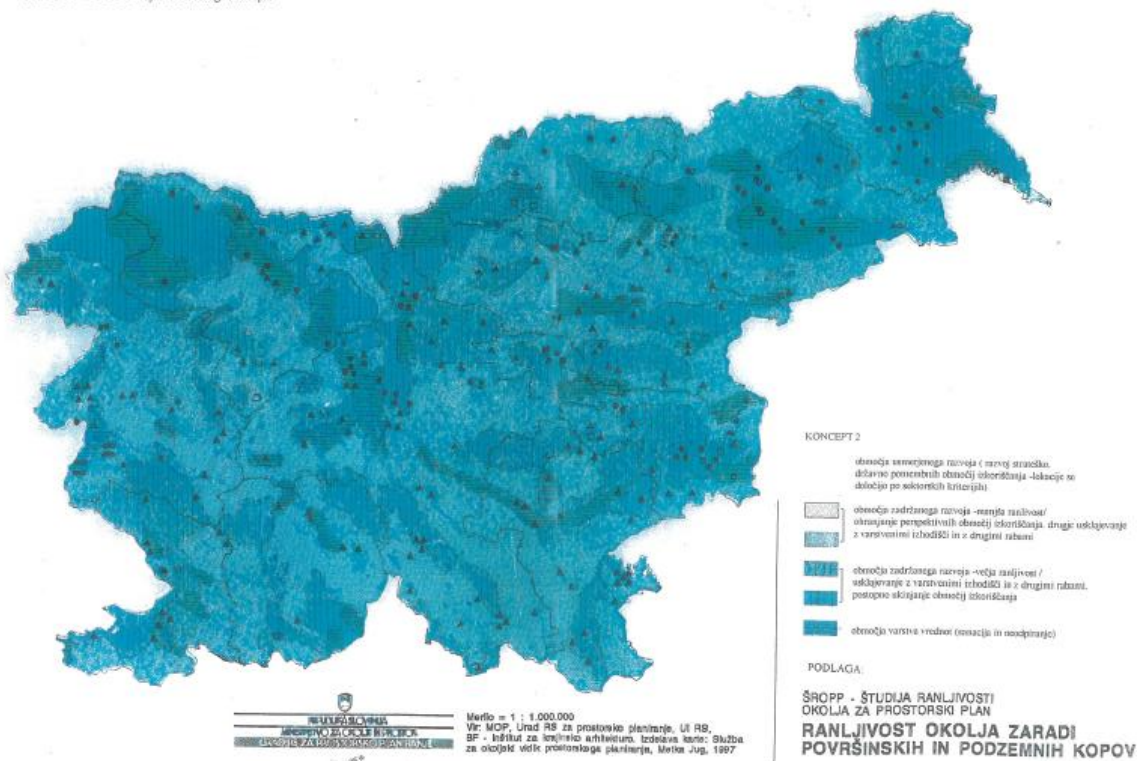
KMETIJSKA OBMOČJA SLOVENIJE

1. OBMOČJA POSODABLJANJA PRIDELOVALNIH POSTOPKOV

2. OBMOČJA ALTERNATIVNIH KMETIJSKIH TEHNOLOGIJ/PRIDELKOV

PRILOGA 4: skica razvojno varstvenega koncepta

4.3. Usmeritve za prostorski razvoj posameznih dejavnosti v sistemu krajine

Poleg grafičnih prikazov bodo v pisnem delu plana pripravljene usmeritve za usmerjanje prostorskega razvoja posameznih območij. V okviru prostorskega razvoja sistema krajine so pripravljene smernice za poseganje v prostor v okviru posameznih sektorjev, ki ob svojem uresničevanju oblikujejo krajinski prostor. Usmeritve so pripravljene na podlagi ocenjenega stanja krajinskega prostora ter predpostavljenih možnih negativnih vplivov razvojnih dejavnosti, ki bi utegnili spreminjati krajinsko zgradbo. Ob upoštevanju teh usmeritev naj bi se prostorski razvoj posameznih planskih območij odvijal v smeri zgoraj opredeljenih zelenih stanj slovenskih krajin.

a in druge, na naravne vire in na naravne in kulturne vrednote naravnih potencialov prostora za posamezne dejavnosti in rabe prostora. Večje in manjše omejitve razvojnih možnosti odrazile (poleg grafičnih prikazov z različnimi obsegi območij varstva vrednot, območij prednostnega razvoja in območij razvoja ob hkratnem varstvu vrednot) tudi v pisnem delu, torej v usmeritvah za poseganje v prostor.

Usmeritve so pripravljene za vsa tri območja v sistemu krajine, pri čemer je upoštevan v prejšnjem poglavju predstavljeni 3. model prostorskega razvoja sistema krajine, ki prepostavlja srednjo stopnjo razvoja in varstva vrednot.

4.3.1. Usmeritve za območja prednostnega razvoja

V teh območjih je predvidena intenzivna gospodarska raba naravnih virov, ki so osrednja vrednota v teh območjih. Razvoj naj bi v njih potekal na način, ki bo hkrati z ekonomsko in tehnološko učinkovitostjo spoštoval tudi prvine naravnega in kulturnega okolja, predvsem pa obnovljivost in vzdržno rabo prostora kot naravnega vira, ki je pogoj za obstoj in razvoj posameznih sektorjev. Zaradi odsotnosti posebnih naravovarstvenih zahtev in posebnih kulturnih vrednosti je treba pričakovati pritisk različnih sektorjev na ta območja, zato bodo še posebej pomembna medsebojna usklajevanja. V nadaljnjih fazah prostorskega načrtovanja bo treba določiti prioritete, ki bi morale temeljiti na pomenu posameznih sektorjev, njihovih razvojnih možnostih in trendih v Sloveniji in v širšem prostoru ter ne nazadnje na potrebah posameznih sektorjev.

Na teh območjih je prioriteten razvoj različnih sektorjev, varstveni interesi pa so manj pomembni. Vendarle bo tudi v teh območjih treba zagotavljati minimalno raven varstva okolja oz. prostorskih vrednosti, kar pomeni, da usmeritve za ta območja vsebujejo t.i. obvezni minimum okoljevarstvenih ukrepov oziroma upoštevanja varstva naravnih in kulturnih vrednot pa tudi naravnih virov. Na planski ravni še ne bo določeno, kateri razvojni sektor ima na območjih prednostnega razvoja prioriteto, kar bo sicer odvisno od več dejavnikov. Prednost naj bi vendarle imele dejavnosti, ki imajo najboljši gospodarski učinek, ki povzročajo najmanjše negativne vplive na naravne vire in podobno. V območjih prednostnega razvoja naj bi bile načeloma možne vse pojavne oblike dejavnosti, ki jih izvajajo posamezni sektorji, če le ne bo ob poseganju v prostor prišlo do preseganja zakonskih pragov (emisije,...) in drugih negativnih sprememb, ki bi vodile k razvrednotenju prostora - čemur pa se je mogoče izogniti s strokovnimi podlagami in preverjanji načrtovanih posegov v nadaljnjih načrtovalskih postopkih (občinski plani,

prostorska izvedbena dokumentacija). Vsekakor bo zaradi velikih razvojnih možnosti na teh območjih pomembno medsektorsko usklajevanje in določanje prioritet, pri čemer bo lahko eden od odločilnih dejavnikov sprejemljivost posameznih posegov glede na stopnjo ranljivosti okolja.

Usmeritve za posamezne dejavnosti v teh območjih:

Kmetijstvo: v območjih prednostnega razvoja se lahko uveljavljata usposabljanje in izboljševanje kmetijskih zemljišč za izvajanje sodobnih oblik in tehnologij rabe tal (različne kmetijske operacije za izboljšanje kmetijskih zemljišč z namakanjem, osuševanjem in uravnavanjem obdelovalnih površin, krčenje zaraščenih površin ipd., prenavljanje vinogradov in urejanje drugih trajnih nasadov, urejanje pašnikov na območjih z omejenimi dejavniki za kmetijstvo ipd.). Vendarle je treba zagotavljati splošna načerla varstva okolja in ohranjati temeljna prostorska razmerja v krajini, kar se nanaša predvsem na členjenost kmetijskih površin z vegetacijskimi prviniami (živice, posamična drevesa, skupine drevja), ki poleg vidnih vrednosti in prepoznavnosti posameznih krajskih območij prispevajo k zagotavljanju sprejemljivejših ekoloških razmer. Pri tem je treba zagotavljati, da bodo vplivi morebitnih onesnaženj (predvsem zaradi gnojenja in zaščite rastlin) ostali v normativno določenih okvirih.

Gozdarstvo: dovoljeno je izvajanje vseh gozdnogospodarskih ukrepov razen golosekov. Pri gradnji gozdnih cest je treba zagotavljati hitro sanacijo vkopnih brežin, kar še zlasti velja za vidno izpostavljena pobočja.

Vodno gospodarstvo: v teh območjih so dovoljeni urejanje voda, zajemanje vodnih virov, gradnja zadrževalnikov in druge vodnogospodarske ureditve v okviru vodnega gospodarstva in za potrebe drugih sektorjev - kmetijstva, energetike ipd., pri čemer pa je treba zagotavljati sonaravne pristope in izboljšanje morebitnih obstoječih razvrednotenih vodotokov. Pri zajemanju vodnih virov je reba zagotavljati njihovo obnovljivost.

Raba mineralnih surovin: v območjih prednostnega razvoja so možni pridobivanje energetskih, kovinskih in nekovinskih mineralnih surovin v obstoječih kopih in na novih površinah, pa tudi raziskovalna dejavnost z opredelitvijo raziskovalnih površin. Prednost imajo vendarle izkoriščanja obstoječih kopov, s čimer naj bi v določenem časovnem obdobju zagotovili njihovo sanacijo. Hkrati je treba minimizirati negativne vplive izkoriščanja mineralnih surovin in transporta na bivanjsko okolje. Pri sanacijah že odprtih kopov in drugih površin, poškodovanih zaradi pridobivanja v preteklosti, so cilj prostorske ureditve za različne nadomestne rabe, izjemoma pa tudi razvoj naravne sukcesije oz. vzpostavljanje sekundarnih biotopov.

Varstvo naravnih in kulturnih vrednot: v območjih prednostnega razvoja naj ne bi bilo območij varstva naravnih in kulturnih vrednot, razen točkovnih spomenikov, za katere pa je treba upoštevati vartsvene režime;

Poselitev: v teh območjih ni večjih omejitev za poselitev, pa najsi gre za obseg površin, ki naj bi se namenile pozidavi ali pa za namembnost (stanovanjska gradnja, turistična namembnost, industrija). Tehnološke rešitve morajo zagotavljati, da bodo emisije in imisije ostale pod zakonskimi pragovi. Gradnja večjih objektov iun industrijskih

kompleksov naj bo usmerjena na območja, ki niso vidno izpostavljena iz naselij, prometnic ali turističnih območij.

Infrastruktura: v območjih prednostnega razvoja je dovoljena gradnja vseh infrastrukturnih objektov in omrežij, pri čemer morajo tehnološke rešitve upoštevati zakonske pragove glede vplivov na sestavine okolja. Pri načrtovanju koridorjev za infrastrukturne vode in prometnice je treba iskati možnosti za njihovo speljavo zunaj strnjениh gozdnih območij oz. preseke načrtovati zunaj vidno izpostavljenih leg. Pri načrtovanju točkovnih infrastrukturnih objektov, kot so termoelektrarne ali hidroelektrarne, imajo prednost lokacije, kjer je podoben objekt že postavljen oz. vodotoki, ki so že uporabljeni za energetska izrabo, pri čemer je treba ob novogradnji, širitvi ali prenovi zagotoviti izboljšanje ekoloških in vidnih vrednosti.

4.3.2. Usmeritve za območja razvoja ob hkratnem varstvu vrednot

V to kategorijo se uvrščajo naravno ohranjena območja in območja vrednejše kulturne krajine, ki sicer nimajo izjemnih vrednosti, vendar pa bodo v njih morale planirane razvojne dejavnosti zaradi prisotnosti ekoloških, fiziografskih in kulturnih značilnosti krajine poudarjeno upoštevati načelo vzdržnosti. Tudi v teh območjih bo zelo pomembno in težavno medsebojno usklajevanje različnih razvojnih sektorjev (v primerih sopejavljanja interesov za razvoj različnih dejavnosti na istem območju), poleg tega pa zahtevno tudi usklajevanje razvojnih interesov posameznih sektorjev z varstvenimi interesi.

Bolj kot pri območjih prednostnega razvoja je v teh območjih smotrno - kolikor je to mogoče - vnaprej opredeliti, katere pojavnne oblike dejavnosti so možne in katere ne. Tu namreč obstaja večja verjetnost za pojav konfliktov z varstvenimi interesi, kar je na ravni državnega plana mogoče ugotavljati le za večja območja in najizrazitejše prostorske vrednosti ter največje načrtovane posege. Sprejemljivost posameznih načrtovanih posegov bo sicer mogoče na podrobnejši ravni ugotavljati v postopkih priprave prostorske dokumentacije od občinskih planov do izvedbenih načrtov ter prek presoj vplivov na okolje do same izvedbe.

Usmeritve za posamezne dejavnosti v teh območjih:

Kmetijstvo: v teh območjih je kmetijska raba tal omejena z zahtevami za ohranitev naravnih in kulturnih vrednot. V območjih naravnih vrednot so sprejemljive samo tradicionalne oblike kmetijske pridelave in ekstenzivno kmetijstvo. V kulturni krajini je zlasti posodabljanje poljedelstva omejeno na tradicionalne oblike obdelovanja tal, ki bodo ohranjale krajinsko zgradbo. Izboljševalni ukrepi, kot so namakanje, osuševanje, združevanje zemljišč in spreminjanje mikroreliefnih oblik, naj bi bili na teh območjih dovoljeni le izjemoma in naj bi zagotovili ustrezne ekološke razmere (ohranitev biološke pestrosti, sklenjenost biotopov in členjenost gozdnega roba, omogočanje naravnih procesov...) in ohranili zatečena kakovostna razmerja krajinske zgradbe (ohranitev značilnih, redkih in ogroženih krajinskih vzorcev, členitev kmetijskih območij z vegetacijskimi prvini, izmenjava kultur, v čim večji meri ohranjanje drobne členjenosti obdelovalnih zemljišč, v čim večji meri vzdrževanje gozdnega roba). Na območjih

pomembnejših naravnih virov je treba zagotoviti ustrezne okoljevarstvene ukrepe, ki bodo preprečili prekomerno onesnaženje sestavin okolja.

Gozdarstvo: glede na že sicer zelo sonaravno naravnost gozdarstva so omejitve na teh območjih razmeroma majhne. Predvsem niso dovoljeni goloseki in monokulturni nasadi na vidno izpostavljenih območjih in na območjih varstva naravnih vrednot. Pri trasiranju gozdnih cest je treba upoštevati reliefne značilnosti in zagotoviti sprotno sanacijo z gradnjo poškodovanih površin. Na območjih kulturnih krajin, kjer se gozdovi pojavljajo fragmentarno ali pa z gozdnim robom mejijo na obdelovalne površine, naj se ohranjata obseg in vrstna sestava gozdov.

Vodno gospodarstvo: v teh območjih so sprejemljivi ukrepi v okviru urejanja in vzdrževanja voda s poudarjenimi sonaravnimi rešitvami. Pri gradnji zadrževalnikov v sklopu urejanja vodnega režima na dolvodnih območjih je treba zagotavljati sonaravne rešitve in možnosti za rekreacijsko rabo. Na območjih kulturnih krajin in na območjih naravnih vrednot naj se ohranjata obseg in morfologija vodnega in obvodnega prostora ter vrstna sestava obvodne zarasti. Ob zajemanju vodnih virov je treba zagotavljati njihovo obnovljivost oz. ohranjanje pretokov in količin.

Raba mineralnih surovin: pri pridobivanju mineralnih surovin imajo prednost sanacije že odprtih kopov in drugih površin, poškodovanih zaradi pridobivanja v preteklosti, pri čemer je cilj vzpostavljanje naravne sukcesije pa tudi prostorskih ureditev za različne nadomestne rabe. Odpiranje novih kopov naj se izvaja le v primerih, ko gre za redke surovine, pri tem pa naj se izbirajo vidno neizpostavljena mesta v prostoru. Ob pridobivanju mineralnih surovin naj se zagotovijo sprotne sanacije in drugi ukrepi za zmanjšanje negativnih vplivov na okolje.

Varstvo naravnih in kulturnih vrednot: cilji varstva vrednot so na teh območjih pomemben omejitveni dejavnik. Tu bodo možne prezentacije posameznih območij spomenikov in posledično ureditve za raziskovalni turizem ter izobraževanje; zaradi omejitev bodo v teh območjih potrebne podpore in spodbude za različne rabe prostora, za kar bo treba zagotoviti ustrezne sistemske rešitve.

Poselitev: v teh območjih naj bi se uveljavile manjše omejitve za poselitev in sicer tako glede obsega površin, ki naj bi se namenile pozidavi, kot tudi glede namembnosti poselitvenih območij. Tako naj bi bila tu npr. dovoljena stanovanjska gradnja in turistična namembnost. Gradnja industrije je v teh območjih omejena na objekte z zaprtimi tehnološkimi procesi in na objekte, ki ne presegajo merila prostora.

Infrastruktura: v teh območjih je dovoljena gradnja infrastrukturnih objektov in omrežij, ki bodo povzročile le majhne spremembe prostorske zgradbe in ne bodo zmanjševale prostorskih vrednosti. Tehnološke rešitve morajo zagotavljati, da bodo emisije ostale pod zakonskimi pragovi. V primerih, ko je gradnja infrastrukturnih objektov utemeljena, je treba zagotoviti ustrezne prostorske in tehnološke rešitve, tako da objekti in koridorji ne bodo vidno izpostavljeni oz. ne bodo poslabšali vidnih vrednosti izjemnih krajin in ekoloških vrednosti območij varstva naravnih vrednot.

4.3.3. Usmeritve za območja prednostnega varstva vrednot

Ta območja bodo zajela območja najpomembnejših oz. najbolj ogroženih naravnih virov, kot so podzemne vode, redke mineralne surovine ter naravno najbolj ohranjena območja in izjemne kulturne krajine. Pojem vrednote se tu nanaša na vrednosti narave in kulturnega okolja in na vrednosti naravnih virov, zato se morajo razvojni interesi v njih podrežati ohranjanju ekoloških in kulturnih značilnosti krajine ter ohranjanju kakovosti in količin naravnih virov. Posamezni sektorji bodo imeli v teh območjih najmanjše oz. najbolj omejene razvojne možnosti. Zato naj bi se v teh območjih načeloma uveljavljale le prostorsko in okoljsko najmanj zahtevne pojavne oblike dejavnosti, ki bodo zagotavljale obstoj naravnih vrednot in razvoj naravnih procesov ter ohranitev oz. obnovljivost naravnih virov.

Usmeritve za posamezne dejavnosti v teh območjih:

Kmetijstvo: Na območjih varstva naravnih virov, predvsem podzemnih voda, je treba zagotavljati, da bodo morebitna onesnaženja ostala pod zakonsko določeni pragovi. Na območjih varstva naravnih vrednot naj načeloma ne bi bilo kmetijske dejavnosti. Pač pa je kmetijstvo bistvena dejavnost, ki je oblikovala večino slovenskih izjemnih krajin in je pomembna tudi za njihovo ohranitev. Zato je v tem krajinah treba:

- ohranjati kmetijske površine v zatečenem obsegu, kar pomeni, da naj bi z ustreznimi ukrepi preprečili zaraščanje kmetijskih površin ter zagotovili vzdrževanje gozdnih robov,
- preprečiti posodabljanje poljedelstva, ki bi zahtevalo večje vodnogospodarske ureditve, preoblikovanje parcelne strukture in uvedbo monokultur na večjih površinah,
- ohranjati temeljne značilnosti parcelne strukture in zatečena prostorska razmerja (strnjena naselja in stiki naselij z obdelovalnimi površinami, prostorski poudarki in drobna členjenost kmetijskih zemljišč ipd.),
- kmetijske kulture izbirati glede na naravne dejavnike pa tudi glede na zahteve trga,
- povezovati kmetijsko dejavnost s turizmom in drugimi gospodarskimi dejavnostmi,
- spodbujati tudi biološki, sonaravni, ekstenzivni način kmetovanja glede na posebne potencialne posameznih območij,
- navedene usmeritve uveljavljati postopno in sicer v sodelovanju z lokalnim prebivalstvom in kmetijsko svetovalno službo.

Gozdarstvo: Gozdna območja obsegajo večji del območij varstva naravnih vrednot; tu ne bodo dovoljeni gozdnogospodarski ukrepi, kot so gradnje objektov, premene, gradnje gozdnih cest ipd. Na območjih varstva kulturnih vrednot je treba ohranjati obstoječi obseg gozdnih površin kot pomembne prvine v kulturni krajini, predvsem pa niso dovoljeni goloseki in gozdne premene ter urejanje nasadov in gradnja gozdnih cest in vlak. Tu je treba uveljavljati sonaravne pristope h gospodarjenju z gozdovi.

Vodno gospodarstvo: V območjih varstva naravnih vrednot niso dovoljeni posegov v vodotoke razen izjemoma (sanitarne sečnje, nujni ukrepi za vzdrževanje vodnega režima dolvodno...). V območjih izjemnih krajin naj bodo vodnogospodarske ureditve omejene le na manjše posege, s katerimi se bo zagotavljala varnost poselitve pred visokimi vodami. Pri tem je treba ohranjati naravno morfologijo vodnega in obvodnega sveta. V območjih varstva podzemnih voda virov je treba zagotavljati predvsem ohranitev količin in pretokov in preprečevati vsakršno onesnaženje.

Raba mineralnih surovin: V območjih naravnih in kulturnih vrednot so dovoljene samo sanacije že odprtih kopov, pri čemer je cilj vzpostavljanje naravne sukcesije in sekundarnih biotopov v naravnih območjih ter oblikovanje skladne krajinske slike v območjih izjemnih kulturnih krajin, praviloma z ureditvami za nadomestno kmetijsko rabo.

Varstvo naravnih in kulturnih vrednot: V teh območjih bodo možne prezentacije posameznih območij spomenikov in varovanih območij ter posledično razvoj raziskovalnega turizma in izobraževanja, kar pa bo vendarle omejeno na posamezna manjša območja.

Poselitev: V območjih varstva naravnih vrednot poselitev ni dovoljena. V območju pomembnejše podtalnice je treba zagotavljati, da bodo vse emisije in imisije ostale v okviru zakonsko določenih pragov in da bodo ohranjene količine in dinamika podzemnih voda. V potencialnih in pridobivalnih območjih pomembnejših mineralnih surovin poselitev ni dovoljena.

V območjih varstva kulturnih vrednot je treba:

- pri vseh posegih v poselitvena območja (širitve, prenove, dopolnilne gradnje, spremembe namembnosti objektov in zemljišč) zagotavljati ohranitev sedanjih prostorskih razmerij in s tem sedanje krajinske vzorce, predvsem pa ohranjati razmerja med poselitvijo in obdelovalnimi površinami;
- ohranjati obstoječe robove poselitve, novo pozidavo pa predvideti le kot dopolnjevanje, zaokrožanje obstoječe strukture naselij in nasploh preprečevati razpršeno pozidavo, pri čemer je treba upoštevati obstoječo arhitekturno tipologijo in morfološko zgradbo naselij;
- zagotavljati ustrezno infrastrukturno opremljenost naselij,
- v okviru poselitve predvideti objekte oz. prostorske možnosti za stalno in občasno bivanje ter za kmetijsko dejavnost in obrtno-proizvodne dejavnosti, ki se funkcionalno navezujejo na naravne danosti in tradicijo posameznih območij,

Infrastruktura: Pri gradnji infrastrukture se je treba izogniti območjem varstva naravnih virov. Kjer je gradnja na območjih naravnih virov utemeljena, je treba zagotoviti, da bodo morebitne emisije ostale v zakonsko določenih okvirih. Gradnja infrastrukturnih omrežij in objektov v območjih varstva naravnih vrednot ni dovoljena. Prav tako naj se infrastruktura ne bi gradila v območjih izjemnih krajin. Izjema so omrežja in objekti, s katerimi naj bi zagotovili ustrezno opremljenost naselij in s tem doseči primerjalno enake možnosti za lokalno prebivalstvo v izjemnih krajinah, kar bo omogočilo nadaljnjo rabo prostora. prav tako so dovoljene rešitve za čiščenje odpadnih vod iz manjših naselij. Pri načrtovanju infrastrukture v vidnem situ izjemnih krajin je treba predvideti sonaravne rešitve (npr. "ekološki daljnovodi", zemeljski namesto zračnih vodov ipd.).

5. SKLEP

Predlagani koncept prostorskega razvoja sistema krajine izhaja iz izkušenj z veljavnimi planskimi dokumenti in zakonodajo, ki je v zadnjih letih omogočila visoko stopnjo osamosvajanja sektorjev pri načrtovanju svojega razvoja. Pri tem se je zmanjšala vloga prostorskega plana kot dokumenta, s katerim naj bi zagotovili skladen prostorski razvoj, ki bi ohranjal naravne vire in zavaroval največje naravne in kulturne vrednote ter s tem uresničil mednarodno uveljavljene cilje vzdržnega razvoja (*sustainable development*). Zato zasnova prostorskega razvoja sistema krajine prinaša predlog planskih območij, za katera je okvirno opredeljeno želeno stanje, navedene pa so tudi usmeritve za prostorski razvoj posameznih dejavnosti in za varstvo vrednot.

Uresničevanje predlagane zasnove naj bi pripeljalo do ekološko pestre, gospodarsko učinkovite in oblikovno skladne krajine, ob čemer pa bi bilo treba zagotoviti uskladitev s sistemom poselitve in z infrastrukturalnimi sistemi v prostorskem planu države. Poleg tega bi bilo treba zagotoviti postopkovno učinkovitost na področju načrtovanja posegov v prostor, ki bi morali zagotavljati okoljevarstvene ukrepe na preventivni ravni, torej ob načrtovanju novih posegov v prostor, pa tudi v okviru izboljševanja oz. sanacij že zatečenih razvrednotenih območij. Poleg ukrepov, ki sicer ne sodijo v okvir prostorskega načrtovanja, imajo pa velik vpliv nanj (npr. sistemske rešitve na področju gospodarskega razvoja, razvoja tehnologij, davčne politike, nadzora nad dogajanjem v prostoru ipd.), bi bilo treba pripraviti ustrezen nov zakon o urejanju prostora. Ta bi moral zagotoviti obveznost priprave strokovnih podlag kot kompleksnega analitičnega aparata v postopku priprave prostorskega plana, s čimer bo zagotovljena preveritev vseh razvojnih možnosti ter potencialov in ranljivosti prostora za planirane dejavnosti oz. posege v prostor. Hkrati je treba vzpostaviti še druge mehanizme in instrumente, ki bodo zagotovili uresničevanje zelenih stanj slovenskega prostora in usmeritev za poseganje v prostor, ki jih bo opredelil prostorski plan države.

V sklepnem delu Zasnove prostorskega razvoja sistema krajine velja izpostaviti še problem usklajevanja sistema krajine s sistemom poselitve in z infrastrukturalnimi sistemi, do katerega bo prišlo ob pripravi prostorskega plana. Pri tem bo vsekakor treba izhajati iz vnaprej postavljenih meril za odločanje o prioritetah na območjih, kjer se bodo medsebojno prekrivali (morda) nezdržljivi interesi, bodisi različni razvojni interesi bodisi interesi razvoja z interesi varstva. Predvsem v okviru sistema krajine bodo še posebej izraženi interesi varstva krajinske zgradbe kulturnih krajin in ohranjanja naravnih vrednot. Območja izrazitih prekrivanj različnih interesov bo treba opredeliti kot območja velikih konfliktnosti, kot npr. razvrednotena in druga območja, ki jim je zaradi krajinskih vrednosti in naravnih virov ter raznolikih interesov po njihovi rabi treba posvetiti posebno pozornost. V to kategorijo se bodo uvrstila območja, kjer ob sopojavljanju razvojnih interesov različnih sektorjev na istem območju ne bo mogoče opredeliti prioritete oz. opredeliti zelenih stanj (razen zahtev za izboljšanje obstoječih razmer in uskladitev razvojnih in varstvenih interesov) že v fazi priprave prostorskega plana države. V nadaljnjih postopkih priprave prostorske dokumentacije bi bilo treba za ta območja prioriteto zagotoviti pripravo ustreznih strokovnih podlag kot izhodišča za odločanje o namenski rabi ter zelenem stanju teh območij in načinih za njihovo uresničevanje.

Splošnih usmeritev za poseganje posameznih sektorjev v posebna območja med izdelavo plana verjetno ne bo mogoče pripraviti, saj bodo v to kategorijo umeščena posamezna območja s povsem individualnimi, specifičnimi značilnostmi in prostorskimi problemi - torej problemsko zaokrožena, večja ali manjša območja. Poti za njihovo razreševanje bo treba iskati v okviru ustrezno zastavljenih strokovnih podlag in z ustreznimi akti (npr. regionalni plani za posamezne problemske regije) opredeliti temeljne prostorske pogoje za poseganje v prostor. Prioritete za pripravo strokovnih podlag in dokumentacije naj bi se določale glede na stopnjo razvrednotenosti oz. problematičnosti določati prioritete za njihovo pripravo, pa tudi glede na razvojne in varstvene interese in možnosti.

Kategorija posebnih območij v sistemu krajine naj bi bila torej rezervirana za najbolj problematična in programska ter glede namenske rabe prostora oz. ciljnih stanj nedorečena območja. Glede na to, da zanje država v fazi priprave svojega prostorskega plana očitno ne bo uspela uskladiti razvojnih interesov pa tudi ne odnosa med razvojnimi in varstvenimi interesi, gre verjetno za zelo sestavljene prostorske probleme, ki bi jih bilo treba vsaj na okvirni in načelni ravni doreči na ravni države.

6. VIRI

Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora

Council Directive of 2 April 1979 on the conservation of wild birds (79/409/EEC)

ESDP - Achieving the Balanced Sustainable Development of the Territory of the EU: The Contribution of the Spatial Development Policy, 1999

Hudoklin, J. Študija ranljivosti okolja: izhodišče ali sestavni del prostorskega načrtovanja. Zbornik 15. Sedlarjevega srečanja z mednarodnim seminarjem, Maribor, oktober 1999

Interpretacija dosegljivih informacij za potrebe ŠROPP. Acer Novo mesto d.o.o., Novo mesto, april 1998

Inventar najpomembnejše naravne dediščine Slovenije, 2. del: Osrednja Slovenija, Ljubljana 1991

Izhodišča za opredelitev sestavin s področja varstva okolja v prostorskem planu države. Acer Novo mesto d.o.o., Novo mesto, julij 1997

Konvencija o varstvu Alp (Alpska konvencija). Uradni list RS - MP, št. 5/95

Konvencija o varstvu evropskega arhitektonskega bogastva. Granada, 3. 10. 1985

Konvencija o varstvu evropskega rastlinstva in živalstva ter njihovih habitatov (Bernska konvencija). Uradni list RS - MP, št. 17/99

Konvencija o varstvu selitvenih vrst prostoživečih živali (MKVSPZ). Uradni list RS - MP, št. 18/98

Konvencija o biološki raznovrstnosti (KKBR). Uradni list RS MP, št. 30/96

Krajinski načrt v sistemu prostorskega planiranja, poročilo 1. faze. Inštitut za krajinsko arhitekturo, BF, Univerza v Ljubljani, junij 1996

Marušič, J. Smernice za varovanje krajine v Sloveniji. Osnove za oblikovanje smernic. Inštitut za krajinsko arhitekturo, BF, Univerza v Ljubljani, september 1994

Marušič, I. (et al.) Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, Metodološke osnove. Ministrstvo za okolje in prostor, Ljubljana, 1998

Marušič, I./Bartol, B. Zasnova prostorskega razvoja kmetijskih območij, 4. fazno poročilo, november 1999

Ogrin, D. Načrtovanje mestne krajine, zeleni sistem. Ljubljana 1998

Ogrin, D. Strategija varstva krajine v Sloveniji, fazno poročilo. Inštitut za krajinsko arhitekturo, BF, Univerza v Ljubljani, januar 1995

Okolje v Sloveniji 1996. RS, Ministrstvo za okolje in prostor, Uprava za varstvo narave, Ljubljana, 1998

Okoljevarstvene strokovne podlage za spremembe in dopolnitve prostorskega plana Slovenije za področje naravne in kulturne dediščine, Acer, 1998

Pobuda in strokovne osnove za spremembe in dopolnitve dolgoročnega plana RS za področje varstva naravne dediščine, MOP - URSVN, Ljubljana, junij 1997

Prem, M. Urejanje krajine v nmem tisočletju. Prispevki delavcev Urada RS za prostorsko planiranje, MOP – URSP, 30 let. Bled, 1998

Priporočilo Odbora ministrov državam članicam (Sveta Evrope) o celostnem varstvu kulturne krajine kot delu politike urejanja krajine (1995).

Prostorska politika Republike Slovenije. MOP – Urad RS za prostorsko planiranje, verzija 7.5.1999

Prostorska zasnova območij mineralnih surovin - Opredelitev problema prostorskega urejanja območij mineralnih surovin - 1. fazno poročilo. IJS - EC SEPO, IRGO, Ljubljana maj 1995

Prostorska zasnova območij mineralnih surovin, poročila 2., 3. in 4. faze. Inštitut Jožef Stefan, EC SEPO in Inštitut za rudarstvo, geotehnologijo in okolje, november 1995

Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji, BF - IKA Ljubljana, 1997

Resolucija o strategiji rabe in oskrbe Slovenije z energijo - ReSOE, Uradni list RS, št. 9/96

Resolucija o prostorski razvojni politiki RS, delovni osnutek, julij 1998

Strategija razvoja slovenskega kmetijstva, 1993.

Strategija varstva krajine v Sloveniji. Inštitut za krajinsko arhitekturo, BF, Univerza v Ljubljani, julij 1996

Študija ranljivosti okolja za prostorski plan Slovenije, MOP in BF-IKA, LUZ, UI RS, RCC, Acer, 1997

Strokovno gradivo za spremembo in dopolnitev prostorskih sestavin dolgoročnega plana RS za področje varstva kulturne dediščine, MK - URSKD, Ljubljana, julij 1997

ŠROPP - Študija ranljivosti okolja za prostorski plan Slovenije, publikacija. MOP - UPP, september 1997

Usmeritve za urejanje izjemnih krajin. Acer Novo mesto, d.o.o., Novo mesto, 1998

Usmeritve za urejanje razvrednotenih območij. Acer Novo mesto, d.o.o., Novo mesto, 1999

Zakon o urejanju prostora (Uradni list SRS, št. 18/84)

Zakon o varstvu okolja (Uradni list RS, št. 32/93)

Zakon o ohranjanju narave (UL RS, št. 56/99)

Zakon o varstvu kulturne dediščine (UL RS, št. 7/99)

Zakon o vodah (Uradni list SRS, št. 38/81)

Zakon o gozdovih (Uradni list RS, št. 30/93)

Zakon o kmetijskih zemljiščih (Uradni list RS, št. 59/96)

Zakon o rudarstvu (Uradni list RS, št. 56/99)

Zasnova gozdne krajine, poročilo 1. faze. BF - IKA Ljubljana, oktober 1994

Zasnova kmetijske krajine, poročilo 1. faze. BF - IKA Ljubljana, december 1994

Zasnova prostorskega razvoja območij mineralnih surovin, 1. –4. fazno poročilo, Urbanistični inštitut RS, november 1999

Zasnova prostorskega razvoja vodnega in obvodnega prostora, poročilo 4. faze naloge, RC Celje, november 1999

Zasnova prostorskega razvoja gozdnih območij, poročilo 4. faze naloge, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, november 1999

Zasnova sanacij degradiranih območij v Sloveniji - poročila 1. - 6. faze. Acer d.o.o. Novo mesto, Novo mesto, 1994/1995

Varstvo okolja v politiki prostorskega razvoja Republike Slovenije, Acer d.o.o. Novo mesto, 1995